

ป่าสั้มแสง:นวัตกรรมจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนบนฐานรากวิถีชีวิตชุมชน
เพื่อการอนุรักษ์ในพื้นที่ชุ่มน้ำอย่างยั่งยืน และเป็นแหล่งรายได้เสริมของชุมชน
บ้านป่าข่า ตำบลป่าตาล อำเภอขุนตาล จังหวัดเชียงราย

รชตะ ไชยเมือง
รักติบูล จันทนุพาน

กรกฎาคม 2568
(งานวิจัยนี้ได้รับทุนสนับสนุนการทำวิจัยจากมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย)

ชื่อเรื่อง : ป่าส้มแสง: นวัตกรรมจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนบนฐานรากวิถีชีวิตชุมชนเพื่อการอนุรักษ์ในพื้นที่ชุ่มน้ำอย่างยั่งยืน และเป็นแหล่งรายได้เสริมของชุมชนบ้านป่าช้า ตำบลป่าตาล อำเภอนาดูน จังหวัดขอนแก่น

ชื่อผู้วิจัย : นายรชตะ ไชยเมือง และ นางสาวรักติบูล จันทนุพาน

สาขาวิชา/คณะ : สาขาวิชาการท่องเที่ยว คณะการท่องเที่ยวและการโรงแรม

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยประจำปีงบประมาณ : 2567

ระยะเวลาที่ดำเนินการวิจัยปี : พฤษภาคม พ.ศ.2567 ถึง พฤษภาคม พ.ศ. 2568

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง"ป่าส้มแสง: นวัตกรรมจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนบนฐานรากวิถีชีวิตชุมชนเพื่อการอนุรักษ์ในพื้นที่ชุ่มน้ำอย่างยั่งยืนและเป็นแหล่งรายได้เสริมของชุมชนบ้านป่าช้า ตำบลป่าตาล อำเภอนาดูน จังหวัดขอนแก่น มีวัตถุประสงค์หลักสามประการคือ 1) เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน 2) เพื่อพัฒนากิจกรรมและผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวเพื่อเป็นแหล่งรายได้เสริม และ 3) เพื่อเสนอแนวทางการนำนวัตกรรมบริการไปใช้ในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเพื่อการอนุรักษ์อย่างยั่งยืน การศึกษาครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงผสมผสาน (Mixed Methods Research) ทั้งเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ และเชิงปริมาณจากแบบสอบถามกับกลุ่มตัวอย่าง 30 คน ผลการวิจัยในวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 พบว่าผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่เป็นเกษตรกร การศึกษาอยู่ในระดับต่ำกว่าปริญญาตรี ด้านบริบทของพื้นที่พบว่าชุมชนบ้านป่าช้าเป็นพื้นที่ราบลุ่มเชิงเขา ริมแม่น้ำอิง อาชีพหลักคือการทำเกษตรกรรม มีวิถีชีวิตและประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่นที่สืบทอดกันมา ป่าส้มแสงหรือป่าชุ่มน้ำส้มแสง ถือเป็นระบบนิเวศที่มีเอกลักษณ์เฉพาะและเป็นแหล่งเรียนรู้ความหลากหลายทางชีวภาพของชุมชน เช่นเป็นแหล่งอนุบาลของปลาขนาดเล็ก เป็นแหล่งดูนก สัตว์เล็ก และพืชน้ำ มีต้นส้มแสงอายุมากกว่า 300 ปีที่ทนน้ำท่วมได้ดี ชุมชนมีจิตสำนึกในการอนุรักษ์สูงและร่วมมือกับหน่วยงานภายนอกเพื่อผลักดันให้ป่าส้มแสงเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำสำคัญระดับสากล (Ramsar Site) ด้านนวัตกรรมกระบวนการ (process Innovation) มีส่วนร่วมในระดับมากที่สุด ($\mu = 4.84$, $\sigma = .18$) รองลงมาเป็นด้านนวัตกรรมผลิตภัณฑ์ (product Innovation) ($\mu = 4.45$, $\sigma = .32$) ด้านนวัตกรรมบริการ (Service Innovation) พบว่าอยู่ในระดับปานกลาง ($\mu = 2.99$, $\sigma = .34$)

ผลการวิจัยในวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 พบว่าพบว่าป่าส้มแสงเป็นระบบนิเวศเฉพาะถิ่นที่มีต้นส้มแสงเป็นเอกลักษณ์ พร้อมด้วยความหลากหลายทางชีวภาพและความงามทางธรรมชาติ ชุมชนมีการบริหารจัดการพื้นที่อย่างเข้มแข็ง มีการร่วมมือกับภาครัฐและองค์กรต่าง ๆ เพื่ออนุรักษ์

และส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างยั่งยืน ด้านแนวทางการพัฒนากิจการและผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยว 1.การท่องเที่ยวเชิงนิเวศและธรรมชาติ เน้นการพายเรือศึกษาธรรมชาติและชมทิวทัศน์ การเดินศึกษาธรรมชาติและดูนกในหน้าแล้งเพื่อชมพืชและสัตว์ป่า รวมถึงต้นส้มแสง การถ่ายภาพความงามของป่าส้มแสงที่เปลี่ยนสีตามฤดูกาล และการเรียนรู้บทบาทของป่าส้มแสงในฐานะแหล่งอนุบาลสัตว์น้ำจากแม่น้ำโขงและแม่น้ำอิง 2. การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและวิถีชีวิตชุมชน ประกอบด้วยการจัดโฮมสเตย์ให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสวิถีชีวิตเกษตรกรรมของชุมชน เวิร์คช็อป ภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น การจักสานไม้ไผ่และการทำอาหารท้องถิ่น การจำหน่ายผลิตภัณฑ์จากต้นส้มแสงในรูปแบบไม้ประดับ และของที่ระลึกที่เชื่อมโยงกับระบบนิเวศและวัฒนธรรม เช่น ภาพถ่ายหรือคู่มือพืชพรรณ

ผลการวิจัยในวัตถุประสงค์ข้อที่ 3 พบว่าการพัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนบ้านป่าข้าวควรผนวกการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมการรักษาวัฒนธรรมท้องถิ่น และการส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนควบคู่กันเพื่อสร้างแหล่งท่องเที่ยวที่มีเอกลักษณ์ สามารถสร้างรายได้เสริม และคงไว้ซึ่งคุณค่าทางธรรมชาติและวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนในระยะยาว

คำสำคัญ : นวัตกรรมบริการ การท่องเที่ยวโดยชุมชน ฐานรากวิถีชีวิต การอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำ

Research Title : PASOMSAENG: Community-Based Tourism Management Innovation Rooted in Community Lifestyle for Sustainable Wetland Conservation as a Source of Supplementary Incomes for Ban Pa Kha Community, Pa Tal Sub-district, Khun Tan District, Chiang Rai Province

Author : MR.Rachata Chaimuang and Miss Raktibul Chantanupan

Faculty : Tourism and Hotel

Fiscal Year : 2024

Year of Research : May 2024 to May 2025

Abstract

This research, titled " PASOMSAENG: Community-Based Tourism Management Innovation Rooted in Community Lifestyle for Sustainable Wetland Conservation as a Source of Supplementary Incomes for Ban Pa Kha Community, Pa Tal Sub-district, Khun Tan District, Chiang Rai Province," had three main objectives: 1) to study community participation in community-based tourism management; 2) to develop tourism activities and products as a source of supplementary income; and 3) to propose guidelines for applying service innovation in managing tourist attractions for sustainable conservation. This study employed a mixed-methods research approach, combining qualitative methods through in-depth interviews with key informants and quantitative methods using questionnaires with a sample group of 30 people.

The results for Objective 1 showed that most informants were farmers with education levels below a bachelor's degree. Regarding the area's context, Ban Pa Kha community is a lowland area at the foothills, along the Ing River, with agriculture as the main occupation, and a traditional way of life and local culture passed down through generations. Pa Som Saeng, or Som Saeng Wetland Forest, is considered a unique ecosystem and a learning source for the community's biodiversity, serving as a nursery for small fish, a habitat for birds, small animals, and aquatic plants. There are Som Saeng trees over 300 years old that are highly flood-tolerant. The community has a high conservation awareness and collaborates with external agencies to promote Pa Som Saeng as an internationally important wetland (Ramsar Site). In terms of process

innovation, community participation was at the highest level ($\mu = 4.84$, $\sigma = .18$), followed by product innovation ($\mu = 4.45$, $\sigma = .32$). Service innovation was found to be at a moderate level ($\mu = 2.99$, $\sigma = .34$).

The results for Objective 2 revealed that that Pa Som Saeng is a unique local ecosystem characterized by its distinctive Som Saeng trees, rich biodiversity, and natural beauty. The community demonstrates strong area management, collaborating with government agencies and various organizations to conserve and promote sustainable eco-tourism. Regarding proposed tourism activities and product development strategies: 1. Eco-tourism and Nature-based Tourism: This includes boat tours for nature study and scenic viewing (especially in the morning or during flood season), nature walks and birdwatching in the dry season to observe wildlife and the distinctive Som Saeng tree, photography tours to capture the trees' seasonal leaf color changes (golden, orange, red), and educational activities emphasizing Pa Som Saeng's crucial role as a fish spawning and nursery ground. 2. Cultural and Community-based Tourism: This encompasses homestay programs for experiencing the agricultural lifestyle, local wisdom workshops focusing on traditional crafts like bamboo weaving and local food preparation, the sale of ornamental Som Saeng plants propagated by the community, and souvenirs linked to the ecosystem and local culture

The results for Objective 3 indicated that the development of community tourism in Ban Pa Kha should integrate environmental conservation, preservation of local culture, and promotion of the local economy simultaneously to create a unique tourist attraction that can generate supplementary income and sustainably maintain its natural and cultural value in the long term

Keywords : Service Innovation Community-Based Tourism Rooted in Community Lifestyle ,Sustainable Wetland Conservation

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยเรื่อง "ป่าส้มแสง: นวัตกรรมการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนบนฐานรากวิถีชีวิตชุมชนเพื่อการอนุรักษ์ในพื้นที่ชุ่มน้ำอย่างยั่งยืน และเป็นแหล่งรายได้เสริมของชุมชนบ้านป่าข่า ตำบลป่าตาล อำเภอนาตาล จังหวัดเขียงราย" ฉบับนี้ไม่อาจสำเร็จลุล่วงไปได้ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยหากปราศจากการสนับสนุนและการให้ความร่วมมือจากหลายฝ่ายของชุมชนบ้านป่าข่า

ผู้วิจัยขอขอบพระคุณเป็นอย่างสูงต่อพ่อสอน เทพสมบัติ ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 8 บ้านป่าข่าที่ได้ให้การช่วยเหลือและสนับสนุนข้อมูล อำนวยความสะดวกในการทำงานภาคสนาม และให้คำปรึกษาอันเป็นประโยชน์ตลอดระยะเวลาการวิจัยในครั้งนี้

นอกจากนี้ ขอขอบคุณผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านรวมถึงคณะกรรมการหมู่บ้านและทุกภาคส่วนในชุมชนบ้านป่าข่า ที่ร่วมแรงร่วมใจให้ความร่วมมือในการให้ข้อมูล และเข้าร่วมกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ โดยเปิดโอกาสให้ผู้วิจัยได้เรียนรู้และเข้าใจวิถีชีวิต การบริหารจัดการทรัพยากร และการอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำป่าส้มแสงอย่างลึกซึ้ง

ความช่วยเหลือและการมีส่วนร่วมของทุกท่านได้สร้างคุณค่าและเป็นแรงผลักดันสำคัญในการดำเนินงานวิจัยเพื่อให้ได้ผลลัพธ์ที่ครบถ้วนและสมบูรณ์ ซึ่งจะประโยชน์ต่อการส่งเสริมการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนและการพัฒนาที่ยั่งยืนของชุมชนบ้านป่าข่าและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในเชิงปฏิบัติได้จริง เพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนในมิติสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมของชุมชนบ้านป่าข่าหมู่ที่ 8 และท้องถิ่นต่อไป

ด้วยความเคารพและขอบคุณอย่างยิ่ง

รชตะ ไชยเมือง

กรกฎาคม 2568

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อ	ก
Abstract	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ฉ
สารบัญตาราง	ฅ
สารบัญภาพ	ญ
บทที่	
1	บทนำ
	ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา
	วัตถุประสงค์การวิจัย
	ประโยชน์การวิจัย
	ขอบเขตการวิจัย
	นิยามศัพท์เฉพาะ
	กรอบแนวคิดการวิจัย
	แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
	แนวคิดบริบทการท่องเที่ยวโดยชุมชน
2	แนวคิดการมีส่วนร่วมการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน
	แนวคิดนวัตกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชน
	แนวคิดพื้นที่ชุ่มน้ำ
	งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

สารบัญ (ต่อ)

บทที่		หน้า
3	วิธีการดำเนินงานวิจัย	48
	ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง	49
	เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	49
	วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล	51
	การวิเคราะห์ข้อมูล	52
	สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล	52
4	ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	53
	ผลการศึกษาในวัตถุประสงค์ที่ 1 การมีส่วนร่วมการจัดการท่องเที่ยวโดย ชุมชนบ้านป่าข่า ตำบลป่าตาล อำเภอนาคู จังหวัดนครราชสีมา	55
	การประเมินการมีส่วนร่วมนวัตกรรมการท่องเที่ยวโดย ชุมชนบ้านป่าข่า ตำบลป่าตาล อำเภอนาคู จังหวัดนครราชสีมา	57
	ผลการศึกษาในวัตถุประสงค์ที่ 2 เพื่อพัฒนากิจกรรมและผลิตภัณฑ์การ ท่องเที่ยวในพื้นที่ชุ่มน้ำเพื่อเป็นแหล่งรายได้เสริมของชุมชนบ้านป่าข่า ตำบล ป่าตาล อำเภอนาคู จังหวัดนครราชสีมา	61
	ผลการศึกษาวงศ์พันธุ์ที่ 3 ประเด็นข้อเสนอแนะแนวทางการปรับปรุง และพัฒนาทิศทางการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านป่าข่า ตำบลป่าตาล อำเภอนาคู จังหวัดนครราชสีมา	67
5	สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	71
	สรุปผลการวิจัย	71
	อภิปรายผล	81
	ข้อเสนอแนะการนำผลการวิจัยไปใช้	86
	ข้อเสนอแนะการวิจัยครั้งต่อไป	88

สารบัญ (ต่อ)

	หน้า
รายการอ้างอิง	89
ภาคผนวก	94
ภาคผนวก ก หนังสือรับรองจากคณะกรรมการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์	95
ภาคผนวก ข ผลการวิเคราะห์ IOC ของผู้เชี่ยวชาญ	96
ภาคผนวก ค เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	102
ภาคผนวก ง ภาพการลงพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูล	110
ภาคผนวก จ ประวัตินักวิจัย	115

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า
1 แสดงจำนวนและ ร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามเพศ	51
2 แสดงจำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามอายุ	51
3 แสดงจำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามระดับการศึกษา	52
4 แสดงจำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามอาชีพ	52
5 แสดงผลวิเคราะห์สรุปข้อมูลทั้งสามด้านของการมีส่วนร่วมนวัตกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชน	53
6 แสดงผลวิเคราะห์ข้อมูลการมีส่วนร่วมด้านนวัตกรรมผลิตภัณฑ์ (product Innovation)	54
7 แสดงผลการวิเคราะห์ข้อมูลการมีส่วนร่วมด้านนวัตกรรมกระบวนการ	55
8 แสดงผลการวิเคราะห์ข้อมูลการมีส่วนร่วมด้านนวัตกรรมบริการ(service Innovation)	56

สารบัญภาพ

ภาพที่	หน้า
1 กรอบแนวคิดการวิจัย	7
2 องค์ประกอบของนวัตกรรม	23
3 หลักการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำ	32
4 ลงพื้นที่เพื่อสำรวจบริบททั่วไปของพื้นที่ตำบลป่าตาล และบ้านป่าชำ โดยได้รับความ อนุเคราะห์จากเทศบาลตำบลป่าตาล อำเภอขุนตาล จังหวัดเชียงราย	110
5 ผู้วิจัยลงพื้นที่เพื่อสำรวจบริบททั่วไปของพื้นที่ ร่วมกับเทศบาลตำบลป่าตาล อำเภอขุนตาล จังหวัดเชียงราย	110
6 การลงพื้นที่เข้าพบผู้ใหญ่บ้านนายสอน เทพสมบัติ เพื่อหารือประเด็นปัญหาการวิจัยใน พื้นที่ชุ่มน้ำป่าส้มแสง	111
7 ผู้ใหญ่บ้านให้ข้อมูลด้านกายภาพของพื้นที่ชุ่มน้ำป่าส้มแสง	111
8 ป้ายบอกสถานที่ ป่าส้มแสง	112
9 พื้นที่บริเวณป่าส้มแสง บ้านป่าชำ หมู่ที่ 8 ตำบลป่าตาล อำเภอขุนตาล จังหวัดเชียงราย	112
10 พื้นที่ชุ่มน้ำในป่าส้มแสง ในช่วงหน้าแล้ง	113
11 ทางเดินภายในป่าส้มแสง (สกายวอล์ค) ระยะทางประมาณ 378 เมตร เพื่อให้ นักท่องเที่ยวเดินชมธรรมชาติอย่างปลอดภัยและไม่ทำลายระบบนิเวศ	113
12 ผู้วิจัยลงพื้นที่เพื่อชี้แจงรายละเอียดและประเด็นต่างๆของการวิจัยกับผู้ใหญ่บ้านและผู้ มีส่วนเกี่ยวข้อง ณ ศาลาอเนกประสงค์ ประจำหมู่บ้านป่าชำ	113
13 ลงพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูล (focus group)	114
14 ชาวบ้านและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องให้ข้อมูลด้านต่างๆแก่ผู้วิจัย	114

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 13 ระบุว่าอุตสาหกรรมท่องเที่ยวมีบทบาทสำคัญในระบบเศรษฐกิจไทย และยังเป็นแหล่งสร้างรายได้สำคัญให้แก่เศรษฐกิจของประเทศ ทั้งทางตรงและทางอ้อม สามารถสร้างรายได้ให้กับประเทศไทย 2.99 ล้านล้านบาท คิดเป็นร้อยละ 18 ของผลิตภัณฑ์มวลรวมในประเทศ และก่อให้เกิดการจ้างงาน 8.3 ล้านตำแหน่ง อย่างไรก็ตาม การขยายตัวของรายได้จากการท่องเที่ยวดังกล่าว เป็นผลมาจากการเพิ่มขึ้นของจำนวนนักท่องเที่ยวเป็นหลัก กล่าวคือจำนวนนักท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นเฉลี่ยถึงร้อยละ 5.6 ต่อปี ในขณะที่การใช้จ่ายต่อคนต่อวันของนักท่องเที่ยวขยายตัว ในอัตราที่ลดลง และระยะเวลาท่องเที่ยวต่อทริปลดลง ซึ่งทำให้การท่องเที่ยวของไทยในระยะหลังต้องเผชิญกับความท้าทายด้านความยั่งยืน จากการเติบโตในเชิงปริมาณมากกว่าคุณภาพ นอกจากนี้หากพิจารณา ในมิติของการกระจายรายได้ พบว่า รายได้จากการท่องเที่ยวร้อยละ 90 ยังกระจุกอยู่ในเมืองท่องเที่ยวหลัก ไม่สามารถกระจายไปสู่เมืองท่องเที่ยวรองได้อย่างมีประสิทธิภาพโดยเฉพาะรายได้จากนักท่องเที่ยวต่างชาติ ที่อยู่ในเมืองหลักถึงประมาณร้อยละ 98 ของรายได้จากนักท่องเที่ยวต่างชาติทั้งหมด ทั้งนี้ สถานการณ์การแพร่ระบาดของโควิด-19 ตั้งแต่ปี 2563 ทำให้ประเทศไทยต้องเผชิญกับการหดตัวอย่างรุนแรงของเศรษฐกิจการท่องเที่ยว(สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี 2565)

การพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนจะต้องคำนึงปัจจัยเสี่ยงทั้งภายในและภายนอก ทั้งนี้ สถานการณ์และแนวโน้มการท่องเที่ยว และปัญหาที่ผ่านมา พบว่า ประเทศไทยมีความท้าทายต่อการบรรลุเป้าหมายในหลายประเด็น สรุปได้ดังนี้ 1. การสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับการท่องเที่ยว เพื่อดึงดูดให้เกิดการใช้จ่ายใช้สอยของนักท่องเที่ยวมากขึ้น และส่งเสริมการท่องเที่ยวที่เน้นคุณภาพมากกว่าปริมาณ 2. การเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของการท่องเที่ยวไทย โดยเฉพาะในเมืองท่องเที่ยวรอง และผู้ประกอบการรายย่อยเพื่อดึงดูดการท่องเที่ยวภายในประเทศ และก่อให้เกิดการกระจายรายได้จากการท่องเที่ยวอย่างมีประสิทธิภาพ 3. การบริหารจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ทั้งในมิติของมาตรฐานความสะอาดและปลอดภัย สังคม ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม 4.การพัฒนาปัจจัยเอื้อให้เกิดการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน โดยเฉพาะการพัฒนากำลังคนและธุรกิจให้พร้อมรับกับการเปลี่ยนแปลง การปรับปรุงระเบียบและกฎหมายที่ล้าสมัย และเป็นอุปสรรค การใช้เทคโนโลยีและข้อมูลในการพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างมีประสิทธิภาพ

ในด้านกลยุทธ์ที่ 2 การส่งเสริมการพัฒนาและยกระดับการท่องเที่ยวที่มีศักยภาพรองรับนักท่องเที่ยวทั่วไปกลยุทธ์ย่อยที่ 2.3 สนับสนุนการท่องเที่ยวโดยชุมชนและการท่องเที่ยวในเมืองรอง โดยให้ความสำคัญกับการพัฒนาฐานความหลากหลายทางชีวภาพและวัฒนธรรม ส่งเสริมแนวคิดการสร้างรายได้จากการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม สร้างองค์ความรู้ด้านการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การพัฒนาระบบและการจัดการสิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยว เพื่อเป็นการสร้างฐานให้ชุมชนมีความรัก ในท้องถิ่นและรักษาวัฒนธรรมของตนเอง ตลอดจนสร้างเครือข่าย และจัดหาเงินทุน เพื่อบ่มเพาะชุมชน ให้ยกระดับเป็นวิสาหกิจเพื่อสังคมและสตาร์ทอัพซึ่งจะก่อให้เกิดการกระจายรายได้อย่างเป็นธรรม

ลักษณะทางกายของจังหวัดเชียงรายเป็นจังหวัดที่ตั้งอยู่ในภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย มีภูมิศาสตร์อยู่ทางเหนือสุดของประเทศ ท่าเลที่ตั้งของจังหวัดอยู่ติดกับสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ และสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ปัจจุบันจังหวัดเชียงรายได้รับความสนใจเนื่องจากเป็นจังหวัดที่เชื่อมโยงไปสู่สาธารณรัฐแห่งสหภาพ เมียนมาร์ และสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวและประเทศจีนตอนใต้ ผ่านทางหลวงเอเชียสาย 2 และทางหลวงเอเชียสาย 3 มีขนาดพื้นที่ของจังหวัดเชียงรายมีพื้นที่ 11,678.369 ตร.กม. มากเป็นอันดับที่ 12 ของประเทศ มีน้ำแม่กก น้ำแม่อิง แม่ น้ำรวก และแม่น้ำโขง (แผนพัฒนาจังหวัดเชียงราย พ.ศ.2566-2567)

นอกจากนี้ยังมีความโดดเด่นจากลักษณะทางภูมิศาสตร์ที่เป็นประตูสู่การค้า การลงทุน การท่องเที่ยว และ Logistics สู่กลุ่มประเทศ GMS อีกทั้งทรัพยากรทางธรรมชาติ และศิลปวัฒนธรรม กลุ่มชาติพันธุ์ที่หลากหลาย ซึ่งเป็นฐานการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ทำให้จังหวัดเชียงรายเป็นจังหวัดที่สามารถขับเคลื่อนโดยใช้เศรษฐกิจสร้างสรรค์ได้ แต่อย่างไรก็ตามจากสถานการณ์การแพร่ระบาดของ โควิด 19 บริบทของสังคมสูงวัยการเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยีที่เข้าสู่ยุคดิจิทัล ส่งผลจังหวัดเชียงรายในระยะ 5 ปีต่อจากนี้มีความจำเป็นต้องปรับตัวและต้องขับเคลื่อนระบบเศรษฐกิจโดยเน้นการดึงศักยภาพที่โดดเด่นของจังหวัดมาใช้พร้อมๆกับการปรับตัวต่อบริบทที่เปลี่ยนแปลง สำหรับแผนพัฒนาจังหวัดในระยะ 5 ปี ได้มีการกำหนดเป้าหมายในการพัฒนาเป็น “เชียงรายเมืองท่องเที่ยวสร้างสรรค์ สะอาด ปลอดภัย น่ายล” การขับเคลื่อนดังกล่าวมีความจำเป็นต้องเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจสร้างสรรค์ สิ่งแวดล้อมสร้างสรรค์ และสังคมสร้างสรรค์ ควบคู่ไปด้วยทั้งนี้เพื่อทำให้เกิดการพัฒนาอย่างสมดุลในทุกมิติ

อำเภอขุนตาล ปัจจุบันตั้งอยู่ทางทิศตะวันออกของจังหวัดเชียงราย ระหว่างละติจูดที่ 19 45 ลิปดาเหนือ ถึงละติจูดที่ 19 องศา 56 ลิปดาเหนือ และลองจิจูดที่ 100 องศา 20 ลิปดาตะวันออก ถึงลองจิจูดที่ 100 องศา 25 ลิปดาตะวันออก ห่างจากจังหวัดเชียงราย ประมาณ 62 กิโลเมตร ตามเส้นทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 1154 สายเชียงราย – เวียงชัย – พญาเม็งราย - ขุนตาล

ลักษณะภูมิประเทศโดยทั่วไปเป็นบริเวณที่ราบเชิงเขามีลักษณะพื้นที่ลาดเอียงจากแนวเทือกเขาตอยยาว ด้านทิศตะวันออกไปทางทิศตะวันตกจรดถึงแม่น้ำอิง พื้นที่โดยรวมเป็นแนวยาวตามเทือกเขาตอยยาว ขนานไปกับเส้นทางหลวงแผ่นดิน หมายเลข 1020 พื้นที่ทั้งหมด 255.5 ตารางกิโลเมตรหรือประมาณ 159,687.60 ไร่ มีพื้นที่เป็นลำดับที่ 17 ของจังหวัดเชียงราย

ลักษณะภูมิอากาศ ลักษณะภูมิอากาศเป็นแบบร้อนชื้น มี 3 ฤดู 1) ฤดูร้อน เริ่มตั้งแต่กลางเดือนกุมภาพันธ์ ถึงกลางเดือนพฤษภาคม อุณหภูมิเฉลี่ย 28 องศาเซลเซียส 2) ฤดูฝน เริ่มตั้งแต่กลางเดือนพฤษภาคม ถึงกลางเดือนตุลาคม อุณหภูมิเฉลี่ย 27 องศาเซลเซียส 3) ฤดูหนาว เริ่มตั้งแต่กลางเดือนตุลาคม ถึงกลางเดือนกุมภาพันธ์ อุณหภูมิเฉลี่ย 10 องศาเซลเซียส ปริมาณน้ำฝนตกมากที่สุด ในช่วงเดือนสิงหาคม ฝนตกน้อยที่สุดในเดือน กุมภาพันธ์ โดยมีอาณาเขตติดต่อ ดังนี้

ทิศเหนือ ติดต่อกับ ตำบลห้วยซ้อ และตำบลบุญเรือง อำเภอเชียงของ

ทิศใต้ ติดต่อกับ ตำบลเวียง และตำบลสันทรายงาม อำเภอเทิง

ทิศตะวันออก ติดต่อกับ ตำบลปอ อำเภอเวียงแก่น และตำบลดงเต่า อำเภอเทิง

ทิศตะวันตก ติดต่อกับ ตำบลสันทรายงาม อำเภอเทิง ตำบลเม้งรายและตำบลแม่ต้า

ป่าสั้มแสง ตั้งอยู่ในหมู่ที่ 8 เป็นป่าชุมชนหมู่บ้านป่าข่า ตำบลป่าตาล อำเภอขุนตาล จังหวัดเชียงราย เป็นพื้นที่ชุ่มน้ำที่เรียกว่า “ป่าสั้มแสง” ซึ่งบริเวณดังกล่าวในฤดูน้ำหลากจะเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำ มีต้นสั้มแสงขึ้นเป็นจำนวนมาก รวมทั้งเป็นแหล่งอนุบาลสัตว์น้ำ ความสำคัญของพื้นที่ดังกล่าวคือต้นสั้มแสง พันธุ์ไม้ชนิดหนึ่ง ชาวบ้านในพื้นที่จะเรียกพื้นที่ป่าบริเวณนี้ว่า “ป่าร่องต๊ิบ” เป็นป่าที่มีระบบนิเวศชุ่มน้ำที่มีความหลากหลายทางพันธุ์สัตว์น้ำ โดยมีเนื้อที่ทั้งหมด 85 ไร่ โดยจะพบเป็นต้นสั้มแสงมากที่สุด ซึ่งแต่ละต้นมีอายุมากกว่า 100 ปี ต้นสั้มแสงจะเป็นต้นไม้ที่มีความทนต่อน้ำท่วมขัง ในฤดูน้ำหลากน้ำจากแม่น้ำอิง จะไหลท่วมมายังบริเวณป่าสั้มแสงดังกล่าว ป่าสั้มแสงจะคอยดักตะกอนและเป็นแหล่งอนุบาลสัตว์น้ำ และเป็นแหล่งท่องเที่ยวทั้งในช่วงฤดูน้ำหลากและหน้าแล้งก็สามารถเป็นแหล่งท่องเที่ยวและกิจกรรมทางการท่องเที่ยวสำหรับนักท่องเที่ยวที่ อยากหาประสบการณ์และสัมผัสกับธรรมชาติของป่าสั้มแสง

นอกจากนี้ในช่วงเดือน กันยายน ในบริเวณป่าสั้มแสงน้ำจะท่วมความสูงประมาณ 5 เมตร ในช่วงค้ำจะมีหิ่งห้อย และปลาจากแม่น้ำอิงมาอาศัยและขยายพันธุ์ พื้นที่สามารถรองรับนักท่องเที่ยวได้มากกว่า 100 คน เรือประมาณ 5 ลำ ใช้เวลาประมาณ 2 ชั่วโมงในการนั่งเรือศึกษาธรรมชาติ และระบบนิเวศในบริเวณป่าสั้มแสง ส่วนในฤดูแล้ง จะมีกิจกรรมให้นักท่องเที่ยวที่มาเที่ยวคือการเดินป่า ช่วงกลางวัน จะมี อีเห็น กระต่าย นาคน้ำ ในพื้นที่ของป่าสั้มแสง เป็นต้น

จากที่กล่าวมาข้างต้นนั้น พบความสำคัญของป่าสั้มแสงในฐานะพื้นที่ชุ่มน้ำที่เป็นทรัพยากรอันสำคัญของพื้นที่ ในระยะที่ผ่านมา มีนักท่องเที่ยวและนักอนุรักษ์เข้ามาในพื้นที่ป่าชุ่มน้ำเพื่อสัมผัส

ความหลากหลายทางชีวภาพอย่างต่อเนื่อง แต่ชุมชนไม่ได้รับรายได้จากกิจกรรมการท่องเที่ยวในพื้นที่เท่าที่ควร ดังนั้นจึงทำให้เกิดคำถามที่สำคัญว่า ทำอย่างไรจะให้ชุมชนได้รับประโยชน์จากป่าสัมแสงนี้ ซึ่งหากชุมชนได้รับประโยชน์จากพื้นที่แล้ว จะทำให้ชุมชนตระหนักถึงความสำคัญของป่าสัมแสง เกิดความหวงแหน และเกิดจิตสำนึกในการอนุรักษ์ต่อไป

วัตถุประสงค์ของโครงการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านป่าข่า ตำบลป่าตาล อำเภอนาตาล จังหวัดอุบลราชธานี
2. เพื่อพัฒนากิจกรรมและผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวในพื้นที่ชุ่มน้ำเพื่อเป็นแหล่งรายได้เสริมของชุมชนบ้านป่าข่า ตำบลป่าตาล อำเภอนาตาล จังหวัดอุบลราชธานี
3. เพื่อเสนอแนวทางการนำวัฒนธรรมบริการไปใช้ในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนบนฐานรากวิถีชีวิตชุมชนเพื่อการอนุรักษ์ในพื้นที่ชุ่มน้ำอย่างยั่งยืนและเป็นแหล่งรายได้เสริมของชุมชนบ้านป่าข่า ตำบลป่าตาล อำเภอนาตาล จังหวัดอุบลราชธานี

ประโยชน์ของการวิจัย

1. ประโยชน์ด้านความรู้
งานวิจัยนี้มุ่งเน้น เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านป่าข่า ซึ่งจะนำไปสู่ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของชุมชนในกระบวนการจัดการการท่องเที่ยว ประโยชน์ด้านความรู้นี้จะช่วยให้เห็นภาพและเข้าใจกลไกการทำงานร่วมกันของคนในชุมชนในการขับเคลื่อนการท่องเที่ยวในพื้นที่ชุ่มน้ำป่าสัมแสง
2. ประโยชน์ด้านการนำไปใช้
 - 2.1 การพัฒนาและต่อยอดกิจกรรมและผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยว การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนากิจกรรมและผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวในพื้นที่ชุ่มน้ำ ซึ่งเป็นประโยชน์เชิงประยุกต์โดยตรง โดยผลิตภัณฑ์และกิจกรรมเหล่านี้จะถูกนำไปใช้จริง เพื่อเป็นแหล่งรายได้เสริมของชุมชนบ้านป่าข่า
 - 2.2 การนำเสนอวัฒนธรรมการบริหารจัดการ งานวิจัยยังมุ่งเน้นที่จะ เสนอแนวทางการนำวัฒนธรรมบริการไปใช้ในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชน ซึ่งเป็นประโยชน์ด้านการนำไปใช้ในการปรับปรุงและพัฒนา รูปแบบการจัดการให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น
 - 2.3 การอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำอย่างยั่งยืน ประโยชน์ที่สำคัญอีกประการคือ การส่งเสริมการอนุรักษ์ในพื้นที่ชุ่มน้ำอย่างยั่งยืน โดยผสมผสานเข้ากับการท่องเที่ยวบนฐานรากวิถีชีวิตของชุมชน

2.4 การสร้างรายได้เสริมให้ชุมชน ผลลัพธ์สุดท้ายที่สำคัญคือการทำให้การท่องเที่ยวเป็นแหล่งรายได้เสริมอย่างต่อเนื่องให้กับชุมชนบ้านป่าช้า

ขอบเขตของการวิจัย

ขอบเขตด้านพื้นที่

การวิจัยครั้งนี้ ทำการวิจัยในพื้นที่ชุมชนบ้านป่าช้า หมู่ที่ 8 ตำบลป่าตาล อำเภอนครหลวง จังหวัดเชียงราย ซึ่งเป็นพื้นที่ตั้งของ ป่าส่มแสง ซึ่งเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำแห่งหนึ่งในจังหวัดเชียงราย และยังเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวของชุมชนอีกด้วย

ขอบเขตด้านเนื้อหา

เพื่อความครบถ้วน ครอบคลุมในทุกประเด็นการศึกษาผู้วิจัยกำหนดขอบเขตเนื้อหาในการศึกษาดังต่อไปนี้

1. ศึกษาการมีส่วนร่วมการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านป่าช้า ตำบลป่าตาล อำเภอนครหลวง จังหวัดเชียงราย
2. ทำการพัฒนากิจกรรมและผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวในพื้นที่ชุ่มน้ำเพื่อเป็นแหล่งรายได้เสริมของชุมชนบ้านป่าช้า ตำบลป่าตาล อำเภอนครหลวง จังหวัดเชียงราย
3. เสนอแนวทางการสร้างนวัตกรรมจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนบนฐานรากวิถีชีวิตชุมชนเพื่อการอนุรักษ์ในพื้นที่ชุ่มน้ำอย่างยั่งยืนบ้านป่าช้า ตำบลป่าตาล อำเภอนครหลวง จังหวัดเชียงราย

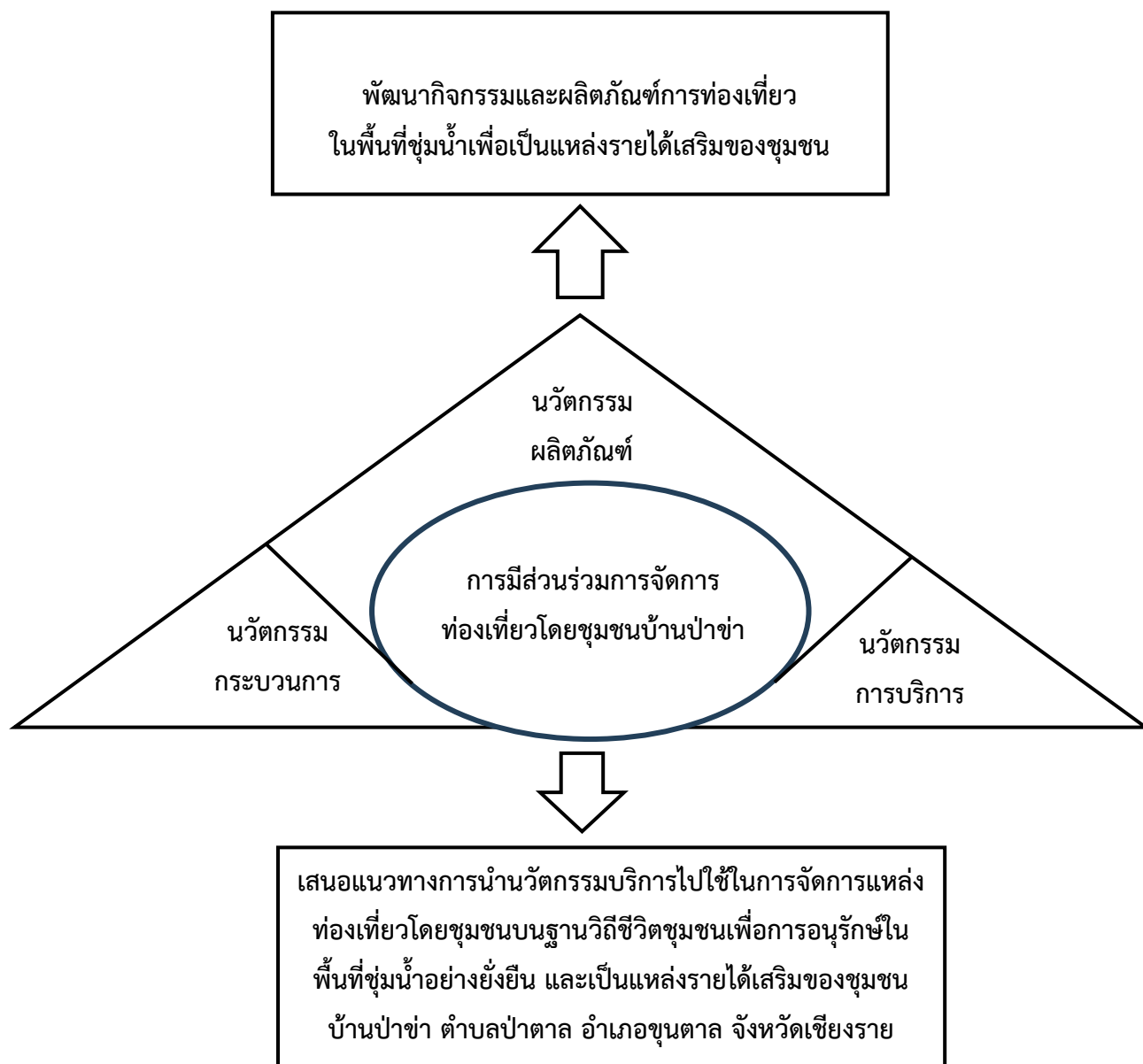
นิยามศัพท์เฉพาะ

ป่าสั้มแสง หมายถึง พื้นที่ชุ่มน้ำในเขตพื้นที่ของชุมชนบ้านป่าข้า หมู่ที่ 8 ตำบลป่าตาล อำเภอบัวลาย จังหวัดเชียงราย ป่าสั้มแสงเป็นระบบนิเวศเฉพาะถิ่นที่มีต้นสั้มแสงเป็นเอกลักษณ์ พร้อมด้วยหลากหลายทางชีวภาพและความงามทางธรรมชาติ รวมทั้งเป็นระบบนิเวศที่มีเอกลักษณ์เฉพาะและเป็นแหล่งเรียนรู้ความหลากหลายทางชีวภาพของชุมชน เช่นเป็นแหล่งอนุบาลของปลาขนาดเล็ก เป็นแหล่งดูนก สัตว์เล็ก และพืชน้ำ มีต้นสั้มแสงอายุมากกว่า 300 ปี ที่ทนน้ำท่วมได้ดี

นวัตกรรมจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน หมายถึง 1.ผลิตภัณฑ์ (Product) การพัฒนาผลิตภัณฑ์ท่องเที่ยวที่สะท้อนเอกลักษณ์ธรรมชาติและวัฒนธรรมของชุมชน เช่น ทัวร์ศึกษาธรรมชาติ สินค้าหัตถกรรมพื้นบ้าน อาหารพื้นถิ่น และกิจกรรมเชิงวัฒนธรรมที่สร้างความแตกต่าง 2.กระบวนการ (Process) การปรับปรุงขั้นตอนและวิธีการจัดการท่องเที่ยวให้มีความยั่งยืน เช่น การมีส่วนร่วมของชุมชนในการวางแผน การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และการควบคุมผลกระทบจากนักท่องเที่ยว และ 3.บริการ (Service) การพัฒนาทักษะคนในชุมชน อาทิ มัคคุเทศก์ชุมชน การบริการนักท่องเที่ยวอย่างมืออาชีพและเป็นมิตร ตลอดจนการสร้างประสบการณ์ที่ลึกซึ้งและจริงใจสำหรับผู้มาเยือน

บนฐานรากวิถีชีวิตชุมชน หมายถึง เอกลักษณ์เฉพาะท้องถิ่นบ้านป่าข้าทั้งฐานทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ในชุมชน วิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่เป็นอัตลักษณ์ประจำท้องถิ่น วัฒนธรรมและประเพณีที่สืบทอดมาช้านาน และทุนทางสังคมที่ชุมชนมี

กรอบแนวคิดของการวิจัย

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่องนวัตกรรมการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนบนฐานรากวิถีชีวิตชุมชนเพื่อการอนุรักษ์ในพื้นที่ชุ่มน้ำอย่างยั่งยืนเพื่อเป็นแหล่งรายได้เสริมของชุมชนบ้านป่าช้า ตำบลป่าตาล อำเภอนาตาล จังหวัดเขียงราย ผู้วิจัยได้ศึกษาเอกสารและวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องเพื่อความกระจ่างชัดในปัญหา และสามารถดำเนินการวิจัยได้อย่างถูกต้อง โดยครอบคลุมเนื้อหา ดังนี้

1. แนวคิดการท่องเที่ยวโดยชุมชน
2. แนวคิดการมีส่วนร่วมการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน
3. แนวคิดนวัตกรรมจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน
4. แนวคิดพื้นที่ชุ่มน้ำ

1.แนวคิดบริบทการท่องเที่ยวโดยชุมชน

ความหมายของการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีนักวิชาการและผู้รู้ได้ให้ความหมายในลักษณะต่างๆ ดังต่อไปนี้

สุถนอม ตันเจริญ (2560) ได้ให้ความหมายของการท่องเที่ยวโดยชุมชนว่า เป็นการท่องเที่ยวที่ใช้ทรัพยากรทางด้านธรรมชาติ วัฒนธรรม ประเพณีท้องถิ่น เป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวซึ่งประชาชนในชุมชนคือ ผู้ดูแลหรือเปรียบเสมือนเจ้าของทรัพยากรนั้น มีการใช้อย่างยั่งยืนตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งการท่องเที่ยวรูปแบบนี้เป็นการท่องเที่ยวที่สร้างความตระหนักถึงขีดจำกัดด้านทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน

ณัฐพัชร มณีโรจน์ (2560) อธิบายเกี่ยวกับความหมายของการท่องเที่ยวโดยชุมชน หมายถึง การท่องเที่ยวที่คำนึงถึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม สังคมและวัฒนธรรม ซึ่งมีการกำหนดทิศทางโดยสมาชิกในชุมชน จัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อชุมชน และชุมชนเป็นเจ้าของแหล่ง มีบทบาทและเป็นเจ้าของสิทธิในการจัดการดูแล

Oka, Darmayanti, & Sonder (2021) ได้สรุปความหมายของการท่องเที่ยวโดยชุมชนคือรูปแบบของการท่องเที่ยวที่มีความสัมพันธ์กับการพัฒนาพื้นที่อย่างยั่งยืน เนื่องจากการท่องเที่ยวโดยชุมชนเกิดจากการมีส่วนร่วมของชุมชนในการวางแผนและกำหนดทิศทางการท่องเที่ยวอันเป็นศูนย์กลางองค์ประกอบของการพัฒนาที่ยั่งยืน ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ให้ประชาชนในชุมชนได้รับประโยชน์อย่างสูงสุด

Dangi & Petrick (2021) การท่องเที่ยวโดยชุมชน คือกระบวนการทำงานเพิ่มเติมของ “ชุมชน” โดยมีองค์ประกอบ 3 ประการ ได้แก่ 1.ชุมชนหรือพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ 2. ความสัมพันธ์

ร่วมกันระหว่างผู้คน 3.การปฏิสัมพันธ์ทางสังคมโดยมีวัตถุประสงค์ของการดำเนินงาน คือพัฒนาระบบเศรษฐกิจท้องถิ่น เกิดการแบ่งปันผลประโยชน์ทางสังคมอย่างเท่าเทียมกัน เกิดการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมการอนุรักษ์วัฒนธรรมและมรดกในท้องถิ่น

Giampiccoli และ Kalis (2012) ได้อธิบายและชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการท่องเที่ยวโดยชุมชน (CBT) สามารถส่งเสริมการพัฒนาที่เกิดขึ้นใหม่ในเศรษฐกิจ และได้ถูกนำมาใช้โดยโครงการความร่วมมือระหว่างประเทศเป็นเครื่องมือในการอำนวยความสะดวกในการลดความยากจน จุดมุ่งหมายสำคัญของ CBT เป็นการดำเนินการตามกลยุทธ์ที่เชื่อมโยงความต้องการที่จะลดความยากจนที่มีการแบ่งในการพึ่งพาโครงสร้างขึ้นอยู่กับการควบคุมของภาครัฐและเอกชน

(Lascrain, 1998) โดยนำเอาทรัพยากรท่องเที่ยวที่มีอยู่ในท้องถิ่นทั้งด้านธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมประเพณี รวมถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนมาใช้เป็นทุนในการจัดการท่องเที่ยวอย่างเหมาะสมเพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ต่อท้องถิ่น

(พจนา สวนศรี และสมภพ ยี่จ่อหอ, 2556) ได้ให้นิยามของการท่องเที่ยวโดยชุมชนว่าเป็นการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงความยั่งยืนของสิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรม โดยกำหนดทิศทางโดยชุมชนจัดการโดยชุมชนเพื่อชุมชน และชุมชนมีบทบาทเป็นเจ้าของสิทธิในการจัดการดูแลเพื่อให้เกิดการเรียนรู้แก่ผู้มาเยือน

จากนักวิชาการและผู้รู้ที่ได้อธิบายและให้ความนิยามเกี่ยวกับการท่องเที่ยวโดยชุมชนสามารถสรุปได้ว่า การท่องเที่ยวโดยชุมชนคือการให้ชาวบ้านที่อยู่ในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมทุกกระบวนการ ตั้งแต่กระบวนการคิด กระบวนการวางแผน กระบวนการลงมือปฏิบัติ กระบวนการรับผลประโยชน์ กระบวนการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น และกระบวนการประเมินผล รวมถึงการสรุปผลในการปฏิบัติงาน ในการดำเนินกิจกรรมการท่องเที่ยวภายในชุมชนของตน เพราะเนื่องจากทรัพยากรการท่องเที่ยวในชุมชนชาวบ้านคือเจ้าของที่แท้จริง และไม่ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางด้านสิ่งแวดล้อม วิถีชีวิต ประเพณี และวัฒนธรรมในทางที่เร็วมากนัก โดยเน้นการหวงแหนและอนุรักษ์ธรรมเนียมวัฒนธรรม ประเพณี ในชุมชนให้ยาวนานและยั่งยืนมากที่สุด

(สินธุ์ สโรบล, 2546) ได้อธิบายความหมายและลักษณะของการท่องเที่ยวโดยชุมชนคือชุมชนเป็นผู้ดำเนินการ ตั้งอยู่บนฐานความคิดที่ว่าชาวบ้านทุกคนเป็นเจ้าของทรัพยากรและเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียจากการท่องเที่ยว นำเอาทรัพยากรท่องเที่ยวที่มีอยู่ในท้องถิ่น ทั้งด้านธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรมประเพณี รวมทั้งวิถีชีวิตความเป็นอยู่และวิถีการผลิตของชุมชนมาใช้เป็นปัจจัยหรือต้นทุนสำคัญในการจัดการท่องเที่ยวอย่างเหมาะสม เพื่อก่อให้เกิดประโยชน์ต่อท้องถิ่น ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม รวมทั้งมีการใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืนไปถึงคนรุ่นลูกหลานพร้อมกันนี้ต้องมีการพัฒนาศักยภาพของคน ในชุมชน ให้มีความรู้ความสามารถในการจัดการท่องเที่ยว และเป็นผู้มีส่วนร่วมในการดำเนินการ ตั้งแต่การคิดวางแผนดำเนินการ การตัดสินใจดำเนินกิจกรรม

ต่างๆ การประเมินผลโครงการและการรับผลประโยชน์ โดยคำนึงถึงความสามารถในการรองรับของธรรมชาติเป็นสำคัญ

หลักการของการท่องเที่ยวโดยชุมชน

กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา (2550) การท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นเครื่องมือสำคัญของการพัฒนาชุมชน ซึ่งสามารถมองได้ว่าการพัฒนากับการท่องเที่ยวต้องเป็นไปในทิศทางเดียวกัน ดังนั้นในแต่ ละมิติของการท่องเที่ยวควรจะเข้าไปส่งเสริม และสร้างความเข้มแข็งให้กับการพัฒนาชุมชนผ่านหลักการการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่สำคัญ ดังต่อไปนี้

1. คนในชุมชนจะต้องเป็นเจ้าของแหล่งท่องเที่ยวและบริการเป็นหลักที่เกิดขึ้นในชุมชนเป็นหลัก
2. คนในชุมชนจะต้องเข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทาง รูปแบบของการท่องเที่ยว และมีส่วนร่วมในการตัดสินใจทุกกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวโดยชุมชน
3. การท่องเที่ยวโดยชุมชนจะต้องเป็นสิ่งที่ส่งเสริมความภาคภูมิใจให้กับคนในชุมชน
4. การท่องเที่ยวโดยชุมชนจะต้องยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนให้ดียิ่งขึ้น
5. การท่องเที่ยวโดยชุมชนจะต้องดำเนินการบนฐานความรับผิดชอบต่อคนในชุมชนและนักท่องเที่ยว เพื่อให้เกิดความยั่งยืนทางด้านสิ่งแวดล้อม
6. การท่องเที่ยวโดยชุมชนจะต้องคงเอกลักษณ์และวัฒนธรรมท้องถิ่นของชุมชนไว้
7. ก่อนให้เกิดการเรียนรู้ระหว่างคนต่างวัฒนธรรม
8. เคารพในวัฒนธรรมที่แตกต่างและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์
9. การท่องเที่ยวโดยชุมชนสร้างผลตอบแทนที่เป็นธรรมแก่คนท้องถิ่น โดยจัดตั้งกลุ่มองค์กรวิสาหกิจ เพื่อจัดสรรผลประโยชน์ให้กับชุมชนอย่างทั่วถึง
10. มีการกระจายรายได้สู่สาธารณประโยชน์ของชุมชน

รุ่งรวี จิตภักดี (2566) การที่จะให้ชุมชนดำเนินการท่องเที่ยวตามหลักการดังกล่าวข้างต้นได้นั้น มีความจำเป็นที่จะต้องเตรียมความพร้อมและสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในการจัดการการท่องเที่ยว ในขณะเดียวกันก็ต้องรณรงค์กับคนในสังคมให้เห็นความแตกต่างของการท่องเที่ยวโดยชุมชนกับการท่องเที่ยวทั่วไป (Mass Tourism) เพื่อเป็นการกระตุ้นให้คนในสังคมเห็นถึงความสำคัญ และเป็นนักท่องเที่ยวเฉพาะที่สนใจการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างเจ้าของบ้านกับผู้มาเยือน นอกจากนี้ยังเป็นการเพิ่มการรับรู้และความเข้าใจในบทบาทของชุมชนท้องถิ่นต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและเป็นกำลังใจหรือสนับสนุนให้เกิดความต่อเนื่องในการทำงานอนุรักษ์ทั้งด้านธรรมชาติและวัฒนธรรม

องค์ประกอบของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

พจนา สวนศรี และสมภพ ยี่จ่อหอ (2556) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบของการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนดังนี้

1. ด้านทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม เป็นเอกลักษณ์เฉพาะท้องถิ่นนั้นๆ ทั้งฐานทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ในชุมชน วิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่เป็นอัตลักษณ์ประจำท้องถิ่น วัฒนธรรมที่สืบทอดมาช้านาน ทิวทิวทางสังคม เป็นต้น สิ่งทั้งหลายเหล่านี้ที่กล่าวมาข้างต้น ล้วนแต่จะสามารถพัฒนาเป็นกิจกรรมการท่องเที่ยวในชุมชน ที่มุ่งเน้นการมอบประสบการณ์ให้นักท่องเที่ยว

2. ด้านองค์กรชุมชน องค์กรชุมชน ในที่นี้อาจรวมไปถึงการจัดตั้งกลุ่มการทำงานขึ้นภายในชุมชน มีระบบสังคมที่เข้าใจกันง่าย มีการจัดการ มีโครงสร้างที่ชัดเจน มีปราชญ์หรือผู้มีความรู้ที่สามารถถ่ายทอดเรื่องราวและมีทักษะในเรื่องต่างๆ ทำให้คนในชุมชนรู้สึกเป็นเจ้าของหวงแหนถึงรากเหง้าของตนเอง และอยากเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนาทั้งการร่วมวางแผนการจัดการชุมชนการร่วมรับผิดชอบในการดำเนินการกิจกรรมการท่องเที่ยวร่วมกันประเมินผลารดำเนินการท่องเที่ยว ตลอดจนการร่วมกันได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวร่วมกัน

3. ด้านการจัดการ หากในชุมชนมีองค์กรหรือกลไกในการทำงานเพื่อการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน มีโครงสร้างที่ระบุถึงหน้าที่ของสมาชิกในองค์กรไว้อย่างชัดเจน มีแผนการดำเนินงานที่มีเป้าหมายในอนาคตมีโครงสร้างการทำงานกฎและกติกาที่ชัดเจนในการจัดการด้านเศรษฐกิจสังคมวัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม อันจะเป็นกลไกสำคัญในการเชื่อมโยงการท่องเที่ยวกับการพัฒนาชุมชนโดยรอบ ส่งผลให้เกิดการกระจายผลประโยชน์ของชุมชนอย่างเป็นธรรมตลอดจนผลกระทบเชิงบวก ภายใต้ฐานการจัดการอย่างยั่งยืนของการท่องเที่ยวโดยชุมชน

4. ด้านการเรียนรู้ ฐานทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ในชุมชนวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่เป็นอัตลักษณ์ ประจำท้องถิ่นวัฒนธรรมที่สืบทอดมาช้านานทิวทิวทางสังคมล้วนเป็นฐานของกิจกรรมการท่องเที่ยว ซึ่งฐานทรัพยากรดังกล่าวสามารถสร้างการรับรู้และความเข้าใจให้กับนักท่องเที่ยวหรือผู้มาเยือนได้ ตลอดจนเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างนักท่องเที่ยวและชาวบ้านในชุมชนเกิดการปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกันก่อให้เกิดเป็นการตระหนักรู้ฐานทรัพยากรดังกล่าวในอนาคต

ดังนั้นองค์ประกอบของการท่องเที่ยวโดยชุมชนทั้ง 4 องค์ประกอบ ล้วนเป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการดำเนินการการท่องเที่ยวโดยชุมชนให้บรรลุผลสำเร็จตามรูปแบบของการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนหากขาดองค์ประกอบใดเพียงหนึ่งองค์ประกอบดำเนินการการท่องเที่ยวโดยชุมชนก็ยากที่จะขับเคลื่อนและไม่ได้เรียกว่าเป็นการดำเนินการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างแท้จริง

5. รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชน

รูปแบบและกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นการนำเอาธาตุทรัพยากรในชุมชนพัฒนาเป็นการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นภายใต้ศักยภาพและอัตลักษณ์ของชุมชนซึ่งรูปแบบการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีดังต่อไปนี้

1. การท่องเที่ยวโดยชุมชนเชิงสร้างสรรค์(Creative Community-based Tourism: C-CBT) เป็นการท่องเที่ยวอย่างเหมาะสมและเอื้อประโยชน์ให้เกิดการอนุรักษ์อย่างชัดเจนและเป็นกระบวนการสำคัญในการสร้างจิตสำนึกให้กับคนในชุมชนนักท่องเที่ยวและผู้ประกอบการร่วมกันรักษาสมดุลของระบบนิเวศของชุมชน ผ่านกระบวนการร่วมกันคิด ร่วมลงมือทำผ่านกิจกรรมการท่องเที่ยว แหล่งท่องเที่ยวในชุมชนก็จะกลายเป็นแหล่งเรียนรู้ของสังคมและเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างเครือข่ายในที่สุด

2. การท่องเที่ยวโดยชุมชนวิถีชนบท (Community-based Rural Tourism: CBRT) เป็นรูปแบบของการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่แสดงออกถึงลักษณะความเป็นอยู่ของคนในชุมชนนั้นๆ ที่มีเอกลักษณ์ที่โดดเด่นที่สละสลวยกันมานานโดยกิจกรรมการท่องเที่ยวจะต้องมีจุดประสงค์หลักเพื่อให้นักท่องเที่ยวสัมผัสกับวิถีชีวิตของชุมชน และเรียนรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชนผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมซึ่งจะสามารถพัฒนาเป็นจุดขายอีกหนึ่งอย่างของการท่องเที่ยวโดยชุมชน อีกทั้งเป็นการรักษาสิ่งแวดล้อมและยกระดับศักยภาพของชุมชนได้ (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย: 2563)

3. การท่องเที่ยวเชิงนิเวศโดยชุมชน (Community-based Ecotourism: CBET) เป็นการท่องเที่ยวในพื้นที่ธรรมชาติของชุมชนนั้นๆโดยไม่ก่อให้เกิดความเสียหายมีจุดประสงค์หลักให้นักท่องเที่ยวเรียนรู้และเพลิดเพลินกับธรรมชาติพืชพรรณและสัตว์เฝ้าในชุมชนผ่านกิจกรรมการท่องเที่ยวในรูปแบบของการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพและการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างเท่าเทียมกัน การใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน (กาญจน์ อายุ: 2561)

4. การท่องเที่ยวโดยชุมชนเชิงประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม (Community-based Historical and Culture Tourism) เป็นรูปแบบของการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ใช้ทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีคุณค่าทางจิตใจจากอดีตจนถึงปัจจุบันอาทิวิถีชีวิตตำนานเรื่องเล่า ประวัติศาสตร์ความเป็นมา วัฒนธรรม ประเพณี และ มรดกของชุมชน ที่แสดงให้เห็นถึงรากเหง้า ผ่านการถ่ายทอดเรื่องราว โดยคนในชุมชนหรือปราชญ์ของชุมชนมีจุดประสงค์เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้รับความรู้และเข้าใจ เกี่ยวกับประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมของชุมชนนั้นๆ (องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน: 2558)

2. แนวคิดการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

มณีนรรัตน์ อีร์พันธุ์สฤณี (2562) การมีส่วนร่วมของชุมชนเกิดจากจิตใจของคนในชุมชนที่ต้องการเข้าร่วม ในการดำเนินการท่องเที่ยวเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ของกลุ่มคนที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตทางสังคมซึ่งการเราให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมนั้น ผู้เข้าร่วมจะต้องมีความเข้าใจ ในวิธีการดำเนินชีวิตค่านิยมประเพณี และเกิดความสมัครใจเข้าร่วมกิจกรรมในท้ายสุด

วริศรา สมเกียรติกุล และกมล เรืองเดช (2561) การมีส่วนร่วม ของชุมชนเป็นการเปิดโอกาสให้คนในชุมชนมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ ทรัพยากรการท่องเที่ยวเพื่อการพัฒนา แหล่งท่องเที่ยวของชุมชนในทุกขั้นตอนตั้งแต่กระบวนการต้นน้ำ กลางน้ำ และปลายน้ำ ซึ่งผลที่ได้จากการมีส่วนร่วมคือชุมชนเกิดความตระหนัก และเกิดการรับผิดชอบต่อการท่องเที่ยวร่วมกัน

Wiyaboon (2019) การมีส่วนร่วมของชุมชนเป็นกระบวนการที่กลุ่ม บุคคลครอบครัว หรือชุมชนพัฒนาตนเองภายใต้ขีดความสามารถของพื้นที่เพื่อรับผลประโยชน์จากการดำเนินการของการท่องเที่ยว ซึ่งเริ่มตั้งแต่ขั้นตอนการตัดสินใจไปจนถึงการประเมินผลอีกทั้ง กระบวนการมีส่วนร่วมนี้สามารถให้ชุมชนเกิดความรักและหวงแหนท้องถิ่นของตนเอง

Thetsane (2019) การมีส่วนร่วมของชุมชนคือวิธีการศึกษาและพัฒนาการท่องเที่ยวภายใต้การมีส่วนร่วมของคนในท้องถิ่นผ่านกระบวนการตัดสินใจร่วมกันของคนในชุมชนเพื่อจัดการการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้เกิดความยั่งยืนสิ่งสำคัญที่สุดคือให้ชุมชนตัดสินใจรูปแบบและหน้าที่ของการพัฒนาการท่องเที่ยวและสามารถควบคุมการท่องเที่ยวในพื้นที่ของตนได้อย่างเต็มที่

2. องค์ประกอบของการมีส่วนร่วมของชุมชนต่อการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

รุ่งรวี จิตภักดี (2566) การท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นแนวทางการพัฒนาชุมชนที่สำคัญที่จะทำให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมและได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยว การมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ดีและประสบความสำเร็จจะต้องมีองค์ประกอบ 5 องค์ประกอบดังต่อไปนี้

1. การวางแผนและตัดสินใจ
2. ดำเนินการตามแผน
3. รับผลประโยชน์ร่วมกัน
4. ติดตาม ประเมินผล และตรวจสอบได้

1. ชุมชนต้องวางแผนและตัดสินใจร่วมกัน คนในชุมชนจะต้องมีการพูดคุยวางแผนเพื่อค้นหาทรัพยากรและอัตลักษณ์ของชุมชนในการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อค้นหาทรัพยากรและอัตลักษณ์ของชุมชนได้แล้ว ต้องร่วมกันตัดสินใจเลือกรูปแบบการท่องเที่ยวในชุมชนที่ชัดเจน อีกทั้งชุมชนต้องเตรียมความพร้อมสิ่งอำนวยความสะดวกและการบริการต่างๆสำหรับรองรับนักท่องเที่ยวร่วมกันประชุมวางแผนการพัฒนาให้กับหน่วยงานในท้องถิ่นและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทราบ

เพื่อขอความร่วมมือกันพัฒนาชุมชนในด้านต่างๆ ซึ่งการวางแผนและการตัดสินใจร่วมกันในองค์ประกอบนี้ชุมชนสามารถใช้วิธีการต่างๆ ที่เป็นการรับฟังข้อเสนอแนะจากสมาชิกในชุมชน เช่น การระดมสมอง (Brain storming) การจัดกิจกรรมประชุมเชิงปฏิบัติการ (Workshop) การยกมือเสนอข้อคิดเห็นโดยมีผู้นำชุมชนเป็นประธาน เป็นต้น

2. ชุมชนต้องร่วมกันดำเนินการตามแผน เมื่อชุมชนมีแผนและตัดสินใจร่วมกันในการจัดการการท่องเที่ยวสมาชิกที่เกี่ยวข้องต้องร่วมกันดำเนินการตามแผนที่วางไว้ เพื่อให้แผนบรรลุเป้าหมายของชุมชน ตามหน้าที่และความสามารถที่ได้รับมอบหมายอาทิกฎและระเบียบในการให้บริการนักท่องเที่ยวที่เดินทางเข้ามาท่องเที่ยวในชุมชน เป็นต้น

3. ชุมชนต้องได้รับผลประโยชน์ร่วมกัน การดำเนินการท่องเที่ยวโดยชุมชนมักจะมีผลประโยชน์ที่เน้นรายได้ทางตรงและทางอ้อมรวมไปถึงที่เป็นคุณค่าทางจิตใจฉะนั้นคนในชุมชนจะต้องได้รับสิทธิประโยชน์ร่วมกันจะเป็นทางใดทางหนึ่ง หรือทั้งหมดที่เกิดจากการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน

4. ชุมชนต้องสามารถติดตามประเมินผลและตรวจสอบได้ เมื่อการท่องเที่ยวได้มีการดำเนินการมาแล้วชุมชนจะต้องทำการติดตามและประเมินผลเพื่อปรับปรุงและแก้ไขในสิ่งที่บกพร่องร่วมกันไม่ใช่แค่คนใด คน หนึ่ง ในชุมชนแต่จะต้องร่วมกันแก้ไขทั้งต้องตรวจสอบการจัดการทุกอย่างได้โดยชุมชนเองโดยปราศจากข้อกล่าวหาและสื่อสารปรับปรุงแก้ไขอย่างต่อเนื่องสู่ชุมชนโดยรวม

5. ดำเนินการภายใต้ความยั่งยืนของชุมชน สิ่งสำคัญที่สุดของการท่องเที่ยวโดยชุมชนคือการอยู่บนฐานทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนซึ่งจะต้องคำนึงถึงความยั่งยืนเมื่อมีการท่องเที่ยวเข้ามาแล้วผู้ที่มีส่วนร่วมจะต้องคำนึงถึงความยั่งยืนของทรัพยากรเป็นหลักเนื่องจากคนในชุมชนเป็นทั้งเจ้าของและผู้ใช้ตลอดไป

ดังนั้นองค์ประกอบของการมีส่วนร่วมต่อการจัดการการท่องเที่ยวชุมชนเปรียบเสมือนเข็มทิศที่จะชี้้นำให้คนในชุมชนเกิดกระบวนการมีส่วนร่วมอีกทั้งเป็นสิ่งที่สำคัญที่สุดที่จะทำให้เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมเกิดขึ้นในชุมชนซึ่งจะ ช่วยพัฒนาชุมชนในเชิงลึกเพื่อการจัดการการท่องเที่ยวที่สามารถนำไปสู่การสร้างสรรค์นวัตกรรมใหม่ในกระบวนการการท่องเที่ยวของชุมชน

Cohen and Uphoff (1977:231-218) ได้แบ่งการมีส่วนร่วมออกเป็น 4 แบบ คือ

1.การมีส่วนร่วมตัดสินใจ (Decision Making) ประกอบด้วยการริเริ่มตัดสินใจ ดำเนินการตัดสินใจ และตัดสินใจปฏิบัติการ

2.การมีส่วนร่วมปฏิบัติการ (Implementation) ประกอบด้วยการสนับสนุน ทรัพยากร การบริหาร การประสานความร่วมมือ

3.การมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ (Benefits) ประกอบด้วยผลประโยชน์ด้านวัสดุ ด้านสังคม และส่วนบุคคล

4.การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation)

นอกจากนี้ WHO / UNICEF (1978:41-49) ได้เสนอรูปแบบของกระบวนการมีส่วนร่วมไว้ 4 ขั้นตอน คือ

1. การวางแผน ประชาชนต้องมีส่วนร่วมการวิเคราะห์ปัญหา จัดลำดับความสำคัญ ตั้งเป้าหมาย กำหนดการใช้ทรัพยากร กำหนดวิธีติดตามประเมินผล และประการสำคัญคือต้องตัดสินใจด้วยตนเอง

2. การดำเนินกิจกรรม ประชาชนต้องมีส่วนร่วมในการดำเนินการ และบริหารการใช้ทรัพยากร มีความรับผิดชอบในการจัดสรรควบคุมทางการเงิน

3. การใช้ประโยชน์ โดยประชาชนต้องมีความสามารถในการนำเอากิจกรรมมาใช้ให้เกิดประโยชน์ได้

4. การได้รับประโยชน์ โดยประชาชนต้องได้รับการแจกจ่ายผลประโยชน์จากชุมชนในพื้นที่ที่เยี่ยมชม

เมื่อพิจารณาอีกส่วนหนึ่งจะเห็นได้ว่ากระบวนการมีส่วนร่วมเริ่มจากการศึกษาชุมชน โดยนักพัฒนาร่วมกับชาวบ้านในชุมชน ร่วมกันเรียนรู้สภาพความเป็นอยู่ การประกอบอาชีพ ทรัพยากรที่มีในชุมชน และปัญหาต่างๆของชุมชน เพื่อใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการวางแผนแก้ไข ปัญหา การศึกษาชุมชน จะช่วยกระตุ้นให้ชาวบ้านเกิดความตระหนักถึงปัญหาที่เกิดขึ้น และรวมกลุ่มกันวางแผนแก้ไขปัญหาโดยนักพัฒนาจะเป็นฝ่ายกระตุ้นให้ชาวบ้านแสดงความคิดเห็น

3.แนวคิดนวัตกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชน

นวัตกรรม หมายถึง กิจกรรมทางเทคนิค การออกแบบ การผลิต การจัดการ และการค้า ที่เกี่ยวกับตลาดสำหรับผลิตภัณฑ์ใหม่ (Freeman, 1974) รวมถึงการปรับปรุงสิ่งเก่าและพัฒนาขึ้นมาอีกครั้ง (Morton, 1998) เพื่อเป็นการแสวงหาผลประโยชน์และโอกาสจากการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ เพื่อสร้างธุรกิจและบริการที่แตกต่างจากคู่ (Drucker, 1985) ซึ่งเป็นสิ่งใหม่ที่เกิดจากการใช้ความรู้ และความคิดสร้างสรรค์ที่มีประโยชน์ต่อเศรษฐกิจและสังคม

Wan and Ding (2019) ได้ให้ความหมายของนวัตกรรมไว้ว่า นวัตกรรม หมายถึง แนวความคิด การปฏิบัติ หรือสิ่งประดิษฐ์ใหม่ๆ ที่ยังไม่เคยมีใช้มาก่อนหรือเป็นการพัฒนาดัดแปลงจากของเดิมที่มีอยู่แล้วให้ทันสมัยและใช้ได้ผลดียิ่งขึ้น เมื่อนำนวัตกรรมมาใช้จะช่วยให้การทำงานนั้นได้ผลดีมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลสูงกว่าเดิม ทั้งยังช่วยประหยัดเวลาและแรงงานด้วย

สำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ (2549) ได้นิยามความหมายของนวัตกรรมไว้ว่า นวัตกรรมคือสิ่งใหม่ที่เกิดจากการใช้ความรู้และความคิดสร้างสรรค์ที่มีประโยชน์ต่อเศรษฐกิจและสังคม

ดังนั้นผู้วิจัยเห็นว่า ความหมายของ นวัตกรรม คือการคิดนอกกรอบที่แตกต่างจากสิ่งเดิมๆ

อย่างสร้างสรรค์เพื่อให้บรรลุถึงเป้าหมายใหม่ๆที่ได้วางไว้ และเกิดประโยชน์ต่อทุกภาคส่วนทั้ง เศรษฐกิจ สังคม ชุมชน และอื่นๆได้อย่างมีประสิทธิภาพและเกิดประสิทธิผลสูงสุด

2. ความหมายของนวัตกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชนมีดังนี้

สมพงษ์ หลีเคราะห์ (2561) ได้ให้ความหมายของนวัตกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชนไว้ว่า นวัตกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชน เป็นแนวความคิดการจัดการการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงความยั่งยืนของ สิ่งแวดล้อม สังคม วัฒนธรรม และภูมิปัญญา กำหนดทิศทางโดยชุมชน จัดการชุมชนเพื่อชุมชน และชุมชนมีบทบาทเป็นเจ้าของมีสิทธิในการจัดการดูแลเพื่อให้เกิดการเรียนรู้แก่ผู้มาเยือน

ทิพย์สุวรรณ แซ่ลี และปวีรรต สมนึก (2561) ตัวอย่างแนวทางในการพัฒนาศักยภาพ การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนของชุมชนบ้านอ้อมแก้ว ตำบลศรีสุข อำเภอสว่างวีรกรรม จังหวัดสุรินทร์ โดยการศึกษาองค์ประกอบของการท่องเที่ยวโดยชุมชนไว้ดังนี้

1. ศักยภาพด้านทรัพยากรการท่องเที่ยว ชุมชนบ้านอ้อมแก้วมีทรัพยากรการท่องเที่ยวทาง ธรรมชาติคือ ลำห้วยสายเล็กๆที่ไหลมาจากลำห้วยทับทันผ่านเข้ามาในชุมชน โดยชุมชนใช้ลำห้วยแห่งนี้ ในการจัดกิจกรรมการท่องเที่ยวของชุมชนและมีทรัพยากรการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมคือ 3 ชนเผ่า เขมร ลาว กูย ของจังหวัดสุรินทร์ วัฒนธรรมการแต่งกายที่เป็นเอกลักษณ์ รวมถึงงานบุญ ประเพณีของชุมชน ที่ปฏิบัติสืบทอดกันมาอย่างช้านาน สอดคล้องกับแนวคิดองค์ประกอบ การท่องเที่ยวโดยชุมชนด้านทรัพยากรการท่องเที่ยวชุมชนที่ควรมีการวางแผนการจัดการทรัพยากร การท่องเที่ยวให้มีวิถีพึ่งพาและใช้ทรัพยากรอย่างรู้คุณค่า เพื่อให้เกิดความยั่งยืนสามารถสืบทอดถึงรุ่นลูก รุ่นหลานได้ และสร้างจิตสำนึก ในการอนุรักษ์ทรัพยากรทางธรรมชาติและวัฒนธรรมทั้งในส่วนของ ชาวบ้านและผู้มาเยือน

2. ศักยภาพด้านองค์กรชุมชนและการมีส่วนร่วม ชุมชนบ้านอ้อมแก้วมีการจัดการท่องเที่ยว โดยชุมชนขึ้น โดยอาศัยความร่วมมือของผู้นำและประชาชนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนิน กิจกรรมการท่องเที่ยวของชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดองค์ประกอบการท่องเที่ยวโดยชุมชนด้าน องค์กรชุมชนและการมีส่วนร่วม ที่กล่าวว่าชุมชนควรมีการระบอบบทบาทหน้าที่ของแต่ละกลุ่มไว้อย่าง ชัดเจน เพื่อป้องกันปัญหาการก้าวก่ายหน้าที่ของแต่ละกลุ่ม และนอกจากนี้ ชุมชนควรมีปราชญ์ ชุมชน ผู้มีองค์ความรู้เกี่ยวกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชนที่จะสามารถให้ข้อมูล แก่นักท่องเที่ยวได้อย่างถูกต้อง

3. ศักยภาพด้านการบริหารจัดการ ชุมชนบ้านอ้อมแก้วมีการบริหารจัดการ โดยคณะกรรมการและสมาชิกกลุ่มการท่องเที่ยว และกลุ่มฐานการเรียนรู้ต่าง ๆ ของชุมชนดูแล แต่ละ กลุ่มมีการแบ่งหน้าที่ การดำเนินงานของแต่ละฝ่ายไว้อย่างชัดเจน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิด องค์ประกอบของการท่องเที่ยวโดยชุมชนด้านการบริหารจัดการโดยชุมชนที่กล่าวว่า ชุมชนควรมีกลไก

ในการทำงานโดยสามารถเชื่อมโยงการท่องเที่ยวกับการพัฒนาชุมชนไปพร้อมๆกัน มีการกระจายผลประโยชน์อย่างเป็นธรรมมีการจัดตั้งกฎ กติกาการปฏิบัติร่วมกันระหว่างชุมชนและนักท่องเที่ยวที่เข้ามาในชุมชน มีการจัดตั้งกองทุนหมู่บ้านที่เอื้อประโยชน์ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน รวมถึงการบริหารจัดการการท่องเที่ยวใน 5 ประการ ได้แก่ (1) ด้านแหล่งท่องเที่ยว (2) ด้านการนำเที่ยวและมัคคุเทศก์ (3) ด้านที่พัก และการให้บริการต่าง ๆ (4) ด้านการพัฒนาสินค้าของที่ระลึก และ (5) ด้านการประชาสัมพันธ์

4. ด้านกระบวนการเรียนรู้ชุมชน บ้านอ้อมแก้วมีการจัดกระบวนการเรียนรู้ในรูปแบบกิจกรรมทางการเรียนรู้ของชุมชน โดยกิจกรรมการเรียนรู้ของชุมชนมีทั้งหมด 4 ฐานการเรียนรู้ ซึ่งกิจกรรมดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดองค์ประกอบการท่องเที่ยวโดยชุมชนด้านกระบวนการเรียนรู้ของชุมชนบ้านอ้อมแก้ว โดยจะต้องสามารถสร้างการเรียนรู้และความเข้าใจในวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชุมชนให้นักท่องเที่ยวและมีการระดมความคิดเห็น การประเมิน และเปลี่ยนแปลงประสิทธิภาพร่วมกันระหว่างชาวบ้าน และนักท่องเที่ยว เพื่อนำข้อคิดเห็นที่แลกเปลี่ยนร่วมกันมาพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านอ้อมแก้ว ให้มีสภาพและสามารถตอบสนองต่อความต้องการของนักท่องเที่ยวได้อย่างต่อเนื่อง

หทัยภัทร กังแสง และคณะ (2563) ได้ให้ความหมายของนวัตกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชนไว้ว่า นวัตกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชนเป็นการนำทุนชุมชนที่มีอยู่เดิมมาปรับประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อชุมชน โดยอาศัยการบริหารจัดการและการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในชุมชน ทำให้เกิดการกระจายในชุมชนที่มากกว่าเดิม และก่อให้เกิดความเข้มแข็งและพึ่งพาตนเองได้อีกด้วย

ปวิรรต สมนึก (2565) ได้อธิบายนวัตกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชนหมายถึง การปรับปรุงและพัฒนาทิศทางการท่องเที่ยวของชุมชนในฐานะผู้เป็นเจ้าของในการจัดการดูแลทรัพยากรท่องเที่ยวที่มีอยู่ให้เกิดการบริหารจัดการอย่างเหมาะสมและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้นโดยนำเอาองค์ประกอบของการท่องเที่ยวโดยชุมชนอันประกอบด้วย (1) ทรัพยากรการท่องเที่ยว (2) องค์กรชุมชนและการมีส่วนร่วม (3) การบริหารจัดการ และ (4) กระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ มาใช้เป็นตัวตั้งแล้วนำแนวคิดประเภทของนวัตกรรมทั้งสามประเภทได้แก่ (1) นวัตกรรมผลิตภัณฑ์ (2) นวัตกรรมกระบวนการ และ (3) นวัตกรรมกระบวนการ มาช่วยอธิบายว่า องค์ประกอบของการท่องเที่ยวโดยชุมชนทั้งสี่ประเภท มีลักษณะเป็นนวัตกรรมประเภทใดและอย่างไร

3. ประเภทของนวัตกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชน

O'Sullivan and Dooley (2009) ได้แบ่งประเภทของนวัตกรรมออกเป็น 3 ประเภท คือ ผลิตภัณฑ์ (product) กระบวนการ (process) และบริการ (service) มาประยุกต์ใช้กับการท่องเที่ยวโดยชุมชน ดังนี้

1. นวัตกรรมผลิตภัณฑ์ (Product Innovation) หมายถึง การสร้างการเปลี่ยนแปลงที่เป็นคุณประโยชน์ให้กลายเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีรูปร่างทางกายภาพ ซึ่งเป็นผลลัพธ์หรือบริการทีู่กแนะนำเพื่อเป็นประโยชน์ต่อลูกค้าหรือผู้มาใช้ บริการ (Utterback and Abernathy, 1975) ตัวอย่างเช่น เครื่องรับโทรทัศน์จอ แอลอีดี เครื่องรับโทรทัศน์ที่สามารถเชื่อมต่ออินเทอร์เน็ตได้ รถยนต์ไฮบริดเครื่องยนต์พลังงานไฟฟ้า โทรศัพท์มือถือที่สามารถพับได้ โทรศัพท์มือถือที่ใช้งานคิดคำนวณได้เชื่อมต่ออินเทอร์เน็ตได้ราวกับเป็นคอมพิวเตอร์เครื่องหนึ่ง

2. นวัตกรรมกระบวนการ (Process Innovation) หมายถึง การสร้างการเปลี่ยนแปลงที่เป็นคุณประโยชน์ต่อกระบวนการในการผลิตสินค้าหรือ กระบวนการให้บริการ ซึ่งเป็นการปรับเปลี่ยนแนวทางที่ทำให้การทำงานสามารถ ดำเนินการได้และนำไปปฏิบัติได้จริง (Smeds, 2001) ตัวอย่างเช่น ระบบการ ควบคุมการผลิตเครื่องคอมพิวเตอร์ในโรงงานที่ใช้โปรแกรม AI: Artificial Intelligent ให้ความแม่นยำ มีประสิทธิภาพ ลดค่าใช้จ่าย การใช้หุ่นยนต์ใน กระบวนการผลิตสินค้า ในโรงงานที่มีประสิทธิภาพ ลดปัญหาการจ้างแรงงาน ลด ค่าใช้จ่าย การสร้างระบบใหม่ในการตรวจสอบสภาพพื้นฐานทางการแพทย์ของ โรงพยาบาลแห่งหนึ่ง ใช้วิธีตรวจวัดไขมัน ความดัน เบาหวาน ด้วยแอปพลิเคชันที่ ผู้ใช้สามารถตรวจได้ด้วยตนเองโดยไม่ต้องเดินทางมาที่โรงพยาบาล

ตัวอย่างแนวคิดนวัตกรรมกระบวนการอีกอย่างหนึ่ง คือ ระบบการผลิตแบบลีน (Lean Manufacturing) ที่มีแนวคิดหลักคือการลดรูปแบบ การลดแบบพิธีในกระบวนการทุกชนิดลงอันเป็นการลดขั้นตอนที่ทำให้เกิดความสูญเสียหรือสูญเสียเปล่าทุกชนิดลง โดยมีเป้าหมายที่จะเพิ่มมูลค่ามากขึ้น การลดความสูญเสียเปล่าลงมี 7 ชนิด คือ การลดเรื่องการขนส่ง การลดเรื่องการประดิษฐ์คิดค้น การลดการเคลื่อนไหวในการทำงาน การลดเวลาในการรอคอย การลดการผลิตเกินความต้องการ การลดกระบวนการที่ไม่จำเป็น และการลดผลิตภัณฑ์ที่มี ตำหนิหรือสินค้าที่มีข้อบกพร่อง

3. นวัตกรรมบริการ (Service Innovation) หมายถึง การสร้างการเปลี่ยนแปลงที่เป็นคุณประโยชน์ต่อการบริการที่ลูกค้าเป็นผู้ใช้บริการนั้น บริการเป็นสิ่งที่ไม่สามารถจับต้องหรือสัมผัสได้ หรือมองเห็นได้โดยตรง ตัวอย่างเช่น การใช้ตู้สมองกลให้บริการผู้ใช้โทรศัพท์มือถือครบวงจรทำได้ทั้งการตรวจเช็คข้อมูล สถานะปัจจุบัน หนี้ที่ค้างชำระ การชำระค่าบริการ ยอดเงินที่เหลือ การเติมเงิน การแจ้งโปรโมชั่นพิเศษ การยื่นคำขอกู้เงินจากธนาคารผ่าน เว็บไซต์ การซื้อตั๋วเครื่องบิน การจองที่นั่งการเช็คอินผ่านแอปพลิเคชันใน โทรศัพท์มือถือ การโอนเงินระหว่างผู้ให้บริการ

ด้วยกันผ่านทางแอปพลิเคชันในโทรศัพท์มือถือที่สะดวกและรวดเร็ว หรือตัวอย่างบริการรถยนต์โดยสารของ Grab ที่ใช้ระบบการสื่อสารเป็นเครื่องมือในการบริหารจัดการระหว่างความต้องการเดินทางของผู้โดยสารกับความสามารถในการให้บริการของผู้ขับรถยนต์ที่เข้าร่วมธุรกิจ และระบบการจัดหาสินค้า เช่น อาหาร ระบบการให้บริการไปซื้อ อาหารของ Food Panda และ Line Man หรือระบบการให้บริการจัดส่งสินค้า ประเภอาหารของ Lalamove ระบบการจัดส่งสินค้าของ Kerry เป็นต้น

ดนัย เทียนพุฒ (2554) ได้แยกประเภทของนวัตกรรมไว้เป็น 3 ประเภทใหญ่ๆประกอบด้วย

1. นวัตกรรมผลิตภัณฑ์(Product Innovation) คือผลิตภัณฑ์ที่ถูกผลิตขึ้นในเชิงพาณิชย์ที่ได้ปรับปรุงให้ดีขึ้นหรือเป็นสิ่งใหม่ในตลาดนวัตกรรมนี้อาจจะเป็นของใหม่ต่อโลก ต่อประเทศต่อองค์กรหรือแม้แต่ตัวเราเอง

2. นวัตกรรมในกระบวนการผลิตหรือการดำเนินงาน (Process Innovation) เป็นการเปลี่ยนแนวทางหรือวิธีการผลิตสินค้าหรือการให้บริการในรูปแบบที่แตกต่างออกไปจากเดิม

3. นวัตกรรมทางธุรกิจ (Business Innovation) นวัตกรรมทางธุรกิจเพื่อความยั่งยืนการที่ธุรกิจจะประสบความสำเร็จและ ยั่งยืนได้ธุรกิจต้องค้นหา “นวัตกรรมธุรกิจ” ออกสู่ตลาดอย่างต่อเนื่อง นวัตกรรมมิใช่เพียงแค่ความคิดสร้างสรรค์ความคิดใหม่ๆ แต่ต้องเป็นความคิดใหม่ๆ ที่สามารถขายได้หรือ การทำให้ความคิดใหม่ๆ มีมูลค่าเชิงพาณิชย์แหล่งที่สำคัญที่สุดของการเกิดนวัตกรรม อยู่ที่ “ลูกค้าหรือตลาดการแข่งขัน” เพราะจะแสดงถึงความต้องการของผู้บริโภค ความมีผลิตภัณฑ์ใหม่ที่คู่แข่งนำหน้าเข้ามาสู่ตลาดอย่างต่อเนื่อง เราจะสร้างอัตราเร่งสู่นวัตกรรมใหม่ของธุรกิจไทย โดย

3.1 ต้องมีความก้าวหน้าในองค์ความรู้และเทคโนโลยีในลักษณะ “วัฒนธรรมการเรียนรู้” ซึ่งในต่างประเทศมีการพัฒนาต่อยอดความรู้และเทคโนโลยีขั้นสูงอย่างต่อเนื่องจากการสร้างพื้นฐานมาอย่างยาวนาน โดยเฉพาะสถาบันการศึกษาและธุรกิจเอกชนที่เป็นบริษัทระดับโลก

3.2 การสร้างนวัตกรรมใหม่ๆ ของธุรกิจ แยกเป็น

3.2.1 นวัตกรรมผลิตภัณฑ์เป็นการใช้เทคโนโลยีขั้นสูงหรือความรู้ใหม่เพื่อผลิตสินค้าหรือผลิตภัณฑ์ออกมาสู่ตลาด

3.2.2 นวัตกรรมกระบวนการทางธุรกิจ ที่สามารถใส่หรือสร้างนวัตกรรมใหม่ๆ เพื่อให้ธุรกิจมีความแตกต่างเหนือคู่แข่ง

ปัจจุบันนวัตกรรมเข้ามามีบทบาทมากขึ้นทั้งนี้ก็เพื่อให้ทันต่อความก้าวหน้าของเทคโนโลยีที่ พัฒนาไม่หยุดนิ่ง ดังนั้นนวัตกรรมจึงมีบทบาทเข้ามาในชีวิตประจำวันหรือในสาขาอาชีพเพื่อความก้าวหน้าขององค์กร ด้านธุรกิจ คือ นวัตกรรมถือว่าเป็นสิ่งสำคัญในการทำธุรกิจเพราะจะทำให้องค์กรมีความมั่นคงเจริญก้าวหน้าได้อย่างยั่งยืน ผลิตภัณฑ์หรือบริการต่างๆ ที่ประดิษฐ์คิดค้นขึ้นใหม่

จะมีมูลค่ามากเป็นประโยชน์ต่อองค์กร ถือว่าเป็นทรัพย์สินทางปัญญาที่ต้องดูแลและคุ้มครองเพื่อไม่ให้เกิดการละเมิดขึ้นได้เนื่องจากนวัตกรรมเป็นพื้นฐานสำคัญในการพัฒนาองค์กร

4. นวัตกรรมการส่งเสริมการท่องเที่ยว

นวัตกรรม มีรูปศัพท์มาจากภาษาบาลีคือ นว+อตต+กรรม แยกความหมายของแต่ละศัพท์ได้ดังนี้ นว แปลว่า ใหม่ อตต แปลว่า ตัวตน และกรรม หรือ กร แปลว่า การกระทำเมื่อมาสนธิกันตามกระบวนการทางภาษาศาสตร์คือ นว + อตต + กรรม = นวัตกรรม แปลความหมายตามรากศัพท์เดิมว่า การกระทำสิ่งใหม่ด้วยตนเอง หรือการแสวงหาสิ่งใหม่ๆ ด้วยตัวเอง

Hughes (1971) ได้อธิบายไว้ว่า นวัตกรรม เป็นการนำวิธีการใหม่ๆ มาปฏิบัติหลังจากได้ผ่านการทดลองหรือได้รับการพัฒนามาเป็นขั้นๆ แล้ว โดยมี 3 ขั้นตอนดังนี้ 1. การคิดค้น (Invention) 2. การพัฒนา (Development) 3. นำไปปฏิบัติจริง ซึ่งมีความแตกต่างจากการปฏิบัติเดิมที่เคยปฏิบัติมา

Keller (2003) ได้ให้แนวคิดที่ว่า “นวัตกรรมด้านท่องเที่ยว โดยเฉพาะอุตสาหกรรมท่องเที่ยว ประกอบด้วยผู้ประกอบการขนาดเล็กและขนาดกลาง เป็นส่วนใหญ่ และมีห่วงโซ่ธุรกิจที่สัมพันธ์กันกับหลายธุรกิจ เช่น การขนส่ง โรงแรมที่พัก ร้านอาหาร ความปลอดภัย สถานที่ท่องเที่ยว กลุ่มธุรกิจท่องเที่ยวจึงมักจะตัดราคากันเอง แต่ก็ยังต้องพึ่งพิงกันและกัน เพราะแต่ละธุรกิจเป็นส่วนประกอบของการเดินทางท่องเที่ยว

นอกจากนี้ ดิจิทัลเอเชีย (2560) กล่าวว่า ประเภทของนวัตกรรมนั้น สามารถแบ่งออกเป็น 4 ประเภท ดังนี้

1. Product Innovation: การเปลี่ยนแปลงใน “ผลิตภัณฑ์หรือบริการ” ขององค์กร เช่น การให้บริการโทรศัพท์เคลื่อนที่รุ่นใหม่ ดูทีวีได้ หรือ Chat กับเพื่อนได้ตลอดเวลา

2. Process Innovation: การเปลี่ยนแปลงกระบวนการผลิต หรือกระบวนการนำเสนอผลิตภัณฑ์ หรือกระบวนการนำนวัตกรรมสู่ตลาด เช่น Nokia ย้ายฐานการผลิตไปที่จีน หรือการเพิ่มนวัตกรรม PDA สามารถโทรศัพท์ได้

3. Position Innovation: การเปลี่ยนแปลงรูปแบบของสินค้าหรือบริการ หรือเปลี่ยนตำแหน่งนวัตกรรมสินค้าหรือบริการที่เคยออกสู่ตลาดมาแล้วให้รับรู้ใหม่ เช่น Orange เคยถูกมองในตำแหน่ง Global Brand เป็น Premium Service แต่ถูกเปลี่ยนมาเป็นทรูมูฟ ซึ่งถูก Repositioning ให้ไปอยู่ตำแหน่ง Lifestyles ครองใจคนเมืองรุ่นใหม่อย่างประสบความสำเร็จ

4. Paradigm Innovation: การมุ่งให้เกิดนวัตกรรมที่เปลี่ยนแปลงกรอบความคิด (Change in Mental Model) เช่น เดิมเชื่อว่าการผลิตรถยนต์ด้วยมือจะมีความประณีต ทั้งยังมีราคาแพง ผู้มีฐานะร่ำรวยเท่านั้นที่สามารถมีไว้ครอบครองได้ แต่ต่อมาการผลิตจำนวนมากแบบ mass production ที่มีราคาที่เหมาะสม สามารถควบคุมคุณภาพรถยนต์ให้มีสมรรถนะคงที่เท่ากันได้ดีกว่า หรือแม้กระทั่งเราเชื่อว่าการเก็บเงินค่า AC กับประชาชนแบบกินเปล่า เป็นเรื่องที่ดีกับองค์กร แต่เมื่อมีการให้เก็บแบบ IC ตามการใช้งานจริง ทั้งยุติธรรมกับประชาชนแล้วยังทำให้มีรายได้เพิ่มมากขึ้นด้วยอีก เป็นต้น

5. ความสำคัญของนวัตกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชน

ปณิตา เกตุแก้ว อังใน ปรีวรต สมนึก (2565) ได้กล่าวถึง ความสำคัญของนวัตกรรมต่อการพัฒนาองค์กร ท้องถิ่น และประเทศ ไว้ดังนี้

1. ความสำคัญของนวัตกรรมต่อการพัฒนาองค์กร คือ การปรับเปลี่ยนคุณลักษณะขององค์กร หรือปรับเปลี่ยนพฤติกรรมองค์กร ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่เคยปรับเปลี่ยนมาก่อน เพื่อตอบสนองต่อสิ่งเราของบริบทโลกาภิวัตน์ที่มีความรู้และนวัตกรรมเป็นปัจจัยหลักในการเพิ่มคุณค่าพัฒนาผลิตภัณฑ์และบริการที่มีคุณภาพ เพื่อตอบสนองความต้องการและความพึงพอใจของลูกค้า ความอยู่รอด และความสามารถเชิงการแข่งขันขององค์กรในตลาดการค้าโลกเสรี

2. ความสำคัญของนวัตกรรมต่อการพัฒนาท้องถิ่น คือ ผลผลิตอันเกิด กระบวนการการจัดการใหม่ที่คิดค้น และพัฒนาจากองค์ความรู้และประสบการณ์ของชุมชน เพื่อแก้ปัญหาการประกอบอาชีพ การเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต และการเสริมสร้างสุขภาวะอย่างเป็นระบบตามภูมิสังคมของชุมชน ก่อให้เกิดประโยชน์ต่อเศรษฐกิจและสังคม ตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียงและการพัฒนาที่ยั่งยืน

3. ความสำคัญของนวัตกรรมต่อการพัฒนาประเทศ คือ เมื่อเปรียบเทียบกับประเทศเพื่อนบ้าน หรือประเทศที่พัฒนาแล้ว พบว่า ขณะนี้การใช้เทคโนโลยีที่คิดค้นเองในประเทศเพิ่งเริ่มต้น จึงต้องมีการเร่งกระบวนการถ่ายทอดเทคโนโลยี และการสร้างนวัตกรรมให้เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะในด้านการจัดการทรัพยากรสินทางปัญญา และการบริหารจัดการภายใต้แนวคิดและรูปแบบใหม่ ทั้งในภาคอุตสาหกรรมและระดับท้องถิ่น โดยสร้างให้เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมระหว่างประชาชนกับหน่วยงานภาครัฐเพื่อขับเคลื่อนให้เกิดนวัตกรรมจำนวนมากพอที่จะสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับเศรษฐกิจและสังคมของประเทศได้อย่างรวดเร็ว OTOP เป็นตัวอย่างหนึ่งของการทำนวัตกรรมด้านการบริหารจัดการที่สามารถผลักดันสินค้าของไทยให้ขึ้นมาอยู่ในระดับแนวหน้าและสอดคล้องกับความต้องการของตลาดโลกได้นั้นจะต้องมีการสร้างความแตกต่างให้กับสินค้า การจัดทำแผนธุรกิจ

และการพัฒนาตลาดในเชิงรุกซึ่งต้องเชื่อมโยงกับองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น และอาจต่อยอดให้ถึงระดับอุตสาหกรรมระดับสูงได้ต่อไป

องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน) (2558) ปวีรพรต สมนึก (2565) ได้กล่าวถึง ความสำคัญของการท่องเที่ยวโดยชุมชน ไว้ดังนี้

1. ก่อให้เกิดการกระจายรายได้สู่ชุมชน คือ มีการตกลงกติการ่วมกันในชุมชน จัดตั้งชมรมด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชนและสร้างเครือข่ายที่เชื่อมโยงทั้งในและนอกชุมชน พร้อมกับมีการถอดบทเรียนการกระจายรายได้เพื่อเผยแพร่ให้ชุมชนอื่น ๆ ซึ่งเป็นแนวทางที่จะช่วยให้การท่องเที่ยวโดยชุมชนเกิดการกระจายรายได้อย่างทั่วถึง

2. ก่อให้เกิดการจัดการสิ่งแวดล้อมในชุมชน คือ การให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการรักษาสิ่งแวดล้อมพร้อมกับสร้างความตระหนัก เช่น ให้ความรู้ในการวางแผนจัดการขยะเพราะสิ่งแวดล้อม ในชุมชนถือเป็นปัจจัยสำคัญ หากต้องการสร้างบรรยากาศที่ดี ในการรองรับนักท่องเที่ยว จำเป็นต้อง ทำความเข้าใจกับการจัดการสิ่งแวดล้อมเพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

3. ก่อให้เกิดการสืบสานวัฒนธรรมท้องถิ่น คือ รวบรวม สร้างองค์ความรู้ เสริมสร้างศักยภาพคนในท้องถิ่น เชื่อมโยงกลุ่มคนท้องถิ่นต่าง ๆ ให้เข้มแข็งและส่งเสริมกิจกรรมการท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง คือวิธีที่จะช่วยให้คนกลุ่มต่าง ๆ เข้ามามีส่วนร่วมในการสืบสานวัฒนธรรมมากขึ้น ดังนั้น ผู้เขียนสามารถสรุปได้ว่า นวัตกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชนนั้น มีความสำคัญต่อการพัฒนาชุมชนท่องเที่ยวเป็นอย่างมาก เนื่องจากก่อให้เกิดวิธีการบริหารจัดการในรูปแบบใหม่ที่ดีกว่าเดิมและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ซึ่งเป็นการพัฒนามาจากองค์ความรู้และประสบการณ์ของชุมชน เพื่อการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

6.องค์ประกอบของนวัตกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชน

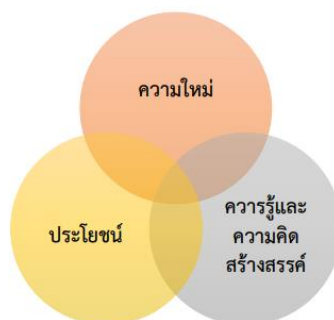
อัจฉรา จันทรฉาย (2553) ได้ระบุไว้ว่า องค์ประกอบของนวัตกรรมนั้น มีอยู่ 3 ประการด้วยกัน ได้แก่

1. ความใหม่ (Newness) สิ่งที่จะได้รับการยอมรับว่า มีคุณลักษณะเป็นนวัตกรรมได้นั้น จะต้อง มีก็คือ ความใหม่ หมายถึง เป็นสิ่งใหม่ที่ถูกพัฒนาขึ้น ซึ่งอาจจะมีลักษณะเป็นตัวผลิตภัณฑ์ บริการ หรือกระบวนการ โดยจะเป็นการปรับปรุงจากของเดิมหรือพัฒนาขึ้นใหม่เลยก็ได้

2. การใช้ความรู้และความคิดสร้างสรรค์ (Knowledge and Creativity Idea) หมายความว่า สิ่งที่จะถือเป็นนวัตกรรมได้นั้น จะต้องเกิดจากการใช้ความรู้และความคิดสร้างสรรค์เป็นฐานของการพัฒนาให้เกิดขึ้นใหม่ ไม่ใช่เกิดจากการลอกเลียนแบบ และการทำซ้ำ เป็นต้น

3. ประโยชน์ในเชิงเศรษฐกิจ (Economic Benefits) และสังคม (Social) ก็คือการให้ประโยชน์ในเชิงเศรษฐกิจ หรือการสร้างความสำเร็จในเชิงพาณิชย์ กล่าวคือ นวัตกรรมจะต้องสามารถ

ทำให้เกิดมูลค่าเพิ่มขึ้นได้จากการพัฒนาสิ่งใหม่นั้น ๆ ซึ่งผลประโยชน์ที่จะเกิดขึ้นสามารถวัดได้เป็นตัวเงินโดยตรง และในเชิงสังคมเป็นการสร้างคุณค่า ซึ่งไม่สามารถวัดเป็นตัวเงินได้

ภาพที่ 2 องค์ประกอบของนวัตกรรม

(ที่มา: อัจฉรา จันทร์ฉาย.2553:)

นอกจากนี้ Joseph (1939) ยังได้กล่าวว่า องค์ประกอบของนวัตกรรมนั้น มี 5 ประการ ดังต่อไปนี้

1. ผลิตภัณฑ์ใหม่หรือคุณสมบัติใหม่ของผลิตภัณฑ์เดิมก็ได้
2. กระบวนการผลิตใหม่ที่เสนอเข้าสู่อุตสาหกรรม
3. การเปิดตลาดใหม่
4. การเปลี่ยนแปลงองค์การใหม่
5. การพัฒนาแหล่งวัตถุดิบหรือปัจจัยนำเข้า (Inputs) ใหม่

สำหรับองค์ประกอบของการท่องเที่ยวโดยชุมชน สถาบันการท่องเที่ยวโดยชุมชน (2554) ได้กล่าวว่า องค์ประกอบหลักของการท่องเที่ยวโดยชุมชน หรือ Community – based Tourism (CBT) มีอยู่ด้วยกัน 4 ด้าน ประกอบด้วยทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม องค์กรชุมชน การจัดการ และการเรียนรู้ ซึ่งประเด็นสำคัญของแต่ละองค์ประกอบ มีดังนี้

1. ด้านทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม

1.1 ชุมชนมีฐานทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ และมีวิธีการผลิตที่พึ่งพาและใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน

1.2 ชุมชนมีวัฒนธรรมประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น

2. ด้านองค์กรชุมชน

2.1 ชุมชนมีระบบสังคมที่เข้าใจกัน

2.2 มีปราชญ์ หรือผู้มีความรู้ และทักษะในเรื่องต่าง ๆ หลากหลาย

2.3 ชุมชนรู้สึกเป็นเจ้าของและเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา

3. ด้านการบริหารจัดการ

3.1 มีกฎ-กติกาในการจัดการสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และการท่องเที่ยว

3.2 มีองค์กรหรือกลไกในการทำงานเพื่อจัดการการท่องเที่ยว และสามารถเชื่อมโยงการท่องเที่ยวกับการพัฒนาชุมชนโดยรวมได้

3.3 มีการกระจายผลประโยชน์ที่เป็นธรรม

3.4 มีกองทุนที่เอื้อประโยชน์ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน

4. ด้านกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้

4.1 ลักษณะของกิจกรรมการท่องเที่ยวสามารถสร้างการรับรู้และความเข้าใจในวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่แตกต่าง

4.2 มีระบบจัดการให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ระหว่างชาวบ้านกับผู้มาเยือน

4.3 สร้างจิตสำนึกเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมทั้งในส่วนของชาวบ้านและผู้มาเยือน

สถาบันวิจัยสังคม มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ (2548) ยังได้กล่าวในลักษณะคล้ายคลึงกันดังนี้ คือ การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน มีองค์ประกอบที่สำคัญที่ต้องพิจารณาอยู่ทั้งหมด 4 ประการด้วยกัน

1. ทรัพยากรการท่องเที่ยว

ทรัพยากรการท่องเที่ยวของชุมชนจะหมายรวมถึง ฐานทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ วิธีการผลิตที่พึ่งพาและใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน วัฒนธรรมประเพณีที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น โดยสามารถแบ่งเป็นประเภทต่าง ๆ ได้ดังนี้

1.1 แหล่งธรรมชาติที่มีความสวยงามโดดเด่น เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่น เช่น ป่าไม้ ภูเขา น้ำตก ถ้ำ ทะเล

1.2 แหล่งโบราณคดี/ แหล่งประวัติศาสตร์/ ศาสนสถานที่สวยงาม

1.3 พิพิธภัณฑสถาน

1.4 งานบุญพื้นบ้าน งานประเพณีพื้นเมือง

1.5 ภูมิปัญญาพื้นบ้าน วิถีชีวิตพื้นบ้าน และการประกอบอาชีพหลักในชุมชน

1.6 ไร่นา สวนเกษตร และฟาร์มเลี้ยงสัตว์ต่างๆ

1.7 บุคลากรในท้องถิ่นที่มีความสามารถทำงานในธุรกิจท่องเที่ยวด้านบริการอย่างมีคุณภาพใน แต่ละสาขา เช่น บริการรถนำเที่ยว เรือนำเที่ยว บริการร้านอาหาร และบริการนำเที่ยว (มัคคุเทศก์ท้องถิ่น หรือ วิทยากรในท้องถิ่น) เป็นต้น

2. องค์กรชุมชนและการมีส่วนร่วม

องค์กรชุมชนหรือกลุ่มประชาชน ซึ่งเป็นองค์กรที่เล็กที่สุดและมีบทบาทเป็นเจ้าของท้องถิ่น โดยชุมชนต้องมีระบบสังคมที่เข้าใจกัน มีปราชญ์ หรือผู้มีความรู้และทักษะในเรื่องต่างๆ ที่หลากหลาย

รวมทั้งเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา ตั้งแต่ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมปฏิบัติร่วมรับประโยชน์ และร่วมในการติดตามประเมินผล

3. การบริหารจัดการ

องค์ประกอบด้านการบริหารจัดการ จะต้องครอบคลุม ดังนี้

3.1 มีองค์กรหรือกลไกในการทำงานเพื่อจัดการท่องเที่ยวและสามารถเชื่อมโยงการท่องเที่ยวกับการพัฒนาชุมชนโดยรวมได้

3.2 มีกฎ กติกาในการจัดการสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และการท่องเที่ยว

3.3 มีการกระจายผลประโยชน์ที่เป็นธรรม

3.4 มีกองทุนของชุมชนที่เอื้อประโยชน์ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน

3.5 มีระบบการจัดการให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ระหว่างชาวบ้านกับผู้มาเยือน

3.6 สร้างจิตสำนึกเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมทั้งในส่วนของชาวบ้านและผู้มาเยือน ทั้งนี้ การบริหารจัดการท่องเที่ยว จะครอบคลุมถึง

3.7 การบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวและโปรแกรมการท่องเที่ยว หลักการในการจัดการการท่องเที่ยว โดยต้องพิจารณาการจัดการท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบและองค์ประกอบของการจัดการ (1) ทรัพยากรทางท่องเที่ยว (2) การบริการการท่องเที่ยว (3) การตลาดท่องเที่ยว ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาเป็นโปรแกรมการท่องเที่ยวของชุมชน โปรแกรมนำเที่ยวจะต้องผ่านการยอมรับจากชุมชน

3.8 การบริหารจัดการนำเที่ยวและมัคคุเทศก์โดยจัดให้มีการบริการหรืออำนวยความสะดวกอย่างใดอย่างหนึ่ง หรือหลายอย่าง อันได้แก่ สถานที่พัก อาหาร มัคคุเทศก์ หรือบริการอื่นใดตามที่กำหนดในกฎกระทรวง

3.9 การบริหารจัดการที่พักโฮมสเตย์และการให้บริการ หลักการสำหรับบ้านพักโฮมสเตย์

3.9.1 มีอัตราค่าที่พักที่ต่อนักท่องเที่ยว

3.9.2 รักษาความสะอาด

3.9.3 รักษาความปลอดภัย

3.9.4 ช่วยอำนวยความสะดวกให้นักท่องเที่ยว

3.10 การพัฒนาสินค้าของที่ระลึก ผลิตภัณฑ์จากชุมชนเพื่อเป็นของที่ระลึก ของฝากหรือจำหน่ายแก่นักท่องเที่ยว ซึ่งเป็นการสร้างคุณค่า และมูลค่าของผลิตภัณฑ์และสร้างคุณค่าและมูลค่าที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน

3.11 การตลาดและการจัดทำสื่อประชาสัมพันธ์การวางแผน ทำสื่อประชาสัมพันธ์เพื่อให้เป็นที่รู้จักมากยิ่งขึ้น เช่น เอกสาร สื่อสิ่งพิมพ์ ประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวชุมชน แผนการเผยแพร่ประชาสัมพันธ์

4. กระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้

4.1 ลักษณะของกิจกรรมการท่องเที่ยวที่สามารถสร้างการเรียนรู้

และความเข้าใจในวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่แตกต่าง

4.2 กระบวนการเรียนรู้ของการท่องเที่ยวโดยชุมชน มีองค์ประกอบที่สำคัญคือ

4.2.1 ศักยภาพของคน ต้องเริ่มที่คนในชุมชนที่จะต้องรู้จักรากเหง้าของตนเองให้ดีเสียก่อน เพื่อความพร้อมในการบอกเล่าข้อมูลและคนในชุมชนต้องมีความพร้อมที่จะเรียนรู้ มีความสามัคคี ทำงานร่วมกันได้

4.2.2 ศักยภาพของพื้นที่ หมายรวมถึง ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม ประเพณีภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สืบสานต่อกันมา คนในชุมชนต้องรู้จัก ต้องรักและหวงแหนเห็นคุณค่าของทรัพยากรในชุมชนของตน สามารถที่จะนำมาจัดการได้อย่างคุ้มค่าและยั่งยืน ทั้งนี้แล้วชุมชนต้องมีความพร้อมในการเรียนรู้ ตลอดจนมีความรู้ ความเข้าใจ ในเรื่องแนวคิด พื้นฐานทางด้านการท่องเที่ยวโดยชุมชน และการจัดการ ในพื้นที่ได้ด้วย

4.2.3 การจัดการ เป็นเรื่องที่ไม่ง่ายนักที่จะทำอะไร เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด เกิดความยั่งยืน สมดุลในกลุ่มคนหมู่มาก ดังนั้นชุมชนที่จะสามารถบริหารจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนได้ ต้องเป็นชุมชนที่มีผู้นำที่เป็นที่ยอมรับ มีความคิด มีวิสัยทัศน์ ความเข้าใจเรื่องการท่องเที่ยวกำหนดแนวทางในการเตรียมความพร้อมชุมชนรู้ว่าพื้นที่ของตนจะมีรูปแบบการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนได้อย่างไรควร มีกิจกรรมอะไรบ้าง และจะมีการกระจาย จัดสรรรายได้อย่างไร ทั้งหลายทั้งปวงที่กล่าวมานั้น สิ่งสำคัญที่สุดของชุมชนก็คือการมีส่วนร่วม อันหมายรวมถึง ร่วมในทุกๆสิ่ง ทุกอย่างเพื่อส่วนรวม

4.2.4 มีส่วนร่วม มีได้อย่างไร การสื่อสารพูดคุย เป็นการสื่อความคิดเห็น การแก้ปัญหา รวมถึงการหาทางแก้ไขปัญหาต่างๆจากการระดมความคิดจากประสบการณ์ของนักวิจัยท้องถิ่นพบว่า ชุมชนจัดให้มีเวทีพูดคุย ร่วมกันคิดวางแผนดำเนินการ ประสานงานกับหน่วยงานต่างๆที่เกี่ยวข้องในการทำงานร่วมกัน สร้างกฎระเบียบของชุมชนทางด้านต่างๆเพื่อให้คนในชุมชนรวมถึงผู้มาเยือนปฏิบัติตาม

4.2.5 ผลกระทบจากการทำการท่องเที่ยวโดยชุมชน ทุกอย่างที่เกิดจากการย่อมส่งผลกระทบต่อ สิ่งที่ตั้งอยู่ สิ่งแวดล้อมโดยรอบทั้งสิ้น ซึ่งมีผลกระทบด้านบวกและด้านลบ

ปวีรพรต สมนึก (2565) นวัตกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชน เป็นการพัฒนา ปรับปรุง หรือแนวทางสำหรับการบริหารจัดการทางการท่องเที่ยวของชุมชน ในฐานะที่เป็นเจ้าของในการจัดการดูแลทรัพยากรท้องถิ่นทั้งหมด เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น มีความเหมาะสม และมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น เพื่อรองรับการเดินทางมาของนักท่องเที่ยวและเป็นการสร้างความประทับใจแก่นักท่องเที่ยว เมื่อได้เดินทางมายังชุมชน โดยกระบวนการพัฒนานวัตกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชนให้เกิดขึ้นสามารถทำจากองค์ประกอบของการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่เป็นต้นทุนเดิม

ของชุมชนให้รังสรรค์ขึ้นเป็นนวัตกรรมการท่องเที่ยวประเภทผลิตภัณฑ์ กระบวนการและการบริการ ได้อย่างยั่งยืน

4.แนวคิดพื้นที่ชุ่มน้ำ

(Ramsar, Iran, 1971) อนุสัญญาว่าด้วยพื้นที่ชุ่มน้ำ (Ramsar Convention) ได้ให้ความหมายของพื้นที่ชุ่มน้ำตามมาตรา 1 ของอนุสัญญาว่าด้วยพื้นที่ชุ่มน้ำ หมายถึง “พื้นที่ลุ่ม พื้นที่ราบลุ่ม พื้นที่ลุ่มชื้นแฉะ พื้นที่ฉ่ำน้ำ มีน้ำท่วม มีน้ำขัง พื้นที่พรุ พื้นที่แหล่งน้ำ ทั้งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ และที่มนุษย์สร้างขึ้น ทั้งที่มีน้ำขังหรือท่วมอยู่ถาวรและชั่วคราว ทั้งที่เป็นแหล่งน้ำนิ่งและน้ำไหล ทั้งที่เป็นน้ำจืด น้ำกร่อยและน้ำเค็ม รวมไปถึงพื้นที่ชายฝั่งทะเล และพื้นที่ของทะเล ในบริเวณซึ่งเมื่อน้ำลดลงต่ำสุดมีความลึกของระดับน้ำไม่เกิน 6 เมตร และอาจรวมถึงที่ริมฝั่งน้ำและชายฝั่งทะเล ซึ่งอยู่ติดต่อกับพื้นที่ชุ่มน้ำและเกาะ หรือน้ำทะเลที่ลึกกว่า 6 เมตร เมื่อน้ำลดต่ำสุด

สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (2562) ได้ให้ความหมายเกี่ยวกับพื้นที่ชุ่มน้ำไว้ดังนี้ ตามนิยามในมาตรา 1 ของอนุสัญญาว่าด้วยพื้นที่ชุ่มน้ำ หมายถึง พื้นที่ชื้นแฉะ พรุ แหล่งน้ำ ทั้งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ และที่มนุษย์สร้างขึ้น

1. พื้นที่ที่มีน้ำขัง หรือน้ำท่วมอยู่ถาวรหรือชั่วคราว
2. พื้นที่ที่เป็นแหล่งน้ำนิ่งหรือน้ำไหล
3. พื้นที่ที่เป็นน้ำจืด น้ำกร่อย หรือน้ำเค็ม
4. พื้นที่ชายฝั่งทะเล และที่ในทะเลในบริเวณซึ่งเมื่อน้ำลดลงต่ำสุด มีความลึกของระดับน้ำไม่

เกิน 6 เมตร

ประเภทพื้นที่ชุ่มน้ำ แบ่งตามลักษณะของถิ่นที่อยู่อาศัย (Habitat) เป็น 2 ประเภทคือ พื้นที่ชุ่มน้ำในแผ่นดิน และพื้นที่ชุ่มน้ำชายฝั่งทะเล

พื้นที่ชุ่มน้ำในแผ่นดินแบ่งออกเป็น 4 ประเภท

1. พื้นที่ชุ่มน้ำในแผ่นดิน (Inland Wetlands) แหล่งน้ำไหล (Riverine) ได้แก่ แม่น้ำ ลำธาร ลำคลอง ลำห้วย ที่มีน้ำไหลตลอดปี หรือน้ำไหลบางฤดู ริมตลิ่ง หรือหาดแม่น้ำ หรือสันทราย รวมถึง ที่ราบลุ่มฝั่งแม่น้ำ ได้แก่ ทุ่งหญ้าหรือพรุหญ้า ป่าพรุ บริเวณรอบๆ แม่น้ำที่มีน้ำท่วมขังเป็นบางครั้งคราว เช่น แอ่งน้ำ วังน้ำในแม่น้ำ และทุ่งน้ำจืด เป็นต้น

2. ที่ลุ่มชื้นแฉะหรือ หนองน้ำ (Palustrine) ได้แก่ พื้นที่ที่มีน้ำท่วมขังอยู่ตลอดเวลาหรือบางฤดู มีความลึกไม่เกิน 2 เมตร และมีพืชน้ำปกคลุมผิวน้ำมากกว่าร้อยละ 30 ได้แก่ ที่ลุ่มชื้นแฉะ ที่ลุ่มสนุ่น ที่ลุ่มน้ำขัง หนองน้ำขับ ป่าบุง ป่าทาม เป็นต้น

3. แหล่งน้ำที่มนุษย์สร้างขึ้น (Human-Made) เช่น นาข้าว นาเกลือ บ่อเลี้ยงสัตว์น้ำ พื้นที่ชลประทาน ทางระบายน้ำ อ่างเก็บน้ำ พื้นที่ชุ่มน้ำแบบบึงประดิษฐ์บำบัดน้ำเสีย คลองที่ขุดขึ้นรวมถึงเขื่อนฝายและระบบอุทกวิทยาใต้ดินที่มนุษย์สร้างขึ้น

4. ทะเลสาบ หรือบึง (Lacustrine) แหล่งน้ำขนาดใหญ่ หรือพื้นที่ที่มีน้ำขังตลอดเวลาหรือบางฤดู และมีกระแสน้ำไหลเล็กน้อย มีความลึกมากกว่า 2 เมตร และมีพื้นที่ขังน้ำปกคลุมผิวน้ำน้อยกว่าร้อยละ 30 เช่น ทะเลสาบ บึงต่างๆ

พื้นที่ชุ่มน้ำชายฝั่งทะเล (Marine and Coastal Wetlands) แบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่

1. ปากแม่น้ำ หรือ ชะวากทะเล (Estuarine) เป็นบริเวณที่มีแม่น้ำและทะเลมาบรรจบกัน มีความเค็มอยู่ระหว่างน้ำทะเลและน้ำจืด เช่น ดินดอนสามเหลี่ยม ที่ราบลุ่มน้ำขึ้นถึงป่าชายเลน หาดโคลน หาดเลน แหล่งหญ้าทะเล เป็นต้น

2. ทะเล และชายฝั่งทะเล (Marine and Coastal) เป็นบริเวณที่ไม่อยู่ภายใต้อิทธิพลของกระแสน้ำจากแม่น้ำ เช่น ทะเลสาบน้ำเค็มหรือน้ำกร่อย หาดทราย และแนวปะการัง ชายฝั่งทะเลที่เป็นหินรวมทั้งเกาะในทะเล ฝาทินริมทะเล เป็นต้น

ลักษณะพิเศษหรือคุณสมบัติเฉพาะของพื้นที่ชุ่มน้ำ

สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (2550) คุณลักษณะทางนิเวศของพื้นที่ชุ่มน้ำ ประกอบด้วยองค์ประกอบด้านชีววิทยา ด้านกายภาพ ด้านฟิสิกส์-เคมีของระบบนิเวศพื้นที่ ชุ่มน้ำ และการปฏิสัมพันธ์ซึ่งกันและกันขององค์ประกอบทั้งสาม ซึ่งมีความสำคัญในการรักษาผลผลิต ความบริสุทธิ์ และบทบาทหน้าที่ของพื้นที่ชุ่มน้ำ ให้ดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้งการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน คุณลักษณะทางนิเวศวิทยาของพื้นที่ชุ่มน้ำมีอยู่ 4 ประเภท คือ

ประเภทที่ 1 ลักษณะทางชีววิทยา แบ่งออกเป็น 3 ประเภทย่อย ได้แก่ 1. พืช 2. สัตว์ และ 3. ถิ่นที่อยู่อาศัยของสัตว์ รวมทั้งพื้นที่ที่มีความสำคัญ

ประเภทที่ 2 ลักษณะทางกายภาพ ประกอบด้วยที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ ความสูง - ต่ำจากระดับน้ำทะเลปานกลาง ลักษณะพื้นที่ ลักษณะของท้องน้ำ ชนิดดิน ตะกอน ระดับการขึ้นลงของน้ำผิวดินและน้ำใต้ดิน

ประเภทที่ 3 ลักษณะทางฟิสิกส์-เคมี ของน้ำผิวดินและน้ำใต้ดิน ประกอบด้วยอุณหภูมิของน้ำ ความเป็นกรดด่าง ความเค็ม ความโปร่งแสง และปริมาณธาตุอาหาร และ

ประเภทที่ 4 การใช้ประโยชน์โดยมนุษย์ ประกอบด้วยผลิตภัณฑ์และคุณค่าของพื้นที่ชุ่มน้ำ การใช้ประโยชน์ที่ดิน และน้ำประเด็นปัญหาการจัดการ ภัยคุกคาม แผนการจัดการและติดตามประเมินผล เป็นต้น

การอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์พื้นที่ชุ่มน้ำอย่างชาญฉลาด แนวคิดที่สำคัญของพื้นที่ชุ่มน้ำประกอบด้วยลักษณะ 4 ด้าน ได้แก่

Maryland: s.l., (1995) **ด้านที่ 1 องค์ประกอบของพื้นที่ชุ่มน้ำ** เป็นระบบนิเวศที่มีความต่อเนื่องหรือความเชื่อมโยงระหว่างระบบนิเวศน้ำและพื้นดิน เมื่อพิจารณาองค์ประกอบของพื้นที่ชุ่มน้ำที่สำคัญ ได้แก่ 1. น้ำ (Presence of Water) มีลักษณะพื้นฐานการเกิดตามสภาพที่เกี่ยวข้องกับน้ำเมื่อพิจารณาลักษณะพื้นที่ชุ่มน้ำจะเป็นพื้นที่ซึ่งถูกปกคลุมด้วยน้ำเป็นส่วนใหญ่ หรือมีลักษณะก้ำกึ่งระหว่างความเป็นระบบนิเวศบกและระบบนิเวศน้ำ 2. ดิน (Hydric Soils) มีลักษณะแตกต่างจากดินที่อื่น อาจปกคลุมด้วยน้ำตื้น หรือมีน้ำขังอยู่ชั่วคราว มีน้ำชุ่มชื้นเปียกแฉะ มีน้ำบริเวณผิวดินหรือภายในชั้นรากพืช

ด้านที่ 2 ความหลากหลายทางชีวภาพ (Biological Diversity) เนื่องจากพื้นที่ชุ่มน้ำเป็นพื้นที่อยู่ในรอยต่อของพื้นที่หรือเป็นตัวเชื่อมโยงของพื้นที่ต่าง ๆ ในแผ่นดิน ทำให้มีลักษณะพิเศษ (Unique Niche) ที่มีความหลากหลายทางชีวภาพ ของสิ่งมีชีวิตเนื่องจากมีความอุดมสมบูรณ์เป็นที่ยู่ออาศัยของสิ่งมีชีวิต หรือเป็นแหล่งรวมพันธุกรรมทางธรรมชาติของสายพันธุ์พืชและสัตว์นานาชนิด เช่น มีชนิดพันธุ์สัตว์ป่าหลายชนิด บางชนิดเป็นชนิดพันธุ์เฉพาะถิ่น หรือชนิดพันธุ์ที่ถูกคุกคาม และลักษณะทางกายภาพขึ้นอยู่กับที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ ลักษณะทางฟิสิกส์ เคมีของน้ำ เช่น ความเป็นกรด ความเป็นด่างและกระบวนการทางธรณีวิทยาซึ่งส่งผลโดยตรงหรือโดยอ้อมต่อระบบนิเวศพื้นน้ำและพื้นดิน ด้วยสภาพธรรมชาติและขอบเขตของพื้นที่ชุ่มน้ำทำให้พื้นที่ที่มีความหลากหลายในเชิงพื้นที่ คือ มีทั้งพื้นที่ชุ่มน้ำในแผ่นดิน และชายฝั่งทะเล ซึ่งขึ้นอยู่กับการนำมาใช้ ซึ่งพื้นที่ชุ่มน้ำนั้นมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา เช่น น้ำขึ้นน้ำลง

ด้านที่ 3 การใช้ประโยชน์โดยมนุษย์ เป็นการใช้ประโยชน์ที่ดิน น้ำ พืชสัตว์ที่อยู่ในพื้นที่ชุ่มน้ำในการดำรงชีพ เนื่องจากมนุษย์มีความผูกพันกับพื้นที่ชุ่มน้ำในการตั้งถิ่นที่อยู่อาศัยหรือเมืองสำคัญต่าง ๆ มักตั้งอยู่ไม่ห่างไกลจากพื้นที่ชุ่มน้ำทั้งนี้เนื่องจากเหตุผลด้านการคมนาคมขนส่ง และความอุดมสมบูรณ์ของน้ำและทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ชุ่มน้ำ ดังนั้น มนุษย์ไม่สามารถมีชีวิตรอยู่ได้โดยปราศจากน้ำซึ่งพื้นที่ชุ่มน้ำมีคุณค่าแก่สังคมมนุษย์มากกว่าเป็นแหล่งน้ำเนื่องจากเป็นระบบนิเวศที่ให้ผลผลิตสูงในรูปของผลผลิตด้านการเกษตรกรรม และอุตสาหกรรม สร้างรายได้และอาชีพ และ

ด้านที่ 4 พื้นที่ชุ่มน้ำมีเอกลักษณ์เป็นมรดกทางธรรมชาติและวัฒนธรรม (Uniqueness to Culture/Heritage) รวมทั้งภูมิปัญญาท้องถิ่นในการคุ้มครอง รักษา ใช้ประโยชน์ พื้นฟู และการจัดการใช้ทรัพยากร อย่างกลมกลืนกับเอกลักษณ์ วัฒนธรรม และสิทธิชุมชน พื้นที่ชุ่มน้ำมีส่วนสำคัญยิ่งในการพัฒนาประวัติศาสตร์ของมนุษยชาติ อารยธรรมที่ยิ่งใหญ่เกิดขึ้นในบริเวณแม่น้ำและที่ราบลุ่ม

คุณค่าของพื้นที่ชุ่มน้ำ

กรมทรัพยากรน้ำ, สำนักอนุรักษ์และฟื้นฟูแหล่งน้ำ (2553) พื้นที่ชุ่มน้ำนั้นเป็นระบบนิเวศที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจ สังคม และทางสิ่งแวดล้อมต่อชุมชนท้องถิ่นและสังคมโลก โดยเฉพาะมีบทบาทสำคัญในประเทศที่กำลังพัฒนา คุณประโยชน์ของพื้นที่ชุ่มน้ำมีมากมาย อาจกล่าวได้ว่าพื้นที่ชุ่มน้ำ คือ ระบบนิเวศที่มีบทบาทหน้าที่ ตลอดจนคุณค่าและความสำคัญต่อวิถีชีวิตของมนุษย์ พืช และสัตว์ ทั้งทางนิเวศวิทยา เศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับชาติ ระดับภูมิภาค และระดับนานาชาติ ซึ่งจำเป็นต้องได้รับการคุ้มครองหรือสงวนรักษาไว้ โดยพื้นที่ชุ่มน้ำดังกล่าวมีคุณประโยชน์หลายประการ ดังนี้

ประการที่ 1 คุณค่าทางเศรษฐกิจ พื้นที่ชุ่มน้ำก่อให้เกิดคุณค่าทางเศรษฐกิจ ที่มีมูลค่าเป็นตัวเงินหรือมูลค่าทางเศรษฐศาสตร์ที่ชัดเจน เนื่องจากคุณค่าของพื้นที่ชุ่มน้ำคือ เป็นแหล่งอาหารที่สำคัญของโลก และเป็นแหล่งอาหารหลักของประชาชน เป็นแหล่งอาชีพ เป็นแหล่งน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภค (Water Supply) รักษาปริมาณและคุณภาพน้ำ (Maintenance of Quantity and Quality) การประมง Fisheries) การเกษตร (Agriculture) น้ำโดยการได้รับจากพื้นที่ชุ่มน้ำ (Through the Maintenance of Water Tables) เป็นแหล่งเชื้อเพลิง (Energy Resources) เช่น ถ่านหินและไม้ฟืน (Peat and Plant Matter) เป็นแหล่งอาศัยของสัตว์ป่า (Wildlife Resources) การคมนาคม (Transport) การนันทนาการและการท่องเที่ยว (Recreation/Tourism) ดังนั้น จะเห็นได้ว่าคุณค่าของพื้นที่ชุ่มน้ำนับได้ว่ามีความสำคัญยิ่งต่อการพัฒนาประเทศ

ประการที่ 2 คุณค่าทางสังคมและวัฒนธรรม พื้นที่ชุ่มน้ำให้ผลผลิตตามธรรมชาติแก่สังคม ทั้งใช้ประโยชน์โดยตรงเพื่อบริโภค และใช้เป็นปัจจัยการผลิตเพื่อสร้างผลผลิตในรูปสินค้าสู่ตลาด เช่น ทรัพยากรป่าไม้ ทรัพยากรสัตว์ป่า ทรัพยากรประมง ชาวไทยและสังคมไทยไม่ว่าจะในชนบทหรือในเมือง มีวิถีชีวิต ความเป็นอยู่พึ่งพาอาศัย และผูกพันกับพื้นที่ชุ่มน้ำมานานหลายชั่วคน ผลประโยชน์มากมายหลายอย่าง ที่ได้รับจาก พื้นที่ชุ่มน้ำ ได้แก่ มีความสำคัญด้านนันทนาการและการท่องเที่ยว (Recreation/Tourism) เป็นรากฐานอารยธรรม มรดกทางธรรมชาติ ประวัติศาสตร์ สังคม วัฒนธรรม ประเพณี รวมทั้งภูมิปัญญาท้องถิ่นในการคุ้มครอง รักษา ใช้ประโยชน์ ฟื้นฟู และการจัดการใช้ทรัพยากร อย่างกลมกลืนกับเอกลักษณ์ วัฒนธรรม และสิทธิชุมชน ในการใช้ประโยชน์พื้นที่ชุ่มน้ำ

ประการที่ 3 คุณค่าด้านระบบนิเวศและความหลากหลายทางชีวภาพ การทำหน้าที่ทางระบบนิเวศ เป็นประโยชน์โดยทางอ้อมที่ชุมชนหรือสังคมได้รับ พื้นที่ชุ่มน้ำมีส่วนช่วยทำให้ระบบนิเวศอื่น ๆ มีความสมบูรณ์ เช่น ป่าพรุ ป่าชายเลน สังคมพืชและสัตว์ริมน้ำและในน้ำมีส่วนสำคัญยิ่งต่อการเป็นแหล่งวางไข่และเลี้ยงลูกอ่อนของสัตว์ในท้องทะเล เช่น ปู เต่าทะเล ปลา เป็นต้น และพื้นที่น้ำในพื้นที่ชุ่มน้ำยังเป็นแหล่งอาหารของนกชนิดต่าง ๆ และนกน้ำนานาชนิด แหล่งน้ำต่าง ๆ เป็นที่ให้น้ำ

แก่สัตว์ป่าในการดำรงชีวิต พื้นที่ชุ่มน้ำเป็นแหล่งรวมของสิ่งมีชีวิตมากมาย การป้องกันพายุและการลดความรุนแรงของลม นั้นหนาแน่นและการท่องเที่ยว

ประการที่ 4 คุณค่าด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม พื้นที่ชุ่มน้ำมีส่วนสำคัญยิ่งต่อการจับคาร์บอนไดออกไซด์ในอากาศ มาสร้างอินทรีย์วัตถุเก็บกักตุนไว้บนผิวโลก จึงนับได้ว่าพื้นที่ชุ่มน้ำมีบทบาทอย่างมากต่อการสกัดกั้นสภาวะโลกร้อนอันเป็นปัญหาใหญ่ของโลก การระเหยของน้ำในแหล่งน้ำของพื้นที่ชุ่มน้ำผิวดิน มีส่วนอย่างยิ่งในการสร้างความชื้นในบรรยากาศทำให้อากาศไม่แห้งเกินไป จึงมีความเหมาะสมต่อสภาพร่างกายของมนุษย์ นับได้ว่ามีผลก่อสิ่งแวดล้อมที่ดีให้แก่สังคมมนุษย์

ประเภทของมูลค่าของทรัพยากรพื้นที่ชุ่มน้ำในทางเศรษฐศาสตร์ แบ่งออกเป็น 3 ประเภท คือ

ประเภทที่ 1 มูลค่าที่ได้รับประโยชน์จากการใช้โดยตรงของผลผลิตของพื้นที่ชุ่มน้ำ
คือ การได้รับประโยชน์ที่เกิดจากบทบาทหน้าที่ทางระบบนิเวศพื้นที่ชุ่มน้ำ เช่น การกักเก็บควบคุมภัยทางธรรมชาติ หรือการเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของปลา และนกน้ำ การประมง การเกษตร ป่าไม้

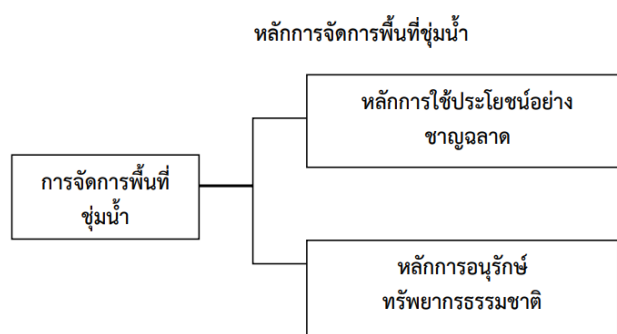
ประเภทที่ 2 มูลค่าจากการใช้ประโยชน์ทางอ้อม เช่น การท่องเที่ยว และนันทนาการ การคมนาคม

ประเภทที่ 3 มูลค่าจากการไม่ได้ใช้ เกิดจากการทำหน้าที่ของพื้นที่ชุ่มน้ำในด้านการค้าจุณสรรพสิ่งต่าง ๆ ในด้านการเป็นแหล่งอาหารและที่อยู่ เช่น ความหลากหลายทางชีวภาพ

หลักการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำ

(Ramsar, Iran, 1971) การจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำเป็นสิ่งที่จำเป็นตามอนุสัญญาว่าด้วยพื้นที่ชุ่มน้ำ โดยใช้หลักการอนุรักษ์และการใช้อย่างชาญฉลาดถือเป็นพื้นฐานที่สำคัญในการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำทั่วโลก ซึ่งการจัดการเป็นการจัดสรรทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดเพื่อประโยชน์ในการที่จะตอบสนองความต้องการของมนุษย์ได้สูงสุด ด้วยคุณสมบัติหรือองค์ประกอบของระบบนิเวศของพื้นที่ชุ่มน้ำ ได้แก่ ดิน น้ำ สัตว์ พืชและชุมชนสังคม และเศรษฐกิจ ทำให้การจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำมีลักษณะการจัดการที่หลากหลาย (Multidisciplinary) โดยต้องมีการบูรณาการศาสตร์ที่หลากหลาย ทั้งทางวิทยาศาสตร์ และสังคมศาสตร์ ตลอดจนพัฒนาองค์ความรู้ให้ผู้ที่เกี่ยวข้องทุกระดับ และเน้นความร่วมมือจากทุกภาคส่วน เพื่อให้เกิดประโยชน์ในด้านการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์อย่างชาญฉลาด เช่น การวางแผนจัดการด้านภูมิทัศน์ของพื้นที่ชุ่มน้ำ การกำหนดขั้นตอนในกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสีย เพื่อให้เกิดความพอใจ และได้มุมมองที่หลากหลายและเป็นที่ยอมรับปฏิบัติตาม ดังนั้น พื้นที่ชุ่มน้ำเป็นระบบนิเวศที่มีความหลากหลายทางชีวภาพสูง ต้องอาศัยหลักการจัดการที่

มีวัตถุประสงค์หลักเหมือนกันกับอนุสัญญา ว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ (The Convention on Biological Diversity) คือ เพื่ออนุรักษ์ และใช้ประโยชน์จากความหลากหลายทางชีวภาพอย่างยั่งยืน ทำให้ที่ประชุมสมัชชาภาคีอนุสัญญาว่าด้วยพื้นที่ชุ่มน้ำ สมัยที่ 6 ณ เมือง Brisbane ประเทศออสเตรเลีย ปี ค.ศ. 1996 มีมติที่ 6.9 เรื่องความร่วมมือระหว่างอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ (Resolution 6.9: Cooperation with the Convention on Biological Diversity) ได้ รับรองความร่วมมือกันระหว่างอนุสัญญาว่าด้วยพื้นที่ชุ่มน้ำและอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ โดยการจัดทำบันทึกความตกลงกันขึ้นระหว่าง 2 อนุสัญญา (The Memorandum of Cooperation between the Ramsar Convention Bureau and the Secretariat of the Convention on Biological Diversity) ลงวันที่ 19 มกราคม พ.ศ. 2539 นอกจากนี้แผนการจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2560-2564 กำหนดพันธกิจ ประเทศไทยมีการอนุรักษ์ และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและความหลากหลายทางชีวภาพ เพื่อให้มีการใช้ประโยชน์ อย่างคุ้มค่า สมดุล และเป็นธรรม สอดคล้องกับยุทธศาสตร์ภายใต้แผนจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อมที่กำหนดไว้ใน ยุทธศาสตร์ที่ 1 คือ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างสมดุลและเป็นธรรม โดยมีกลยุทธ์ที่ 1.1 การจัดการทรัพยากรธรรมชาติเพื่อการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน และยุทธศาสตร์ที่ 3 คือ เพิ่มประสิทธิภาพการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างคุ้มค่า และยั่งยืนดังนั้น หลักการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำให้เกิดความยั่งยืน ต้องประกอบด้วยลักษณะที่สำคัญ 2 ประการ ได้แก่ หลักการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนหรือการใช้ประโยชน์อย่างชาญฉลาด และหลักการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติควบคู่กัน มีลักษณะการใช้ประโยชน์ของมนุษย์ในลักษณะที่ทำให้พื้นที่ชุ่มน้ำนั้น สามารถให้ผลผลิตและประโยชน์สูงสุดอย่างต่อเนื่องและยาวนานและยังทำให้พื้นที่ชุ่มน้ำสามารถรักษาศักยภาพในการให้ผลผลิตและประโยชน์ตามความจำเป็นและความต้องการของคนรุ่นหลังได้ด้วย

ภาพที่ 3 หลักการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำ

(ที่มา: Ramsar. Iran.1971:)

หลักการใช้ประโยชน์อย่างชาญฉลาดในพื้นที่ชุ่มน้ำ

หลักการใช้ประโยชน์อย่างชาญฉลาด เป็นการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ชุ่มน้ำที่ยั่งยืนในลักษณะของการประกอบกิจกรรมต่าง ๆ ของมนุษย์ควบคู่ไปกับการรักษาไว้ซึ่งสภาพแวดล้อมด้วย จะเห็นได้ว่าพื้นที่ ชุ่มน้ำนั้นต้องมีการจัดการโดยใช้ประโยชน์มิใช่อนุรักษ์ไว้ไม่มีการใช้ประโยชน์ เพราะพื้นที่ชุ่มน้ำ มีคุณค่าหรือมีประโยชน์ต่อมนุษย์มากมาย นอกจากนี้ อนุสัญญาว่าด้วยพื้นที่ชุ่มน้ำให้ความสำคัญกับหลักเกณฑ์การใช้ประโยชน์อย่างชาญฉลาดของภาคีสมาชิก ที่เป็นหลักการสำคัญและเป็นลักษณะเฉพาะของพื้นที่ชุ่มน้ำ ตามพันธกิจที่สำคัญของอนุสัญญาว่าด้วยพื้นที่ชุ่มน้ำ คือ “การอนุรักษ์และใช้ประโยชน์พื้นที่ชุ่มน้ำ โดยผ่านทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับชาติและความร่วมมือระหว่างประเทศอันเป็นนាំมาการพัฒนาที่ยั่งยืนของโลก” เพื่อให้บรรลุพันธกิจนี้ จำเป็นต้องให้ความสำคัญกับภาระหน้าที่ของระบบนิเวศและการให้บริการที่ของพื้นที่ชุ่มน้ำตลอดจนตระหนักถึงการรักษา พื้นฟู และใช้อย่างชาญฉลาด ดังนั้น หลักการใช้ประโยชน์อย่างชาญฉลาด อันโดยสอดคล้องกับพันธกิจของแผนกลยุทธ์ฉบับที่ 4 ของอนุสัญญาว่าด้วยพื้นที่ชุ่มน้ำ ที่ให้ความสำคัญกับการใช้อย่างชาญฉลาด คือ “พื้นที่ชุ่มน้ำทั้งหมดต้องถูกอนุรักษ์และใช้อย่างชาญฉลาด ได้รับการฟื้นฟู และเป็นพื้นที่ซึ่งแสดงให้เห็นว่ามีคุณค่าและประโยชน์ซึ่งต้องถูกเอาใจใส่หรือให้ความสำคัญ” ด้วยเหตุนี้จึงมีการจัดตั้งคณะทำงานการใช้ประโยชน์อย่างชาญฉลาดขึ้น ในการประชุมสมัชชาภาคี ครั้งที่ 3 ที่เมืองเรจินา ประเทศแคนาดา มีการจัดทำข้อเสนอแนะเพื่อใช้เป็นแนวทางปฏิบัติ (Wise Use Guidelines) โดยเรียกร้องให้ภาคีสมาชิกให้ความสำคัญกับการดำเนินการ ได้แก่ นำหลักการใช้อย่างชาญฉลาดกำหนดไว้ในนโยบาย ดังนี้

หลักการที่ 1 กำหนดการใช้อย่างชาญฉลาดไว้ในนโยบายของประเทศ กล่าวคือ ทุกประเทศที่เป็นสมาชิกต้องมีการดำเนินการพิจารณาทบทวนกฎหมายที่มีอยู่และจัดเตรียมหน่วยงานที่จะดำเนินการเกี่ยวกับการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำ ทั้งในส่วนของการกำหนดนโยบายเฉพาะหรือกำหนดให้พื้นที่ชุ่มน้ำเป็นส่วนหนึ่งของแผนปฏิบัติการสิ่งแวดล้อมระดับชาติ แผนยุทธศาสตร์ความหลากหลายทางชีวภาพระดับชาติ หรือแผนปฏิบัติการระดับชาติอื่น การกำหนดแผนการใช้ที่ดินทั่วประเทศ ที่สำคัญคือ ควรกำหนดนโยบายเฉพาะในการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำเพื่อป้องกันการเปลี่ยนแปลงสภาพหรือการบุกรุกทำลายพื้นที่ชุ่มน้ำมาตรการอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำ ดังนั้น มาตรการในการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำควรอยู่ภายใต้กฎหมายเกี่ยวกับการวางแผนการใช้ที่ดิน (ระดับชาติ จังหวัด หรือท้องถิ่น) เพื่อป้องกันการเปลี่ยนแปลงสภาพของพื้นที่ ชุ่มน้ำและข้อจำกัดเฉพาะการพัฒนาเมืองและอุตสาหกรรม การสันหนาทหรือท้องเที่ยวในเมือง ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้อาจส่งผลกระทบต่อการทำหน้าที่ คุณค่า และประโยชน์ของพื้นที่ชุ่มน้ำ รวมทั้งในบริบทของเขตแดน

หลักการที่ 2 ดำเนินการตามมาตรการของอนุสัญญาว่าด้วยพื้นที่ชุ่มน้ำ การนำมาตรการที่กำหนดไว้ในอนุสัญญาว่าด้วยพื้นที่ชุ่มน้ำ ไปดำเนินการให้บรรลุผลสำเร็จตามภาระหน้าที่หลักของอนุสัญญา คือ การอนุรักษ์และการใช้พื้นที่ชุ่มน้ำอย่างชาญฉลาด ได้แก่ การขึ้นทะเบียนพื้นที่ชุ่มน้ำระหว่างประเทศการติดตามตรวจสอบ การวิจัย การฝึกอบรม การให้การศึกษา การสร้างความตระหนักรู้ ตลอดจนการสร้างความร่วมมือในระหว่างประเทศที่มีพรมแดนของพื้นที่ชุ่มน้ำร่วมกัน โดยเฉพาะการนำเอาหลักการใช้ประโยชน์อย่างชาญฉลาดไปปฏิบัติการในพื้นที่ชุ่มน้ำ การใช้อย่างชาญฉลาดเกี่ยวข้องกับการวางแผนจัดการอย่างบูรณาการต้องอาศัยความหลากหลายของผู้มีส่วนได้เสียกำหนดรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชน และต้องครอบคลุมทุกด้านการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำ การให้เงินสนับสนุนจากรัฐบาล ในโครงสร้างพื้นฐานของพื้นที่ชุ่มน้ำ การกำหนดรูปแบบแรงจูงใจทางเศรษฐศาสตร์ให้มากขึ้น สามารถผลักดันการจัดการที่ดีขึ้นได้ การผลิตและการบริโภคอย่างยั่งยืนในภาคอุตสาหกรรมมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาพื้นที่ชุ่มน้ำ ความรู้ถือเป็นสิ่งสำคัญต่อการขึ้นทะเบียนพื้นที่ชุ่มน้ำให้เป็นปัจจุบันและการวิจัยแต่ยังต้องให้ความสำคัญกับการสื่อสารต่อสาธารณชนในวงกว้างขึ้น และการสร้างนักวิทยาศาสตร์ ทั้งนี้ต้องดำเนินการภายใต้แผนการพัฒนาร่วมกันที่ครอบคลุมในทุกด้านของพื้นที่ชุ่มน้ำ และพื้นที่อื่นที่เกี่ยวข้อง

ความหมายของหลักการใช้ประโยชน์อย่างชาญฉลาด

Ramsar Convention Secretariat (2013) การใช้อย่างชาญฉลาด มีการให้คำนิยามที่ใช้โดยทั่วไปในภาคีสมาชิกในการประชุมสมัชชาภาคีครั้งที่ 3 ที่เมือง Regina ประเทศแคนาดา ปี ค.ศ. 1987 และมีการทบทวนอีกครั้งในการประชุมสมัชชาภาคีครั้งที่ 9 ณ กรุงคัมपालา ประเทศสาธารณรัฐยูกันดา ปี ค.ศ. 2005 โดยมีความหมายดังนี้ “การใช้ประโยชน์ในพื้นที่ชุ่มน้ำอย่างชาญฉลาด” คือ การใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนเพื่อผลประโยชน์ของมนุษยชาติ โดยที่สามารถคงไว้ซึ่งคุณค่าทางธรรมชาติของระบบนิเวศไว้ได้ ในวิถีทางที่สอดคล้องกับการพัฒนาที่ยั่งยืน” แสดงให้เห็นว่าการใช้อย่างชาญฉลาดมีความหมายเหมือนกับการใช้อย่างยั่งยืน (Sustainable Utilization) ตามมาตรา 2 ของอนุสัญญาว่าด้วยความหลากหลายทางชีวภาพ หมายถึง การใช้องค์ประกอบความหลากหลายชีวภาพในวิถีทางและด้วยอัตราที่ไม่นำไปสู่การลดลงของความหลากหลายทางชีวภาพในระยะยาว ทั้งนี้โดยธำรงรักษาศักยภาพความหลากหลายทางชีวภาพเพื่อสนองความต้องการและความปรารถนาของคนรุ่นปัจจุบันและในอนาคต

(ชิมบา ซาน และคณะ 2548) “การใช้ประโยชน์พื้นที่ชุ่มน้ำอย่างยั่งยืน” หมายถึงการใช้ประโยชน์ของมนุษย์ในลักษณะที่ทำให้พื้นที่ชุ่มน้ำ สามารถให้ผลผลิตและประโยชน์สูงสุดอย่างต่อเนื่องและยาวนานแก่คนในรุ่นนี้ และทำให้พื้นที่ชุ่มน้ำยังสามารถรักษาศักยภาพในการให้ผลผลิตและประโยชน์ตามความจำเป็นและความต้องการของคนรุ่นหลังได้

(มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, คณะประมง, 2543) จุดมุ่งหมายการใช้ประโยชน์พื้นที่ชุ่มน้ำ เป็นการกำหนดเป้าหมายในการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำ ต้องมีทิศทางหรือกรอบทางเลือกที่ชัดเจนในการดำเนินงาน ทั้งนี้ ต้องกำหนดวัตถุประสงค์ของการใช้ประโยชน์พื้นที่ชุ่มน้ำ 3 ประการ ได้แก่

ประการที่ 1 เพื่อการพัฒนา (Development) ใช้กับพื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสำคัญทางด้านนิเวศวิทยาน้อย แต่นำมาใช้ด้านสาธารณะประโยชน์ สถานที่พักผ่อนหย่อนใจ พื้นที่นั้นมีความสามารถจะเข้าไปทำการพัฒนาได้โดยตรงหรือต้องการดัดแปลงเพียงเล็กน้อยเพื่อการพัฒนา จะจัดไว้ในประเภทพื้นที่เพื่อ “การพัฒนา” (Development) สามารถรักษาความหลากหลายทางชีวภาพของทรัพยากรได้บ้าง เช่น พื้นที่บริการเพื่อการท่องเที่ยวและนันทนาการ ควรกำหนดบริเวณที่ชัดเจนเข้าถึงสะดวกปลอดภัย ควรมีการจัดระเบียบการเข้ามาและใช้ประโยชน์พื้นที่อย่างระมัดระวัง เพื่อให้เกิดความสวยงาม และสะดวกในการติดต่อเพื่อขอรับบริการ

ประการที่ 2 เพื่อการอนุรักษ์ คือ เป็นพื้นที่กั้นระหว่างพื้นที่พัฒนาและพื้นที่สงวน มีความสำคัญแต่ไม่ถึงกับสำคัญมากด้านนิเวศวิทยา โดยควรจะรักษาไว้เพื่อให้เกิดความยั่งยืนในระยะยาว แต่ถ้าหากจำเป็นที่จะใช้เพื่อการพัฒนาควรได้รับการดูแลเป็นพิเศษ ใช้กับพื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความเหมาะสมเพียงเล็กน้อยเพื่อการพัฒนา ดังนั้น พื้นที่อนุรักษ์ ไม่ควรมีการใช้ประโยชน์มากนัก เพราะอาจจะมีผลกระทบต่อแหล่งธรรมชาติได้ เช่น ในบริเวณพื้นที่ชุ่มน้ำไม่ควรมีการใช้ประโยชน์ เพราะจะส่งผลกระทบต่อคุณภาพน้ำ

ประการที่ 3 เพื่อสงวนหรือมีความสำคัญเป็นพิเศษ คือ การใช้ประโยชน์จากพื้นที่โดยมุ่งหวังที่จะมีคุณค่าแก่สาธารณชนในด้านเป็นที่พักผ่อนหย่อนใจ มีคุณค่าความงามทางเศรษฐกิจ และการป้องกันภัยธรรมชาติ เช่น พายุ น้ำท่วม และเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำที่อาจถูกทำลายจากผลกระทบจากการพัฒนาได้ง่าย พื้นที่เหล่านี้จึงควรได้รับการสงวนไว้โดยปลอดจากการพัฒนา ได้รับการป้องกันจากความเสื่อมโทรมตามอนุสัญญาว่าด้วยพื้นที่ชุ่มน้ำได้กำหนดให้เป็นพื้นที่สงวนตามธรรมชาติ ซึ่งเป็นพื้นที่ให้ผลผลิตมีค่าต่อสิ่งมีชีวิตทั้งพืชและสัตว์ที่อาศัยอยู่ในบริเวณนั้น อีกทั้งเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยและแพร่พันธุ์ของสัตว์ ในบางฤดูกาล พื้นที่ดังกล่าวควรกำหนดแนวเขตให้ชัดเจน แล้วจัดทำประกาศแจ้งให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องและประชาชน ที่อยู่โดยรอบพื้นที่รับทราบ เพื่อป้องกันการบุกรุกและทำลายพื้นที่ชุ่มน้ำ เช่น พื้นที่คุ้มครองสิ่งแวดล้อม พื้นที่เขตห้ามล่าสัตว์เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่า เป็นต้น

หลักการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ

(ชัชพล ทรงสุนทรวงศ.2553) ความหมายของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ “การอนุรักษ์” หมายถึง การรู้จักใช้ทรัพยากรอย่างฉลาด ให้เป็นประโยชน์ต่อคนทั้งหลายมากที่สุด ใช้ได้นานที่สุด ให้สูญเสียทรัพยากรโดยเปล่าประโยชน์น้อยที่สุดและจะต้องกระจายการใช้ประโยชน์จากทรัพยากร

ให้ทั่วถึงกัน การอนุรักษ์ไม่ได้หมายถึงการเก็บรักษาทรัพยากรไว้เฉยๆ แต่เป็นการนำทรัพยากรนั้นมาใช้ประโยชน์ให้ถูกต้องตามกาลเทศะ “การอนุรักษ์” หมายถึง การใช้ประโยชน์ทรัพยากรอย่างชาญฉลาดเพื่อตอบสนองความต้องการของมนุษย์โดยคำนึงถึงสถานภาพ และศักยภาพของทรัพยากร รวมทั้งการควบคุมการเสื่อมสภาพ และบูรณะฟื้นฟูทรัพยากรเพื่อรักษาชนิด ปริมาณ และคุณภาพของทรัพยากรให้มีความเหมาะสมต่อการใช้อย่างยั่งยืน

วคิน อิงคพัฒนากุล และคณะ, (2548) “การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ” หมายถึง การจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีเหตุผล เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อมนุษย์ตามความต้องการอย่างต่อเนื่องทั้งในปัจจุบัน และอนาคต ทั้งนี้ กิจกรรมที่มนุษย์เข้าไปเกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติ ในลักษณะของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ จะทำให้ทรัพยากรธรรมชาติถูกนำมาใช้อย่างชาญฉลาด เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อมหาชนมากที่สุด และใช้ได้ในระยะเวลายาวนานที่สุด ทั้งนี้ ต้องให้มีการสูญเสียทรัพยากรธรรมชาติโดยเปล่าประโยชน์น้อยที่สุด และจะต้องกระจายการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติโดยทั่วถึงกันด้วยหลักการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในปัจจุบันได้ขยายขอบเขตครอบคลุมถึงการหลักการทางเศรษฐศาสตร์ สังคม และการเมืองซึ่งเกี่ยวข้องกับสาธารณชนเป็นสำคัญ ซึ่ง McNeeley ค.ศ. 1996 กล่าวถึง หลักการอนุรักษ์ทรัพยากรชีวภาพ ซึ่งสามารถประยุกต์ใช้กับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติได้ ประกอบด้วยหลักการที่เรียกว่า “หลักการ 7Is” ดังนี้ คือ

หลักการที่ 1 การใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติ (Investigation) หมายถึง การกำหนดรูปแบบการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นไปตามหลักการอนุรักษ์ที่ต้องพยายามรักษาความสมดุลของระบบนิเวศ และทรัพยากรธรรมชาติ ทั้งนี้ ในการกำหนดรูปแบบการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติดังกล่าว อาจครอบคลุมถึงมาตรการทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองในรูปของระเบียบข้อบังคับ และกฎหมาย โดยอาจมีมาตรการการลงโทษผู้กระทำผิดด้วย เช่น การกำหนดกฎระเบียบเพื่อควบคุมการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติที่ทดแทนได้ การกำหนดให้เป็นพื้นที่อนุรักษ์ การขึ้นทะเบียนเป็นพื้นที่สาธารณะประโยชน์ของท้องถิ่นเพื่อป้องกันไม่ให้เกิดการบุกรุก เป็นต้น

หลักการที่ 2 การใช้ประโยชน์สารสนเทศเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติ (Information) เกี่ยวข้องโดยตรงกับการศึกษาวิจัยเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการใช้ประโยชน์ และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ รวมทั้งการสำรวจปริมาณสำรองของทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งประโยชน์สูงสุดที่ได้รับจากข้อมูลเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติ คือ การกำหนดนโยบาย มาตรการ และแผนการดำเนินงานเพื่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติอย่างรอบคอบรัดกุม เช่น การขึ้นทะเบียนพื้นที่ชุ่มน้ำ

หลักการที่ 3 การสร้างสรรค์นวัตกรรมในการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติ (Innovation) ถือว่าเป็นที่ยอมรับว่าเป็นมาตรการดำเนินงานทางด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติที่มีประสิทธิภาพสูง คือ การประดิษฐ์คิดค้นนวัตกรรมใหม่ ๆ เพื่อหลีกเลี่ยงการสูญเสียจากการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติ รวมทั้งการป้องกันการเกิดปัญหามลพิษสิ่งแวดล้อม เช่น การใช้ดาวเทียมในการสำรวจพื้นที่ชุ่มน้ำการใช้พารามิเตอร์วัดคุณภาพน้ำ

หลักการที่ 4 การส่งเสริมสนับสนุน (Incentives) ในการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติ โดยหน่วยงาน องค์กร กลุ่มบุคคล หรือบุคคลที่ได้ดำเนินการตามหลักการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีประสิทธิภาพนั้น หน่วยงาน องค์กร กลุ่มบุคคล หรือบุคคลดังกล่าวอาจได้รับการส่งเสริมสนับสนุนโดยกลไกทางสังคม และเศรษฐกิจ รวมทั้งเผยแพร่เกียรติคุณดังกล่าวสู่สาธารณชนด้วย เช่น การสนับสนุนเงินทุนช่วยเหลือ การช่วยเหลือทางเทคโนโลยีการลดหย่อนภาษี เป็นต้น

หลักการที่ 5 การบูรณาการรูปแบบการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ (Integration) การบูรณาการศาสตร์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางแล้วว่าเป็นปัจจัยสำคัญในการกำหนดความสำเร็จของการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะในพื้นที่ชุ่มน้ำต้องที่มีความหลากหลายทางชีวภาพสูง ต้องหลักการอนุรักษ์หลายศาสตร์ ได้แก่ ด้านน้ำ ดิน พืชสัตว์ เป็นพื้นฐานสำคัญในการสร้างนวัตกรรมใหม่ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีประสิทธิภาพ เช่น การวางแผนการจัดการพื้นที่อย่างบูรณาการการจัดตั้งคณะกรรมการวิชาการ เป็นต้น

หลักการที่ 6 การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น (Indigenous Community) ชุมชนท้องถิ่นเป็นสังคมที่อยู่ใกล้ชิดกับทรัพยากรธรรมชาติมากที่สุด และจะเป็นสังคมแรกที่ได้รับผลกระทบและได้รับผลกระทบในลักษณะความเสียหายจาก การใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติ ดังนั้น ในการเพิ่มประสิทธิภาพในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติจึงต้องให้ความสำคัญกับข้อจำกัดและศักยภาพของชุมชนท้องถิ่น โดยเปิดโอกาสให้ชุมชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติด้วย เช่น การสร้างความเข้มแข็งชุมชน และเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้าร่วมในกิจกรรมการติดตามตรวจสอบ และการควบคุมการดำเนินงานต่าง ๆ เกี่ยวกับพื้นที่ชุ่มน้ำ เป็นต้น

หลักการที่ 7 การสร้างความร่วมมือระหว่างประเทศ (International Cooperation) เป็นการดำเนินงานด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติที่เกิดจากความร่วมมือระหว่างหน่วยงานภาครัฐ หน่วยงานภาครัฐวิสาหกิจ และองค์กรพัฒนาเอกชนในทุกรูปแบบ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ร่วมกัน คือการเพิ่มประสิทธิภาพในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เช่น การร่วมเป็นประเทศภาคีสัญญา ต่างๆที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เป็นต้น

(Gland, Switzerland: IUCN, 1999) การอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำ เป็นการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีเหตุผลและชาญฉลาด เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อมนุษย์เพื่อสนองต่อความต้องการอย่างต่อเนื่อง ทั้งในปัจจุบันและอนาคต ทั้งนี้ เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อมหาชนมากที่สุดและในระยะยาวนานที่สุดด้วยมิใช่หมายถึงการเก็บรักษาทรัพยากรธรรมชาติไว้โดยไม่มีการนำมาใช้ประโยชน์แต่อย่างใด โดย Patrick J. Dugan⁵⁸ เสนอมาตรการการอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำตามแนวทางของที่ประชุมภาคีสัญญาวาดด้วยพื้นที่ชุ่มน้ำ ซึ่งเป็นการเสนอมาตรการของรัฐในการส่งเสริมการอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำ เพื่อใช้เป็นแนวทาง ดำเนินการของหน่วยงานภาครัฐสำหรับการอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำ ดังนี้

(Gland, Switzerland: IUCN, 1999) การอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำ เป็นการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างมีเหตุผลและชาญฉลาด เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อมนุษย์เพื่อสนองต่อความต้องการอย่างต่อเนื่องทั้งในปัจจุบันและอนาคต ทั้งนี้ เพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อมหาชนมากที่สุดและในระยะยาวนานที่สุดด้วย มิใช่หมายถึงการเก็บรักษาทรัพยากรธรรมชาติไว้โดยไม่มีการนำมาใช้ประโยชน์แต่อย่างใดโดย Patrick J. Dugan⁵⁸ เสนอมาตรการการอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำตามแนวทางของที่ประชุมภาคีสัญญาวาดด้วยพื้นที่ชุ่มน้ำ ซึ่งเป็นการเสนอมาตรการของรัฐในการส่งเสริมการอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำ เพื่อใช้เป็นแนวทาง ดำเนินการของหน่วยงานภาครัฐสำหรับการอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำ ดังนี้

มาตรการที่ 1 รัฐควรส่งเสริมให้เกิดการจัดตั้งคณะกรรมการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำของประเทศ เพื่อศึกษาวิเคราะห์ปัญหาที่เกิดขึ้น และวางแผนแนวทางในการดำเนินการในรูปของนโยบายและกฎหมายของประเทศ

มาตรการที่ 2 ปรับปรุงคุณภาพ และปริมาณของข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศพื้นที่ชุ่มน้ำของประเทศ โดยรัฐควรได้มีการสำรวจสถานะของพื้นที่ชุ่มน้ำในประเทศทั้งหมด โดยริเริ่มปรับปรุงคุณภาพของข้อมูลและการเผยแพร่ข้อมูลเพื่อใช้เป็นพื้นฐานของการดำเนินการอนุรักษ์ เช่น การสำรวจสถานะของพื้นที่ชุ่มน้ำขอบเขตพื้นที่ และประเมินสถานะคุณค่าความ สำคัญ ตลอดจนบทบาทหน้าที่ของพื้นที่ชุ่มน้ำ

มาตรการที่ 3 กำหนดนโยบายของชาติเกี่ยวกับพื้นที่ชุ่มน้ำ และส่งเสริมให้มีมาตรการทางกฎหมายที่เหมาะสมเพื่อสนับสนุนนโยบายการอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำ

มาตรการที่ 4 การปรับปรุงวิธีการวางแผนการใช้ระบบนิเวศพื้นที่ชุ่มน้ำ เพื่อเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการวางแผนที่ดินให้เหมาะสม ในแต่ละพื้นที่ชุ่มน้ำ

มาตรการที่ 5 สนับสนุนการอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำที่เป็นแหล่งที่อยู่อาศัยที่สำคัญทางนิเวศวิทยา โดยการอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ ควรมีความพยายามที่จะรักษาระบบนิเวศและพื้นที่ชุ่มน้ำเหล่านี้ไว้ โดยเฉพาะพื้นที่ชุ่มน้ำที่เป็นที่หากินของพืชและสัตว์ที่ใกล้จะสูญพันธุ์

มาตรการที่ 6 พัฒนาเครื่องมือในการอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำจะช่วยสนับสนุนการพัฒนาที่ยั่งยืน รัฐควรพัฒนาวิธีการใหม่ ๆ ในการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำ โดยเฉพาะอย่างยิ่งวิธีการที่จะช่วยเหลือชุมชนท้องถิ่นที่ต้องพึ่งพาอาศัยพื้นที่ชุ่มน้ำ ให้มีการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำโดยนาระบบดั้งเดิมที่มีอยู่แล้วในท้องถิ่น หรือปรับปรุงระบบดังกล่าวให้ดีขึ้น

มาตรการที่ 7 เสริมสร้างองค์กรเพื่อดำเนินการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำ ควรเปิดโอกาสให้มีการเข้ารับการฝึกอบรม เพิ่มพูนความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มวิศวกรชลประทาน และกลุ่มผู้วางแผนการพัฒนาชนบท ที่ต้องพิจารณาวิเคราะห์ผลและตัดสินใจเกี่ยวกับคุณค่าของพื้นที่ชุ่มน้ำ

มาตรการที่ 8 เพิ่มขยายการยอมรับในหลักการและแนวความคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำในกลุ่มผู้บริหารผู้กำหนดนโยบาย สาธารณชนและภาคเอกชน เพื่อให้เข้าใจเกี่ยวกับความสำคัญของทรัพยากรพื้นที่ชุ่มน้ำ สำหรับกลุ่มผู้บริหารหรือผู้กำหนดนโยบาย เพิ่มการมีส่วนร่วมให้ภาคเอกชน ประชาชนในท้องถิ่นให้เป็นผู้มีหน้าที่ตัดสินใจในเรื่องหรือโครงการที่จะมีผลกระทบต่อพื้นที่ชุ่มน้ำ

มาตรการที่ 9 เสริมสร้างความร่วมมือระหว่างประเทศในการอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำ ควรวิเคราะห์ทรัพยากรพื้นที่ชุ่มน้ำที่ใช้ประโยชน์ร่วมกัน เพื่อจะแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร การถ่ายทอดเทคโนโลยี และขอความช่วยเหลือ

มาตรการที่ 10 สนับสนุนการอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำผ่านทางองค์กรช่วยเหลือการพัฒนาพื้นที่ชุ่มน้ำ

มาตรการที่ 11 ส่งเสริมความร่วมมือในกลุ่มองค์กรระหว่างประเทศซึ่งทำงานเกี่ยวกับการอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำเพื่อประสานความร่วมมือในขณะร่วมกันทำกิจกรรมการอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำ โดยเฉพาะแลกเปลี่ยนข่าวสาร พบปะหารือเกี่ยวกับโครงการที่จัดทำร่วมกัน

หลักการมีส่วนร่วมของประชาชน (Public Participation)

สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (2549) ความหมายของการมีส่วนร่วมของประชาชน “การมีส่วนร่วม” หมายถึง การที่สมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาของชุมชน โดยส่วนใหญ่กระบวนการมีส่วนร่วมจะเริ่มจากการค้นหาปัญหาและสาเหตุ การวางแผนดำเนินกิจกรรมแก้ปัญหาการปฏิบัติงาน การร่วมรับผลประโยชน์และการติดตาม

ประเมินผล จึงจะถือว่าเป็นการ มีส่วนร่วมที่แท้จริง เพราะประชาชนเป็นผู้กำหนดความต้องการ ในการแก้ไขปัญหาของชุมชนด้วยตนเอง

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2547) “การมีส่วนร่วมของประชาชน” หมายถึง การกระจายโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมเกี่ยวกับการตัดสินใจในเรื่องต่าง ๆ รวมทั้งการจัดสรรทรัพยากร ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของประชาชน ตั้งแต่ การให้ข้อมูลการแสดงความคิดเห็น การให้คำแนะนำปรึกษา การร่วมวางแผน การร่วมปฏิบัติไปจนถึง การควบคุมดูแลโดยตรงจากประชาชน แสดงให้เห็นว่าการมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นการ แลกเปลี่ยนข้อมูล และความคิดเห็นในการวางแผนและหาทางเลือก เพื่อเป็นข้อมูลในการตัดสินใจ ในการพัฒนาโครงการที่มีความเหมาะสม เป็นที่ยอมรับ และนำไปสู่การปฏิบัติร่วมกัน ดังนั้น ทุกฝ่าย ที่เกี่ยวข้องจึงควรเข้าร่วม ในกระบวนการมีส่วนร่วมตั้งแต่เริ่มต้นโครงการไปจนถึงการติดตาม ตรวจสอบและประเมินผลทั้งนี้เมื่อพิจารณาประโยชน์ของการมีส่วนร่วมของประชาชนที่นำมาปรับใช้ ในอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์พื้นที่ชุ่มน้ำ ดังนี้

สุวลักษณ์ สารณัฐพันธ์ (2555) 1. เพื่อสร้างจิตสำนึก และความเป็นเจ้าของในทรัพยากร พื้นที่ชุ่มน้ำ 2. เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้อง สภาพปัญหา และความต้องการของประชาชนที่ชัดเจน 3. เพื่อทราบความต้องการของประชาชนที่แท้จริง ตลอดจนการวางแผนการจัดการสอดคล้องกับ ความต้องการของประชาชน 4. ลดปัญหาการไม่ยอมรับหรือต่อต้าน และลดความขัดแย้งและได้รับความร่วมมือในการจัดการ และ 5. ทำให้การตัดสินใจในการพิจารณาทางเลือกต่าง ๆ มีความรอบคอบมากขึ้น ส่งผลให้คุณภาพในการตัดสินใจดีขึ้น

ขั้นตอนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์พื้นที่ชุ่มน้ำ

(Ramsar, Iran, 1971) การมีส่วนร่วมของชุมชนเพื่อเสริมสร้างความรู้สึกร่วมเป็นเจ้าของ ห่วงใย รักและหวงแหนทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในชุมชนของตน โดยเฉพาะชุมชนท้องถิ่น และชนพื้นเมือง องค์กรภาคประชาชน หรือผู้มีส่วนได้เสียที่ได้รับผลกระทบจากการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำ ควรได้รับการ ส่งเสริมอย่างยิ่งให้มีบทบาทสำคัญในกระบวนการวางแผนและการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำ เนื่องจากผู้มีส่วนได้เสียเป็นบุคคลที่ใช้ประโยชน์และทราบข้อมูลเป็นอย่างดี ปรากฏในคู่มือของอนุสัญญาว่าด้วย พื้นที่ชุ่มน้ำ เล่มที่ 7 เรื่องทักษะทางมีส่วนร่วมของประชาชน (Participatory Skills) เป็นการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนท้องถิ่น และชนพื้นเมืองในการมีส่วนร่วมในการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำ ได้วาง หลักเกณฑ์การมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสีย ได้แก่ ประชาชนในท้องถิ่นชนพื้นเมืองมีส่วนเกี่ยวข้องใน การใช้พื้นที่ชุ่มน้ำอย่างยั่งยืนเหตุผลสำคัญในการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่นและชนพื้นเมืองในการ จัดการพื้นที่ชุ่มน้ำ คือ ทำให้ไม่เป็นอันตรายต่อระบบนิเวศ ที่เกิดขึ้นต่อระบบนิเวศในระยะยาว และชุมชนท้องถิ่นและชนพื้นเมืองได้รับผลประโยชน์จากการใช้ทรัพยากรในพื้นที่ชุ่มน้ำ เพื่อการดำรง

ชีพ สันทนาการ และวัฒนธรรมทางสังคม หรือเหตุผลทางจิตวิญญาณ ประสบการณ์แสดงให้เห็นการจัดการของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องโดยเฉพาะชุมชนท้องถิ่นและชนพื้นเมือง โดยมีขั้นตอนในการเข้าไปมีส่วนร่วม ได้แก่ กระบวนการเริ่มต้น การวางแผน การประเมินผล การติดตามตรวจสอบเผื่อระวัง การเสริมสร้างการตระหนักรู้ของชุมชนอย่างกว้างขวาง การใช้อาสาสมัคร เป็นต้น ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการเริ่มต้น ต้องทำให้ประชาชนมีความรู้สึกเป็นเจ้าของกรรมสิทธิ์หรือสิทธิในการใช้ประโยชน์ (Property Right) ควรเป็นชุมชนท้องถิ่นที่มีความพร้อมที่จะรับผิดชอบในสิทธิการใช้ประโยชน์ที่ได้รับโดยสามารถตรวจสอบ การใช้ประโยชน์ทรัพยากรของคนในชุมชนได้ ในกระบวนการและการมีส่วนร่วมในการจัดการเริ่ม ได้แก่ 1. การดึงผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกลุ่มย่อยที่เหมาะสมเข้าร่วมกับชุมชน เช่น กลุ่มนักเรียน และตรวจสอบกฎระเบียบที่ใช้ในการจัดการ 2. สร้างความตระหนักรู้ในการอนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำ โดยการใช้เทคนิคการสื่อสารโดยชุมชนให้เหมาะสม เช่น การประชุม หลักสูตรในโรงเรียน การแสดงออกต่อสาธารณะ หนังสือพิมพ์ เป็นต้น 3. ผู้มีส่วนร่วมที่สำคัญในชุมชน ต้องเป็นบุคคลในพื้นที่โดยเกี่ยวข้องกับการใช้ทรัพยากร และต้องเป็นบุคคลที่เป็นที่เคารพและเป็นที่ยกย่องของชุมชน และ 4. องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต้องเป็นตัวแทนของชุมชนท้องถิ่นและชนพื้นเมือง โดยต้องมีอำนาจและหน้าที่ช่วยเหลือจัดการในท้องถิ่น ประกอบด้วยการจัดประชุมสมาชิก การจดบันทึก การจัดทำบัญชี การแก้ไขความขัดแย้ง เป็นต้น

ขั้นตอนที่ 2 การมีส่วนร่วมในการวางแผนจัดการและการประเมินผล การใช้เทคนิคในการมีส่วนร่วมในวางแผนจัดการและการประเมินผล เพื่อใช้อธิบายสถานะความเป็นอยู่และบุคคลที่เกี่ยวข้องในชุมชน โดยใช้แบบสอบถาม การเข้าร่วมสังเกต การเข้าร่วมกิจกรรม เพื่อสร้างความเข้าใจที่ดีถึงความต้องการร่วมกัน ได้แก่ การวางแผนร่วมกันและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างผู้ที่เกี่ยวข้องในการพัฒนากลยุทธ์อันนำไปสู่ความสำเร็จของชุมชนท้องถิ่นในการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำ

ขั้นตอนที่ 3 การมีส่วนร่วมกำหนดข้อผูกพันของชุมชน (Community Commitment) การรวมกลุ่มกันของชุมชนโดยอาศัยข้อตกลงร่วมกันของชุมชนท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องได้ตกลงเป็นเจ้าของร่วมกันในกระบวนการอนุรักษ์ ดังนั้น วิธีการสร้างความเป็นหุ้นส่วนในชุมชน ต้องมีการกำหนดข้อตกลงที่นำมาใช้ร่วมกันหรือกฎกติการ่วมกัน เพื่อให้เกิดความไว้วางใจและเชื่อใจกัน เช่น ข้อตกลงเกี่ยวกับมาตรการในการอนุรักษ์ การกำหนดค่าเสียหาย วิธีการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ชุ่มน้ำอันเกิดจากการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง เช่น การกำหนดการประชุม ข้อตกลงการทำงานร่วมกันการสนับสนุนชุมชนท้องถิ่น ให้เกิดการตรวจสอบและประเมินผลโครงการและปฏิบัติตามแผนงาน เป็นต้น

ขั้นตอนที่ 4 การมีส่วนร่วมในการตรวจสอบเผื่อระวังที่มีประสิทธิภาพ (Effective Monitoring) ชุมชนท้องถิ่นอยู่ใกล้ชิดกับพื้นที่ชุ่มน้ำ และทราบปัญหาหรือควบคุมดูแลกิจกรรมที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ชุ่มน้ำ วิธีการจัดการโดยการดึงผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในท้องถิ่น ให้มีการ

ทำหน้าที่เฝ้าระวังทรัพยากรในพื้นที่ชุ่มน้ำให้เป็นงานปกติ หรือทำเป็นกิจวัตรประจำวัน เพราะว่าชุมชนท้องถิ่นเป็นคนที่อาศัยและทำมาหากินในบริเวณพื้นที่นั้น สามารถมองเห็นปัญหาและข้อผิดพลาดได้ และแก้ไขปัญหาได้รวดเร็ว เช่น คนในท้องถิ่นสามารถป้องกันกิจกรรมที่เป็นอันตรายหรือก่อให้เกิดความเสียหาย เช่น การล่าสัตว์และการปล่อยสารพิษ

ขั้นตอนที่ 5 การมีส่วนร่วมในการเสริมสร้างการตระหนักรู้ของชุมชนอย่างกว้างขวาง (Enhanced Environmental Awareness in the Community at Large) คนในชุมชนต้องมีส่วนร่วมในการจัดการและเฝ้าระวังทรัพยากรธรรมชาติเกิดขึ้นจากความสำนึกของชุมชนเกี่ยวกับคุณค่าของพื้นที่ชุ่มน้ำ และผลกระทบจากกิจกรรมของมนุษย์ที่เกิดขึ้นในพื้นที่นั้น ได้แก่ การสร้างการยอมรับโดยชุมชน (Community Reassurance) ชุมชนท้องถิ่นที่ได้รับการคุกคามโดยการจำกัดการใช้ประโยชน์ในทรัพยากร หรือวิธีการใช้ผู้แทนเข้าไปมีส่วนร่วมในการตัดสินใจหรือแก้ไขปัญหาหรือข้อจำกัด โดยอาศัยหลักการประนีประนอม เพื่อสร้างความน่าเชื่อถือต่อชุมชน

ขั้นตอนที่ 6 การมีส่วนร่วมในการลดค่าใช้จ่ายในการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำ (Reduction of Enforcement Expenditures) การมอบหมายหรือมอบอำนาจให้แก่คนในท้องถิ่นเป็นผู้รับผิดชอบในการจัดการบางอย่างหรือเข้าไปมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ หรือปกป้องทรัพยากรของตนเอง เป็นการลดค่าใช้จ่ายอันเป็นการใช้วิธีการปกป้องรักษาทรัพยากรพื้นที่ชุ่มน้ำแบบประเพณีนิยม เช่น การมีคณะกรรมการพื้นที่ชุ่มน้ำชุมชน การมีส่วนร่วมวิธีนี้เป็นการลดค่าใช้จ่ายในการบังคับใช้

รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ชุ่มน้ำ

(Gland, Switzerland: Ramsar Convention Secretariat, 2010) การมีส่วนร่วมของประชาชนโดยอาศัยการยอมรับความรับผิดชอบร่วมกันของชุมชนท้องถิ่น (Acceptance of Local Responsibility) ชุมชนท้องถิ่นที่มีส่วนเกี่ยวข้องต้องร่วมรับผิดชอบ และยอมรับเสียงข้างมากในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติก่อให้เกิดการกำหนดข้อผูกพันของชุมชน (Community Commitment) การรวมกลุ่มกันของชุมชนโดยอาศัยข้อตกลงร่วมกัน เพื่อให้เกิดความไว้วางใจ เช่น มีการกำหนดมาตรการในการอนุรักษ์ การกำหนดค่าเสียหาย และวิธีการใช้ประโยชน์พื้นที่ชุ่มน้ำเกิดจากความรู้และทักษะของท้องถิ่น (Utilization of Local Knowledge and Skills) นอกจากนี้มีการนำหลักการมีส่วนร่วมของประชาชน ที่เป็นรูปแบบการใช้อย่างชาญฉลาด ตามแนวทางของอนุสัญญาว่าด้วยพื้นที่ชุ่มน้ำ มีการกำหนดเครื่องมือเกี่ยวกับผู้มีส่วนได้เสียเป็นส่วนใหญ่ โดยวิธีการส่งเสริมการให้ความรู้ ความชำนาญ และการแสดงออกในการสื่อสารที่เหมาะสม เพื่อส่งเสริมหลักการใช้อย่างชาญฉลาด โดยผ่านทางสังคม โดยมีรูปแบบของการมีส่วนร่วมของประชาชน คือ การสื่อสาร การให้การศึกษา และการสร้างความตระหนักแก่สาธารณชน หรือเรียกว่า “CEPA” (Communication, Education and Public Awareness) เกิดจากมติข้อที่ 9 ของการประชุมสมัชชาภาคีอนุสัญญาว่าด้วยพื้นที่ชุ่มน้ำ

ครั้งที่ 7 และมีการทบทวนผลสำเร็จครั้งแรกโดยมีการกำหนดเป็นโปรแกรมเพื่อให้ภาคีปฏิบัติตาม ภายใต้พันธกิจ คือ ประชาชนเป็นผู้กระทำให้การใช้ประโยชน์พื้นที่ชุ่มน้ำอย่างชาญฉลาด (People Taking for the Wise Use of Wetlands) เป็นเครื่องมือในการใช้อย่างชาญฉลาดโดยอาศัยการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ ซึ่งเป็นโปรแกรม CEPA เป็นการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ในการใช้พื้นที่ชุ่มน้ำอย่างชาญฉลาด และการสื่อสารเป็นการแสดงออกข้อมูลข่าวสารที่เหมาะสม เพราะว่าเป็นการส่งเสริมหลักการใช้อย่างชาญฉลาดโดยผ่านทางสังคม โดยคณะกรรมการบริหารอนุสัญญาว่าด้วยพื้นที่ชุ่มน้ำ แนะนำให้ภาคีใช้โปรแกรม CEPA อยู่ภายใต้ขอบเขตของการมีส่วนร่วมของประชาชน เป็นการกระทำของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องนำมาใช้ในการพัฒนา เช่น การนำโปรแกรม CEPA มาใช้ประโยชน์ในพื้นที่ชุ่มน้ำอย่างชาญฉลาด และนำไปใช้ในการประเมินแผนกลยุทธ์ ทั้งนี้ได้มีการจัดระดับ และประเภทของการมีส่วนร่วม ทำให้มีความหลากหลายขึ้นอยู่กับบริบทเฉพาะ และการตัดสินใจของบุคคลและกระบวนการของสถาบัน ซึ่งมีการกำหนดประเภทและระดับของการมีส่วนร่วมในการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำได้ 7 รูปแบบประกอบด้วย

แบบที่ 1 การมีส่วนร่วมในการจัดการที่เหมาะสม (Manipulative Participation) เป็นการมีส่วนร่วมอย่างง่ายที่สุด โดยประชาชนอ้างสิทธิโดยเป็นตัวแทนที่มาจากคณะกรรมการของชุมชนเช่น การจัดตั้งคณะกรรมการพื้นที่ชุ่มน้ำ กำหนดให้มีข้อตกลงร่วมกันโดยอาศัยตัวแทนชุมชนที่มาจากสมาชิกของชุมชนในท้องถิ่น ที่มีการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ชุ่มน้ำทุกหมู่บ้าน

แบบที่ 2 การมีส่วนร่วมในการแก้ไขความขัดแย้ง (Passive Participation) จากสภาพที่เป็นอยู่ในปัจจุบันนี้ ประชาชนในชนบทโดยทั่วไปอยู่ในภาวะ ต้องเผชิญกับแรงกดดันในการถูกแย่งชิงทรัพยากรในท้องถิ่น การแบ่งปันทรัพยากรอย่างไม่เป็นธรรม และใช้ประโยชน์อย่างไม่ชาญฉลาด ทำให้เกิดความขัดแย้งในพื้นที่ชุ่มน้ำ จนทำให้คนไม่ได้มีส่วนร่วมมาตั้งแต่ต้นหรือไม่แสดงออกมาก่อน ได้รับผลกระทบจากการใช้ประโยชน์พื้นที่ชุ่มน้ำ จนต้องมีการตัดสินใจหรือเกิดมีปัญหขึ้น หรือมีการออกประกาศ หรือข้อตกลงร่วมกันโดยผู้ปกครองเพื่อให้ดูแลรักษาพื้นที่ชุ่มน้ำ

แบบที่ 3 การมีส่วนร่วมโดยการปรึกษาหารือหรือขอความคิดเห็น (Participation by Consultation) คนที่มีส่วนร่วมเข้ามาโดยการปรึกษาหารือหรือขอความคิดเห็น หรือการตอบคำถาม เจ้าของโครงการจะกำหนดปัญหาและการเก็บรวบรวมข้อมูล ต่อไปก็จะนำความคิดเห็นและข้อมูลไปวิเคราะห์เพื่อหาคำตอบ เช่น การปรึกษาหารือถึงวิธีการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ชุ่มน้ำ โดยไม่ก่อให้เกิดความเสียหาย หรือการขอความช่วยเหลือจากนักวิชาการ ผู้เชี่ยวชาญ และองค์กรภายนอกพื้นที่ชุ่มน้ำ

แบบที่ 4 การมีส่วนร่วมโดยมีสิ่งจูงใจ (Participation for Material Incentives) ประชาชนสามารถมีส่วนร่วมสนับสนุนทรัพยากรหรือการใช้มาตรการจูงใจเพื่อให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์พื้นที่ชุ่มน้ำ เช่น แรงงาน การตอบแทนด้วยอาหาร เงินสด

หรือปัจจัยอื่นๆที่กำหนดให้ชาวนาปลูกและใช้แรงงาน นอกจากนี้ ประเทศสหรัฐอเมริกา มีกฎหมายเกี่ยวกับภาษีอากร มีส่วนเกี่ยวข้องกับการระบายน้ำออกจากพื้นที่ชุ่มน้ำถ้าไม่ระบายน้ำ ออกจะได้รับสิทธิยกเว้นภาษีที่ดิน หรือในสหรัฐอเมริกากฎหมายของรัฐบาลกลาง และกฎหมาย ของรัฐต่าง ๆ หลายรัฐอนุญาตให้เจ้าของที่ดิน ซึ่งอุทิศพื้นที่ชุ่มน้ำให้เพื่อการอนุรักษ์ ได้รับการ ลดหย่อนภาษีที่ดินด้วย ซึ่งในบางรัฐกฎหมายระบุให้พื้นที่โล่ง พื้นที่ชุ่มน้ำอยู่ในหมวดอสังหาริมทรัพย์ ที่เสียภาษีที่ดินในราคาต่ำ

แบบที่ 5 การมีส่วนร่วมตามหน้าที่ (Functional Participation) การมีส่วนร่วมเป็น บางครั้งโดยจะเกี่ยวข้องกับผู้มี อำนาจรัฐ ส่วนมากใช้วิธีการมุ่งไปยังเป้าหมายของโครงการประชาชน เข้าไปมีส่วนร่วมโดยวิธีการประชุมกลุ่ม เพื่อกำหนดหน้าที่และกำหนดวัตถุประสงค์ของโครงการ การมีส่วนร่วมนี้เป็นการสื่อสารระหว่างกันและร่วมกันตัดสินใจหลังจากมีการตัดสินใจที่สำคัญต้องใช้ผู้ มีอำนาจหรือเจ้าหน้าที่ของรัฐ เช่น คณะกรรมการลุ่มน้ำ และคณะกรรมการลุ่มน้ำย่อย

แบบที่ 6 การมีส่วนร่วมโดยการทำงานร่วมกัน (Interactive Participation) เป็นการ มีส่วนร่วมในการวิเคราะห์การวางแผนเพื่อพัฒนา และข้อมูล หรือการเพิ่มอำนาจขององค์กรท้องถิ่น การมีส่วนร่วมเหมือนเป็นสิทธิตามธรรมชาติในกระบวนการมีส่วนร่วมใช้ สหสาขาวิชามาทำงาน ร่วมกันเป็นการ ให้มุมมองที่มีทัศนคติที่หลากหลาย และมีการนำมาใช้อย่างเป็นระบบและมีโครงสร้าง เป็นกลุ่มที่สามารถควบคุมการตัดสินใจมากกว่า กำหนดวิธีการใช้ทรัพยากร แต่การทำงานร่วมกันจะมีความรู้สึกรู้ว่าการผู้นำ เพื่อการรักษาอำนาจและหน้าที่ไว้ เช่น เครือข่ายอาสาสมัคร พิทักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมหมู่บ้าน (ทสม.) เครือข่ายเยาวชนด้านสิ่งแวดล้อม มูลนิธิ พื้นที่ชุ่มน้ำไทย สมาคมนก และธรรมชาติแห่งประเทศไทย องค์กรพัฒนาเอกชน เช่น IUCN WWF เป็นต้น

แบบที่ 7 การมีส่วนร่วมโดยการระดมพล หรือการทำให้เคลื่อนไหวได้ด้วยตัวเอง (Self-Mobilization) ในรูปแบบนี้ประชาชนที่มีส่วนร่วมจะเริ่มการเปลี่ยนแปลงให้กลายเป็น การมีส่วนร่วมโดยอิสระนอกเหนือการควบคุมขององค์กรของรัฐ ประชาชนเหล่านี้จะพัฒนา การติดต่อไปยังองค์กรภายนอกเพื่อขอทรัพยากรและคำแนะนำทางเทคนิคที่พวกเขาต้องการแต่ยังมี อำนาจควบคุมการใช้ทรัพยากรกระจาย

นักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวตำบลต้นตาล และ 4. เพื่อเสนอรูปแบบการจัดการการท่องเที่ยว โดยชุมชนบนฐานรากวิถีชีวิตชุมชนอย่างยั่งยืนของชุมชนตำบลต้นตาล

ผลการศึกษาพบว่า 1. สภาพบริบทของชุมชนตำบลต้นตาล เป็นชุมชนที่มีเสน่ห์และความโดดเด่น มีการสืบสาน ประเพณีได้เป็นอย่างดี วิถีชีวิตเรียบง่าย แหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญคือตลาดน้ำ สะพานโค้ง ตลาดส้มปลายักษ์ ที่เป็นศูนย์กลางของชุมชน อีกทั้งยังมีสินค้า OTOP บ้านแม่พระจักษ์ ที่ชื่อเสียงไปทั่วประเทศ คือ การทำเป็ดญวนที่สืบทอดภูมิปัญญาการทำมา ตั้งแต่ครั้งบรรพบุรุษที่เป็นอัตลักษณ์ลวดลายแบบชาวญวน และอาหารพื้นถิ่นของบ้านแม่พระประจักษ์ 2. ศักยภาพการท่องเที่ยวโดยชุมชนตำบลต้นตาล มีการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนใน รูปแบบกลุ่ม โดยมีสมาชิกเป็นคนในชุมชน แบบมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน มีการจัดสถานที่ต้อนรับนักท่องเที่ยว โดยมีกิจกรรมการท่องเที่ยวให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้วิถีชีวิต ภูมิปัญญา ชาวบ้านของชุมชนบ้านบางแม่หม้าย ผ่านฐานการเรียนรู้และกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชน 3. พฤติกรรมและความต้องการของนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวตำบลต้นตาลส่วนใหญ่มีลักษณะการเดินทางมาท่องเที่ยวเกี่ยวกับครอบครัว โดยมีลักษณะการเดินทางมาท่องเที่ยวชุมชนตำบลต้นตาลด้วยรถยนต์ส่วนตัว และมีวัตถุประสงค์ของการเดินทางมาเที่ยวเพื่อเป็นการ ท่องเที่ยวและพักผ่อน โดยความต้องการด้านราคา เป็นประเด็นที่นักท่องเที่ยวต้องการมากที่สุด รองลงมาคือด้านผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยว และนักท่องเที่ยวมีความต้องการประสบการณ์ที่คุ้มค่าที่ นักท่องเที่ยวจะได้รับกับช่วงเวลาที่ใช้ไปจึงไม่ได้มีความต้องการด้านการส่งเสริมการตลาดมากนัก 4. รูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนบนฐานรากวิถีชีวิตชุมชนอย่างยั่งยืนของชุมชน ตำบลต้นตาล เป็นกระบวนการตั้งแต่การวางแผน การกำหนดเป้าหมายร่วมกันที่ชัดเจน รวมถึงผลลัพธ์ของการบูรณาการการทำงานร่วมกันในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน ซึ่งจากการศึกษาทำให้เกิดการทำงานร่วมกัน โดยมีโครงสร้างการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนบนฐานรากวิถีชีวิตชุมชนอย่าง ยั่งยืนของชุมชนตำบลต้นตาล เป็นโครงสร้างการทำงานร่วมกันของตำบลต้นตาลที่ได้มีกำหนด โครงสร้าง บทบาทหน้าที่ ความรับผิดชอบ โดยโครงสร้างการทำงานของการท่องเที่ยวตำบลต้นตาลมี รูปแบบการทำงานที่มีลักษณะไม่ซับซ้อน

เสถียร ฉันทะ (2561) ได้ศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการลุ่มน้ำคำอำเภอแม่จันจังหวัดเชียงราย มีวัตถุประสงค์คือ ประการแรก เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการลุ่มน้ำคำ อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย และประการที่สอง เพื่อศึกษาแนวทาง กลไกการทรัพยากรน้ำเชิงบูรณาการอย่างยั่งยืนการจัดการทรัพยากรน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำคำ อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย ผลการศึกษาพบว่าการมีส่วนร่วมของชุมชน ได้แก่ การมีส่วนร่วมในการกำหนดปัญหาและหาสาเหตุของปัญหา การมีส่วนร่วมในการวางแผน หาแนวทางการดำเนินงานอยู่ใน

ระดับปานกลาง การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ และการมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผลอยู่ในระดับมาก ส่วนแนวทาง กลไกการทรัพยากรน้ำเชิงบูรณาการ อย่างยั่งยืนการจัดการทรัพยากรน้ำในพื้นที่ลุ่มน้ำคำ อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย นั้นคือ การจัดตั้งกลุ่มเครือข่ายผู้ใช้น้ำร่วมกันของเหมืองฝายต่าง ๆ ในลักษณะของคณะกรรมการบริหารจัดการลุ่มน้ำคำ ข้อเสนอแนะต่อการเพิ่มระดับการมีส่วนร่วม คือ ส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการฟื้นฟูต้นน้ำ การจัดตั้งกลุ่มผู้ใช้น้ำและกระบวนการมีส่วนร่วมที่เหมาะสม ควรคำนึงถึงบทบาทของกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย

พรหมภัสสร ชุณห์บุญญทิพย์ (2560) ได้ศึกษาเรื่อง การท่องเที่ยวชุมชนกับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมพื้นที่ชุ่มน้ำหนองไฮวาน บ้านดอนแดง อำเภอศรีสงคราม จังหวัดนครพนม โดยมีวัตถุประสงค์ดังนี้คือ 1. ศึกษาความคิดเห็นของประชาชนท้องถิ่นที่มีต่อ ประโยชน์ที่ได้รับจากการท่องเที่ยวชุมชนในพื้นที่ชุ่มน้ำหนองไฮวาน บ้านดอนแดง อำเภอศรีสงคราม จังหวัดนครพนม 2. ศึกษาระดับความรู้ความเข้าใจของประชาชนท้องถิ่นเกี่ยวกับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน 3. ศึกษาระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่นในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม บริเวณพื้นที่ชุ่มน้ำหนองไฮวาน บ้านดอนแดง อำเภอศรีสงคราม จังหวัดนครพนม 4. ศึกษา ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยการได้รับรายได้จากการท่องเที่ยวชุมชนและความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน กับระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่นในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมบริเวณพื้นที่ชุ่มน้ำหนองไฮวาน บ้านดอนแดง อำเภอศรีสงคราม จังหวัดนครพนม

ผลการศึกษาพบว่าประชาชนท้องถิ่นส่วนใหญ่เห็นว่าการท่องเที่ยวชุมชนก่อให้เกิดประโยชน์เชิงเศรษฐกิจมากที่สุด คือเกิดรายได้เพิ่มขึ้น รองลงมาคือ ได้รับความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเพิ่มขึ้น ผลการทดสอบสมมติฐานปรากฏว่าการได้รับรายได้จากการท่องเที่ยวชุมชนและความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน กับระดับการมีส่วนร่วมของประชาชนท้องถิ่นในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมบริเวณพื้นที่ชุ่มน้ำหนองไฮวาน ไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ดังนั้นในข้อเสนอแนะจากงานวิจัยครั้งนี้ รัฐจึงควรตระหนักถึงการได้รับผลประโยชน์ด้านรายได้ของชุมชนอย่างเท่าเทียมควบคู่ไปกับการให้ความรู้ด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมแก่ชุมชนอันจะนำไปสู่การท่องเที่ยวชุมชนอย่างยั่งยืนในที่สุด

บทที่ 3

วิธีการดำเนินงานวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้ได้ดำเนินการในพื้นที่ชุมชนบ้านป่าช้า ตำบลป่าตาล อำเภอนาคู จังหวัดชัยภูมิ ซึ่งเหตุผลในการเลือกพื้นที่ในการวิจัยมี 2 ประการด้วยกัน

1. จากการสำรวจพื้นที่เบื้องต้น พบว่าป่าส้มแสง หมู่ที่ 8 เป็นป่าชุมชนหมู่บ้านป่าช้า ซึ่งบริเวณดังกล่าวในฤดูน้ำหลากจะเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำ รวมทั้งเป็นแหล่งอนุบาลสัตว์น้ำ ความสำคัญของพื้นที่ดังกล่าวคือ ต้นส้มแสง พันธุ์ไม้ชนิดหนึ่ง ชาวบ้านในพื้นที่จะเรียกพื้นที่ป่าบริเวณนี้ว่า “ป่าร่องตึบ” เป็นป่าที่มีระบบนิเวศชุ่มน้ำที่มีความหลากหลายทางพันธุ์สัตว์น้ำ โดยมีเนื้อที่ทั้งหมด 85 ไร่ โดยจะพบเป็นต้นส้มแสงมากที่สุด ซึ่งแต่ละต้นมีอายุมากกว่า 100 ปี ต้นส้มแสงจะเป็นต้นไม้ที่มีความทนต่อน้ำท่วมขัง ในฤดูน้ำหลากน้ำจากแม่น้ำอิงจะไหลท่วมมายังบริเวณป่าส้มแสงดังกล่าว ป่าส้มแสงจะคอยดักตะกอนและเป็นแหล่งอนุบาลสัตว์น้ำ และเป็นแหล่งท่องเที่ยวทั้งในช่วงฤดูน้ำหลากและหน้าแล้งได้

2. เนื่องจากพื้นที่ชุ่มน้ำ ป่าส้มแสง เป็นพื้นที่ที่มีทรัพยากรการท่องเที่ยวที่มีความอุดมสมบูรณ์ สามารถพัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวที่สามารถดึงดูดใจ ส่งผลให้แนวโน้มในอนาคตมีนักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ในขณะที่ชุมชนได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยวไม่เป็นไปตามศักยภาพ และไม่ได้รับประโยชน์จากการท่องเที่ยวเท่าที่ควรจะเป็น

นวัตกรรมการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนบนฐานรากวิถีชีวิตชุมชนเพื่อการอนุรักษ์ในพื้นที่ชุ่มน้ำอย่างยั่งยืน และเป็นแหล่งรายได้เสริมของชุมชนบ้านป่าช้า ตำบลป่าตาล อำเภอนาคู จังหวัดชัยภูมิ เป็นการวิจัยเชิงผสมผสาน (Mixed Methods Research) โดยใช้ทั้งการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยเริ่มตั้งกระบวนการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง การออกแบบเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย การทดสอบความถูกต้องและความเที่ยงตรงของแบบสอบถามและแบบสำหรับสัมภาษณ์ในการลงพื้นที่และการเก็บรวบรวมข้อมูลตามขั้นตอนวิธีการวิจัย ดังต่อไปนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง
2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
3. วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล
4. การวิเคราะห์ข้อมูล
5. สถิติที่ใช้ในการวิจัย

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มเป้าหมายที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้แบ่งออกเป็น 2 ส่วนดังนี้คือ ส่วนที่ 1 ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ที่ใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพ และส่วนที่ 2 คือ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยเชิงปริมาณ โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญสำหรับการใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพ

การวิจัยเชิงคุณภาพ กลุ่มเป้าหมายในการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยเลือกตัวอย่างแบบมีเกณฑ์ (Criterion Sampling) ตามแนวคิดของ Miles and Huberman (1994) โดยเลือกจากกลุ่มบุคคลที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนของชุมชนบ้านป่าช้า ตำบลป่าตาล อำเภอนาคู จังหวัดชัยภูมิ ได้แก่ ผู้ใหญ่บ้าน 1 คน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน 2 คน กำนันตำบลป่าตาล 1 คน นายกองค์การบริหารส่วนตำบลป่าตาล จำนวน 1 คน เจ้าหน้าที่ด้านการท่องเที่ยวขององค์การบริหารส่วนตำบลป่าตาล จำนวน 2 คน เจ้าหน้าที่สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จังหวัดชัยภูมิ 1 คน ผู้ประกอบการเอกชนในชุมชนบ้านป่าช้า ตำบลป่าตาล 1 คน ตัวแทนชุมชนบ้านป่าช้า 1 คน รวมทั้งสิ้น 10 คน

กลุ่มตัวแทนประชากรที่ใช้ในการวิจัยเชิงปริมาณ

ประชากรที่ใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้เป็นประชากรที่อาศัยในชุมชนบ้านป่าช้า หมู่ที่ 8 ตำบลป่าตาล อำเภอนาคู จังหวัดชัยภูมิ มีจำนวนทั้งสิ้น 30 คน ซึ่งผู้วิจัยใช้การเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จากชาวบ้านที่เป็นแกนนำในการมีส่วนร่วมเกี่ยวกับการท่องเที่ยวโดยชุมชนในพื้นที่ชุ่มน้ำป่าสะแก

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยได้กำหนดเครื่องมือตามกลุ่มเป้าหมายในการวิจัย ดังนี้

1. การวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้แบบสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) โดยมีรายละเอียดดังนี้คือ

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้ข้อมูล

ตอนที่ 2 แนวทางการพัฒนากิจกรรมและผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวในพื้นที่ชุ่มน้ำเพื่อเป็นแหล่งรายได้เสริมของชุมชนบ้านป่าช้า ตำบลป่าตาล อำเภอนาคู จังหวัดชัยภูมิ ทั้งหมด 4 ด้าน ได้แก่ด้านทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม ด้านองค์กรชุมชนและการมีส่วนร่วม ด้านการบริหารจัดการ ด้านกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เป็นต้น

ตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะแนวทางการปรับปรุงและพัฒนาทิศทางการท่องเที่ยวของชุมชนในฐานะผู้เป็นเจ้าของในการจัดการดูแลทรัพยากรท่องเที่ยวที่มีอยู่ให้เกิดการบริหารจัดการอย่างเหมาะสมในพื้นที่ชุ่มน้ำอย่างยั่งยืนบ้านป่าช้า ตำบลป่าตาล อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา

2. การวิจัยเชิงปริมาณ ใช้แบบสอบถามเพื่อประเมินการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยว โดย ชุมชนบ้านป่าช้า ตำบลป่าตาล อำเภอนครหลวง จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยได้สังเคราะห์ข้อคำถามในแบบสอบถามจากแนวคิดการวัดกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชน O'Sullivan and Dooley (2009) มาประยุกต์ใช้กับการท่องเที่ยวโดยชุมชน 3 ด้าน คือ ผลิตภัณฑ์ (product) กระบวนการ (process) และบริการ (service)

นอกจากนี้ผู้วิจัยได้กำหนดข้อคำถามเป็นมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ (Rating Scale) ตามแบบของลิเคิร์ต (Likert) โดยมีเกณฑ์การเลือกตอบและให้คะแนนดังนี้

- 5 หมายถึง มีส่วนร่วมในระดับมากที่สุด
- 4 หมายถึง มีส่วนร่วมในระดับมาก
- 3 หมายถึง มีส่วนร่วมในระดับปานกลาง
- 2 หมายถึง มีส่วนร่วมในระดับน้อย
- 1 หมายถึง มีส่วนร่วมในระดับที่น้อยที่สุด

เมื่อรวบรวมข้อมูลและแจกแจงความถี่แล้วให้คะแนนของกลุ่มตัวอย่างแบ่งระดับความคิดเห็น 3 ระดับ ซึ่งมีเกณฑ์พิจารณา ดังนี้

$$\text{ช่วงชั้น (Range)} = \frac{(\text{คะแนนสูงสุด} - \text{คะแนนต่ำสุด})}{\text{จำนวนชั้น}} = \frac{(5 - 1)}{5} = 0.8$$

โดยกำหนดเกณฑ์คะแนนของค่าเฉลี่ยดังนี้

- 4.21 – 5.00 หมายถึง มีส่วนร่วมในระดับมากที่สุด
- 3.41 – 4.20 หมายถึง มีส่วนร่วมในระดับมาก
- 2.61 – 3.40 หมายถึง มีส่วนร่วมในระดับปานกลาง
- 1.81 – 2.60 หมายถึง มีส่วนร่วมในระดับน้อย
- 1.00 – 1.80 หมายถึง มีส่วนร่วมในระดับที่น้อยที่สุด

1. การวิจัยเชิงคุณภาพผู้วิจัยนำแบบสัมภาษณ์ที่สร้างขึ้นนำเสนอผู้ทรงคุณวุฒิและเชี่ยวชาญเพื่อตรวจสอบและปรับเนื้อหาการสัมภาษณ์เชิงลึกให้มีความเหมาะสม ชัดเจน สอดคล้องและตรงกับวัตถุประสงค์ของงานวิจัย

2. การวิจัยเชิงปริมาณ ผู้วิจัยสร้างแบบสอบถามจากการศึกษาเอกสาร แนวคิด ตำรา วรรณกรรมต่างๆที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยว และสร้างแบบสอบถามโดยกำหนดขอบเขต ของคำถามและสร้างคำถามให้สอดคล้องและครอบคลุมเนื้อหาที่ต้องการศึกษาให้เหมาะสมและตรงตามเนื้อหา (Contents validity) ผู้วิจัยดำเนินการทดสอบถามกับกลุ่มตัวอย่างที่มีลักษณะใกล้เคียงกันกับกลุ่มตัวอย่างที่กำหนดไว้ในงานวิจัยจำนวน 30 คน เพื่อหาความเชื่อมั่น (Reliability) โดยใช้วิธีสัมประสิทธิ์ แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) โดยมีเกณฑ์การให้คะแนน ดังนี้

+1 แทนเมื่อแน่ใจว่าข้อคำถามมีความสอดคล้องกับคำนิยามศัพท์เฉพาะ

0 แทนเมื่อไม่แน่ใจว่าข้อคำถามมีความสอดคล้องกับนิยามศัพท์เฉพาะ

-1 แทน เมื่อแน่ใจว่าข้อคำถาม ไม่มีความสอดคล้องกับคำนิยามเฉพาะ

ผู้วิจัยรวบรวมข้อเสนอแนะและข้อคิดเห็นจากผู้เชี่ยวชาญ และนำมาปรับปรุงแก้ไขและความสอดคล้องตามข้อเสนอแนะของผู้เชี่ยวชาญ โดยหาดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับความสอดคล้องระหว่างคำถามกับเนื้อหา (Index of item Objective Congruence: OIC) แล้วคัดเลือกข้อคำถามที่มีค่า IOC ตั้งแต่ 0.5 ขึ้นไป และปรับปรุงและแก้ไขเพิ่มเติมตามที่คุณเชี่ยวชาญแนะนำ โดยนำไปปรับปรุงและแก้ไขอีกครั้งให้ได้แบบสอบถามที่สมบูรณ์ และนำแบบสอบถามไปเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาการเก็บรวบรวมข้อมูล

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยดำเนินการบันทึกเสียง จดบันทึก สังเกต และถ่ายภาพในการสัมภาษณ์ และนำข้อมูลที่พบมาทำการถอดบทเรียน เรียบเรียงและวิเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของงานวิจัย จากนั้นจะนำความคิดเห็นและข้อเสนอแนะต่างๆ มาวิเคราะห์ และรวบรวมเป็นรายงานฉบับสมบูรณ์ในการเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยมีวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้

1. การสัมภาษณ์ (In-depth Interview)

การสัมภาษณ์ (In-depth Interview) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) คือ ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน กำนันตำบลป่าตาล นายกองค์การบริหารส่วนตำบลป่าตาล เจ้าหน้าที่ด้านการท่องเที่ยวขององค์การบริหารส่วนตำบลป่าตาล เจ้าหน้าที่สำนักงานทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จังหวัดเชียงรายตัวแทนชุมชนบ้านป่าข่า เพื่อสอบถามเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมการ

จัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนกิจกรรมและผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวในพื้นที่ชุ่มน้ำเพื่อเป็นแหล่งรายได้เสริมของชุมชนบ้านป่าข่า รวมทั้งเสนอแนะแนวทางการสร้างนวัตกรรมการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนบนฐานรากวิถีชีวิตชุมชนเพื่อการอนุรักษ์ในพื้นที่ชุ่มน้ำอย่างยั่งยืนบ้านป่าข่า

2. การเก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถาม

ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลจากประชาชนในพื้นที่ชุมชนบ้านป่าข่า หมู่ที่ 8 โดยดำเนินการติดต่อประสานงานกับผู้ใหญ่บ้าน บ้านป่าข่า หมู่ที่ 8 เพื่อขอความอนุเคราะห์ผู้นำชุมชนในการเก็บรวบรวมข้อมูลในพื้นที่ โดยใช้วิธีการสุ่มอย่างง่ายด้วยการจับฉลากตามหมายเลขที่บ้าน ซึ่งเป็นการสุ่มตัวอย่างแบบอาศัยความน่าจะเป็น (Probability random sampling)

3. การวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้ตรวจสอบความสมบูรณ์ของแบบสอบถามที่เก็บรวบรวมมาเพื่อวิเคราะห์ โดยใช้ทั้งการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) จากนั้นผู้วิจัยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลโดยคอมพิวเตอร์โปรแกรมสำเร็จรูป โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. การวิจัยเชิงคุณภาพ ศึกษาพัฒนากิจกรรมและผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวในพื้นที่ชุ่มน้ำเพื่อเป็นแหล่งรายได้เสริมของชุมชน และเสนอแนะแนวทางการสร้างนวัตกรรมการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนบนฐานรากวิถีชีวิตชุมชนเพื่อการอนุรักษ์ในพื้นที่ชุ่มน้ำอย่างยั่งยืนบ้านป่าข่า มาเรียบเรียงให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ โดยทำการบรรยาย พรรณนา อธิบายให้เห็นถึงข้อคิดเห็น ทศนคติ หลักการ แนวคิด และข้อเท็จจริงที่ได้ค้นพบจากพื้นที่วิจัย

2. การวิจัยเชิงปริมาณคือศึกษาการมีส่วนร่วมการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านป่าข่า โดยวิเคราะห์หาค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน

สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

1. สถิติพื้นฐาน ได้แก่ ค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าคะแนนเฉลี่ย (Mean) และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

บทที่ 4

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยเรื่อง ป่าส้มแสง: นวัตกรรมจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนบนฐานรากวิถีชีวิตชุมชนเพื่อการอนุรักษ์ในพื้นที่ชุ่มน้ำอย่างยั่งยืน และเป็นแหล่งรายได้เสริมของชุมชนบ้านป่าช้า ตำบลป่าตาล อำเภอนาตาล จังหวัดเขียงราย มีวัตถุประสงค์ในการวิจัยคือ

1. เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านป่าช้า ตำบลป่าตาล อำเภอนาตาล จังหวัดเขียงราย
2. เพื่อพัฒนากิจกรรมและผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวในพื้นที่ชุ่มน้ำเพื่อเป็นแหล่งรายได้เสริมของชุมชนบ้านป่าช้า ตำบลป่าตาล อำเภอนาตาล จังหวัดเขียงราย
3. เพื่อเสนอแนวทางการนำนวัตกรรมบริการไปใช้ในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนบนฐานรากวิถีชีวิตชุมชนเพื่อการอนุรักษ์ในพื้นที่ชุ่มน้ำอย่างยั่งยืนและเป็นแหล่งรายได้เสริมของชุมชนบ้านป่าช้า ตำบลป่าตาล อำเภอนาตาล จังหวัดเขียงราย

บริบทของพื้นที่ที่ศึกษาวิจัย ภูมิศาสตร์และที่ตั้ง บ้านป่าช้า ตั้งอยู่ในหมู่ที่ 8 ของตำบลป่าตาล อำเภอนาตาล จังหวัดเขียงราย พื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบเชิงเขา และอยู่ติดกับแม่น้ำอิง สามารถเข้าถึงได้ง่ายโดยใช้ถนนทางหลวงสาย R3A ซึ่งห่างจากตัวอำเภอนาตาลและจังหวัดเขียงรายในระยะที่ไม่ไกลมาก ชื่อบ้านป่าช้ามีที่มาจากลักษณะของพื้นที่ในอดีตที่เป็นป่าไม้ หนาทึบ ซึ่งมีต้นข่าขึ้นอยู่อย่างแพร่หลาย ซึ่งเป็นพืชล้มลุกที่มีจำนวนมากกว่าพันธุ์ไม้อื่นๆ

ผู้ตั้งถิ่นฐานแรกเริ่มเป็นผู้อพยพจากหลายพื้นที่ โดยส่วนใหญ่มีความเชี่ยวชาญในการทำนา และ ปลูกข้าว จึงได้บุกเบิกพื้นที่นาสำหรับเพาะปลูก และตั้งชื่อหมู่บ้านตามลักษณะของป่าที่มีต้นข่าขึ้นโดดเด่น ในคำบอกเล่าของผู้เฒ่าผู้แก่ ชาวบ้านเดิมหลบหนีความแห้งแล้งจากจังหวัดลำปาง และแพร่ เดินทางเข้ามาในพื้นที่นี้ด้วยเท้าเป็นเวลานาน และมีจำนวนครอบครัวไม่มากในตอนนั้น พื้นที่ป่าไม้อย่างอุดมสมบูรณ์มาก

ในปี พ.ศ. 2356 มีการแต่งตั้งท้าวขุนศรี เป็นผู้ใหญ่บ้านคนแรก แม้จะยังไม่มีนามสกุลในขณะนั้น ชาวบ้านดำรงชีวิตด้วยการเกษตร เช่น การทำนา ทำไร่ และปลูกพืชสวนผสม พร้อมใช้เครื่องมือดั้งเดิม เช่น เตาไฟแบบโบราณ และใช้น้ำจากบ่อน้ำและต้นน้ำในพื้นที่เพื่อการบริโภค

ในด้านการศึกษาชุมชนมีความเจริญก้าวหน้าเมื่อปี พ.ศ. 2478 โดยการก่อตั้งโรงเรียนบ้านป่าช้า ที่ชาวบ้านร่วมกันบริจาคที่ดินและสร้างอาคารเรียนต่อมาในปี พ.ศ. 2527 หมู่บ้านมีไฟฟ้าใช้ซึ่งเป็นสัญญาณของการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานและการสื่อสาร รวมถึงการจัดตั้งอาสาสมัครสาธารณสุขหมู่บ้าน (อสม.) เพื่อดูแลสุขภาพของชุมชน บ้านป่าช้ายังคงมีการรักษารากวิถีชีวิตดั้งเดิมคู่ขนานไปกับ

การพัฒนา เช่น การทำเกษตรอินทรีย์ การดูแลป่าชุ่มน้ำป่าสั้มแสง และการรักษาประเพณีและศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น

วัดป่าข้าที่เคยเป็นวัดร้างหลายร้อยปี ได้รับการบูรณะและปรับปรุงใหม่ในปี พ.ศ. 2520 โดยพระมหาชูเกียรติ จุกวโร บุตรหลานของชุมชนบ้านป่าข้า และในปี พ.ศ. 2529 วัดได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมา จากพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9

พื้นที่ชุ่มน้ำป่าสั้มแสง หรือที่เรียกว่า “ป่าชุ่มน้ำชุมแสง” เป็นพื้นที่ชุ่มน้ำขนาดประมาณ 85 ไร่ ตั้งอยู่บนที่ราบลุ่มริมแม่น้ำอิง ภายในเขตบ้านป่าข้า ตำบลป่าตาล จุดเด่นของพื้นที่นี้คือ ต้นสั้มแสง (หรือต้นชุมแสง) ซึ่งเป็นไม้ยืนต้นที่สามารถเติบโตได้ในดินที่มีน้ำท่วมขังเป็นระยะเวลาประมาณ 4-5 เดือนต่อปี และต้นไม้นี้มีอายุมากกว่า 300 ปี

ระบบนิเวศของป่าสั้มแสงเป็นการผสมผสานระหว่างป่าและแม่น้ำ ในช่วงฤดูน้ำหลาก พื้นที่ป่าจะถูกน้ำท่วมสูงประมาณ 4-6 เมตร เป็นแหล่งอนุบาลปลาหลากหลายสายพันธุ์ รวมทั้งปลาที่มาจากแม่น้ำโขงและลำห้วยใกล้เคียงที่เข้ามาวางไข่และเจริญเติบโตในบริเวณนี้ นอกจากนี้ยังเป็นที่อยู่อาศัยของนกสายพันธุ์ท้องถิ่น สัตว์เล็ก เช่น กระรอก และไก่ป่า รวมถึงพืชน้ำที่เป็นแหล่งอาหารตามธรรมชาติของชุมชนในบริเวณรอบข้าง

สำหรับชุมชน ป่าสั้มแสงมีบทบาทสำคัญเหมือนเป็นระบบนิเวศที่มีเอกลักษณ์เฉพาะและเป็นแหล่งเรียนรู้ความหลากหลายทางชีวภาพของชุมเพราะเป็นแหล่งอาหาร พืชน้ำ และวัสดุใช้สอยที่จำเป็นในชีวิตประจำวัน รวมถึงมีความผูกพันกับพิธีกรรมและประเพณีท้องถิ่น สภาพแวดล้อมที่อุดมสมบูรณ์นี้ส่งผลโดยตรงต่อความมั่นคงทางอาหารของชุมชน โดยชาวบ้านเองดำรงบทบาทเป็นผู้พิทักษ์และร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐและเครือข่ายอนุรักษ์เพื่อจัดการดูแลอย่างยั่งยืน

ในด้านการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์ ชุมชนได้ร่วมกับองค์กรจากภายนอกผลักดันให้ป่าสั้มแสงได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสำคัญในระดับระหว่างประเทศ (Ramzar Site) ที่นี้ยังได้รับการพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มีสะพานทางเดินศึกษาธรรมชาติ (Skywalk) ยาว 378 เมตร และกิจกรรมต่างๆ ที่เปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้และสัมผัสวิถีชีวิตดั้งเดิมป่าสั้มแสงถือเป็นหนึ่งใน 26 พื้นที่ชุ่มน้ำสำคัญของลุ่มน้ำอิงที่ยังคงอยู่จนถึงปัจจุบัน

จากการศึกษาบริบทการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านป่าข้า สามารถจำแนกผลการศึกษาออกเป็น 3 ประเด็นหลัก ได้แก่ ประเด็นแรกคือการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน ประเด็นที่สองการพัฒนากิจกรรมและผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวในพื้นที่ชุ่มน้ำเพื่อเป็นแหล่งรายได้เสริมของชุมชน และประเด็นสุดท้าย การเสนอแนวทางการนำนวัตกรรมบริการไปใช้ในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนบนฐานรากวิถีชีวิตชุมชนเพื่อการอนุรักษ์ในพื้นที่ชุ่มน้ำอย่างยั่งยืนและเป็นแหล่งรายได้เสริมของชุมชน ซึ่งสามารถสรุปเป็นรายประเด็นได้ดังนี้

ผลการศึกษาในวัตถุประสงค์ที่ 1 การมีส่วนร่วมการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านป่าข่า ตำบล
ป่าตาล อำเภอนาตาล จังหวัดเขียงราย

ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับสถานภาพส่วนตัวของผู้ตอบแบบสอบถาม

การวิเคราะห์ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับสถานภาพส่วนตัวของผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน
30 คน โดยจำแนกตาม เพศ อายุ ระดับการศึกษา และอาชีพ ผู้วิจัย ได้วิเคราะห์โดยใช้ค่าความถี่
(Frequency) และร้อยละ (Percentage) ผลการวิเคราะห์ปรากฏดังตารางต่อไปนี้
ตารางที่ 1 แสดงจำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามเพศ

เพศ	N = 30	
	จำนวน	ร้อยละ
ชาย	30	100
หญิง	0	0
รวม	30	100

จากตารางที่ 1 แสดงจำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามเพศ พบว่า
ผู้ตอบแบบสอบถามเป็นเพศชาย จำนวน 30 คน คิดเป็นร้อยละ 100 และเพศหญิง จำนวน 0 คน
คิดเป็นร้อยละ 0

ตารางที่ 2 แสดงจำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามอายุ

ประสบการณ์ในการปฏิบัติงาน	N = 30	
	จำนวน	ร้อยละ
ต่ำกว่า 20 ปี	0	0
อายุ 20 – 30 ปี	0	0
อายุ 31 – 40 ปี	0	0
อายุ 41 – 50 ปี	0	0
อายุ 51 – 60 ปี	8	26.70
อายุ 61 ปี ขึ้นไป	22	73.30
รวม	30	100

จากตารางที่ 2 แสดงจำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามอายุพบว่า
ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีอายุ ระหว่าง 61-20 ปี ขึ้นไป จำนวน 22 คน คิดเป็นร้อยละ 73.30
รองลงมามีอายุระหว่าง 51-60 ปี จำนวน 8 คน คิดเป็นร้อยละ 26.70

ตารางที่ 3 แสดงจำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามระดับการศึกษา

ระดับการศึกษา	N = 30	
	จำนวน	ร้อยละ
ต่ำกว่าปริญญาตรี	30	100
ปริญญาตรี	0	0
ปริญญาโท	0	0
ปริญญาเอก	0	0
อื่นๆ ระบุ	0	0
รวม	30	100

จากตารางที่ 3 แสดงจำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามระดับการศึกษา พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีระดับการศึกษาในระดับต่ำกว่าปริญญาตรี จำนวน 30 คน คิดเป็นร้อยละ 100

ตารางที่ 4 แสดงจำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามอาชีพ

อาชีพ	N = 30	
	จำนวน	ร้อยละ
ชาวไร่	0	0
ชาวนา	0	0
ชาวสวน	0	0
เกษตรกร	29	96.7
รับจ้าง	1	3.3
แม่บ้าน	0	0
พนักงานหน่วยงานภาครัฐ/ เอกชน	0	0
อื่นๆ ระบุ	0	0
รวม	30	100

จากตารางที่ 4 แสดงจำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามอาชีพ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีอาชีพเป็นเกษตรกร จำนวน 29 คน คิดเป็นร้อยละ 96.7 และรองลงมา มีอาชีพรับจ้าง จำนวน 1 คน คิดเป็นร้อยละ 3.3

การประเมินการมีส่วนร่วมนวัตกรรมการท่องเที่ยวโดย ชุมชนบ้านป่าข่า ตำบลป่าตาล อำเภอลำปาง จังหวัดเชียงราย

โดยได้สังเคราะห์ข้อคำถามในแบบสอบถามจากแนวคิดการนวัตกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชน O'Sullivan and Dooley (2009) มาประยุกต์ใช้กับการท่องเที่ยวโดยชุมชน 3 ด้าน คือ นวัตกรรมผลิตภัณฑ์ (product Innovation) นวัตกรรมกระบวนการ (process Innovation) และ นวัตกรรมบริการ (service Innovation)

จากการวิเคราะห์ข้อมูลการมีส่วนร่วมนวัตกรรมการท่องเที่ยวโดย วิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) ผลการวิเคราะห์ข้อมูลปรากฏ ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 5 แสดงผลวิเคราะห์สรุปข้อมูลทั้งสามด้านของการมีส่วนร่วมนวัตกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชน

(N=30 คน)

การมีส่วนร่วมนวัตกรรมการ ท่องเที่ยวโดยชุมชน	ระดับการมีส่วนร่วม		แปลผล	ลำดับ
	μ	σ		
นวัตกรรมผลิตภัณฑ์	4.45	.32	มากที่สุด	2
นวัตกรรมกระบวนการ	4.84	.18	มากที่สุด	1
นวัตกรรมบริการ	2.99	.34	ปานกลาง	3
รวม	4.09	.21	มากที่สุด	

จากตารางที่ 5 สรุปค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานระดับการมีส่วนร่วมนวัตกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชน พบว่าด้านนวัตกรรมกระบวนการ (process Innovation) มีส่วนร่วมในระดับมากที่สุด ($\mu = 4.84$, $\sigma = .18$) รองลงมาเป็นด้านนวัตกรรมผลิตภัณฑ์ (product Innovation) ($\mu = 4.45$, $\sigma = .32$) และลำดับสุดท้ายปานกลางคือด้านนวัตกรรมบริการ (Service Innovation) ($\mu = 2.99$, $\sigma = .34$)

ตารางที่ 6 แสดงผลวิเคราะห์ข้อมูลการมีส่วนร่วมด้านนวัตกรรมผลิตภัณฑ์ (product Innovation)
(N=30 คน)

นวัตกรรมผลิตภัณฑ์ (product Innovation)	ระดับการมีส่วนร่วม		แปลผล	ลำดับ
	μ	σ		
ด้านนวัตกรรมผลิตภัณฑ์				
1. ท่านมีส่วนร่วมในการเข้าร่วมประชุมด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่ชุ่มน้ำ ป่าส้มแสง	5.00	.00	มากที่สุด	1
2. ท่านมีส่วนร่วมในการเสนอความคิดเห็นต่อที่ประชุม	3.66	.80	มาก	4
3. ท่านมีส่วนร่วมในการเสนอแนวทางหรือโครงการต่างๆที่เกี่ยวข้องกับในพื้นที่ชุ่มน้ำ ป่าส้มแสง	3.53	.97	มาก	5
4. ท่านมีส่วนร่วมในการกำหนด กฎระเบียบ กติกา เกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวในพื้นที่ชุ่มน้ำ ป่าส้มแสง	4.73	.52	มากที่สุด	3
5. ท่านมีส่วนร่วมในการสำรวจในพื้นที่ชุ่มน้ำ ป่าส้มแสงเพื่อกำหนดเป็นแหล่งท่องเที่ยว	4.90	.30	มากที่สุด	2
6. ท่านมีส่วนร่วมในการคัดเลือกผู้นำชุมชนบ้านป่าช้า	4.90	.30	มากที่สุด	2
รวม	4.45	.32	มากที่สุด	

จากตารางที่ 6 แสดงผลระดับการมีส่วนร่วมด้านนวัตกรรมผลิตภัณฑ์ (product Innovation) พบว่าการมีส่วนร่วมในการเข้าร่วมประชุมด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่ชุ่มน้ำ ป่าส้มแสงมีส่วนร่วมในระดับมากที่สุด ($\mu = 5.00$, $\sigma = .00$) รองลงมาเป็นการมีส่วนร่วมในการสำรวจในพื้นที่ชุ่มน้ำ ป่าส้มแสงเพื่อกำหนดเป็นแหล่งท่องเที่ยว ($\mu = 4.90$, $\sigma = .30$) , การมีส่วนร่วมในการคัดเลือกผู้นำชุมชนบ้านป่าช้า ($\mu = 4.90$, $\sigma = .30$) และลำดับสุดท้ายคือการมีส่วนร่วมในการเสนอแนวทางหรือโครงการต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับในพื้นที่ชุ่มน้ำ ป่าส้มแสง ($\mu = 3.53$, $\sigma = .97$)

ตารางที่ 7 แสดงผลการวิเคราะห์ข้อมูลการมีส่วนร่วมด้านนวัตกรรมกระบวนการ (N=30 คน)

ด้านนวัตกรรมกระบวนการ (process Innovation)	ระดับการมีส่วนร่วม		แปลผล	ลำดับ
	μ	σ		
ด้านนวัตกรรมกระบวนการ				
1. ท่านมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวของบ้านป่าช้า	5.00	.00	มากที่สุด	1
2. ท่านมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาความเรียบร้อยและความสะอาดบริเวณในพื้นที่ชุ่มน้ำ ป่าส้มแสง	4.93	.25	มากที่สุด	2
3. ท่านมีส่วนร่วมในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ชุ่มน้ำป่าส้มแสง	4.93	.25	มากที่สุด	2
4. ท่านมีส่วนร่วมในการป้องกันและดูแลรักษาสภาพแวดล้อมในพื้นที่ชุ่มน้ำ ป่าส้มแสง	4.90	.30	มากที่สุด	3
5. ท่านมีส่วนร่วมในการเป็นการเป็นกรรมการในการพิจารณา โครงการ งบประมาณ หรือการติดตามผลการดำเนินงานด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่ชุ่มน้ำ ป่าส้มแสง	4.46	.73	มาก	4
รวม	4.84	.18	มากที่สุด	

จากตารางที่ 7 แสดงผลระดับการมีส่วนร่วมด้านนวัตกรรมกระบวนการ (process Innovation) พบว่าการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวของบ้านป่าช้ามีส่วนร่วมในระดับมากที่สุด ($\mu = 5.00$, $\sigma = .00$) รองลงมาเป็นการมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาความเรียบร้อยและความสะอาดบริเวณในพื้นที่ชุ่มน้ำ ป่าส้มแสง ($\mu = 4.93$, $\sigma = .25$) และการมีส่วนร่วมในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ชุ่มน้ำป่าส้มแสง ($\mu = 4.93$, $\sigma = .25$) และลำดับสุดท้ายคือการมีส่วนร่วมในการเป็นการเป็นกรรมการ ในการพิจารณา โครงการ งบประมาณ หรือการติดตามผลการดำเนินงานด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่ชุ่มน้ำป่าส้มแสง

ตารางที่ 8 แสดงผลการวิเคราะห์ข้อมูลการมีส่วนร่วมด้านนวัตกรรมบริการ(service Innovation)

(N=30 คน)

ด้านนวัตกรรมบริการ (service Innovation)	ระดับการมีส่วนร่วม		แปลผล	ลำดับ
	μ	σ		
ด้านนวัตกรรมบริการ				
1. ท่านมีส่วนร่วมในการใช้นวัตกรรมบริการด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่ชุ่มน้ำ ป่าส้มแสง	4.50	.90	มาก	2
2. ท่านมีส่วนร่วมในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรทางการท่องเที่ยวในพื้นที่ชุ่มน้ำ ป่าส้มแสง	4.73	.52	มากที่สุด	1
3. ท่านมีส่วนร่วมในการเข้าไปจำหน่ายผลิตภัณฑ์หรือการบริการในพื้นที่ชุ่มน้ำ ป่าส้มแสง	1.53	.50	น้อยที่สุด	3
4. ท่านมีส่วนร่วมในการเข้ารับการฝึกอบรมเกี่ยวกับนวัตกรรมการให้บริการแก่นักท่องเที่ยวในพื้นที่ชุ่มน้ำ ป่าส้มแสง	1.30	.53	น้อยที่สุด	3
5. ท่านมีส่วนร่วมในการใช้นวัตกรรมบริการเพื่ออนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำอย่างยั่งยืน และเป็นแหล่งรายได้เสริมของชุมชน	4.66	.60	มากที่สุด	1
6. ท่านมีส่วนร่วมกับการพัฒนานวัตกรรมและผลิตภัณฑ์เพื่อเป็นแหล่งรายได้เสริมของชุมชน	1.23	.56	น้อยที่สุด	3
รวม	2.99	.34	ปานกลาง	

จากตารางที่ 8 แสดงผลระดับการมีส่วนร่วมด้านนวัตกรรมบริการ (service Innovation) พบว่าการมีส่วนร่วมในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรทางการท่องเที่ยวในพื้นที่ชุ่มน้ำ ป่าส้มแสงมีส่วนร่วมในระดับมากที่สุด ($\mu = 4.73$, $\sigma = .52$) และมีส่วนร่วมในการใช้นวัตกรรมบริการเพื่ออนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำอย่างยั่งยืน และเป็นแหล่งรายได้เสริมของชุมชน ($\mu = 4.66$, $\sigma = .60$) รองลงมาเป็นการมีส่วนร่วมในการมีส่วนร่วมในการใช้นวัตกรรมบริการด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่ชุ่มน้ำ ป่าส้มแสง ($\mu = 4.50$, $\sigma = .90$) และลำดับสุดท้ายคือการมีส่วนร่วมในการเข้าไปจำหน่ายผลิตภัณฑ์หรือการบริการในพื้นที่ชุ่มน้ำป่าส้มแสง ($\mu = 1.53$, $\sigma = .50$) , การมีส่วนร่วมในการเข้ารับการฝึกอบรมเกี่ยวกับนวัตกรรมการให้บริการแก่นักท่องเที่ยวในพื้นที่ชุ่มน้ำ ป่าส้มแสง ($\mu = 1.30$, σ

= .53) และการมีส่วนร่วมในการมีส่วนร่วมกับการพัฒนานวัตกรรมและผลิตภัณฑ์เพื่อเป็นแหล่งรายได้เสริมของชุมชน ($\mu = 1.23$, $\sigma = .56$) ตามลำดับ

ผลการศึกษาในวัตถุประสงค์ที่ 2 เพื่อพัฒนากิจกรรมและผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวในพื้นที่ชุ่มน้ำเพื่อเป็นแหล่งรายได้เสริมของชุมชนบ้านป่าช้า ตำบลป่าตาล อำเภอขุนตาล จังหวัดเชียงราย

ผู้วิจัยได้ใช้กระบวนการ การสัมภาษณ์ (In-depth Interview) ของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) คือ ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน เพื่อสอบถามเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนกิจกรรมและผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวในพื้นที่ชุ่มน้ำเพื่อเป็นแหล่งรายได้เสริมของชุมชนบ้านป่าช้า รวมทั้งเสนอแนะแนวทางการสร้างนวัตกรรมจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนบนฐานรากวิถีชีวิตชุมชนเพื่อการอนุรักษ์ในพื้นที่ชุ่มน้ำอย่างยั่งยืนบ้านป่าช้า โดยผลการศึกษาจะแบ่งออกเป็น 5 ประเด็นหลักด้วยกัน คือ 1.ประเด็นด้านทรัพยากรการท่องเที่ยวและวัฒนธรรม 2.ประเด็นด้านองค์กรชุมชนและการมีส่วนร่วม 3.ประเด็นด้านการบริหารจัดการ 4.ประเด็นด้านกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และ 5. ประเด็นข้อเสนอแนะ ผลการศึกษาปรากฏดังต่อไปนี้

1.ประเด็นด้านทรัพยากรการท่องเที่ยวและวัฒนธรรม

ความสำคัญของป่าสั้มแสงและเอกลักษณ์เฉพาะและความโดดเด่นคือ

1.1 ระบบนิเวศเฉพาะถิ่น ป่าสั้มแสงเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำสำคัญที่ประกอบด้วยพันธุ์พืชหายากหลากหลายชนิดที่ขึ้นและกระจายตัวอยู่ในพื้นที่ชุ่มน้ำ ในหน้าแล้งสามารถไปศึกษาความหลากหลายของพันธุ์พืชต่างๆได้ นอกจากนี้ต้นไม้ที่ขึ้นในพื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความโดดเด่นมากกว่าพืชชนิดอื่นๆ คือต้นสั้มแสง หรือต้นชุมแสง กรมวิชาการเกษตร (2565) อธิบายให้ข้อมูลเพิ่มเติมว่า ต้นสั้มแสง ชุมแสง หรือ แสง มีชื่อวิทยาศาสตร์ว่า *Xanthophyllum lanceatum* J.J.Sm. อยู่ในวงศ์ POLYGALACEAE ชื่ออื่น กระเบียน แก้ว ขางขาวต้นเกลี้ยง ตุ่มแสง อ้น เป็นไม้สูงได้ 15 เมตร เปลือกต้นเรียบ เมื่อแก่แตกออกเป็นร่องตามยาว กิ่งอ่อน ช่อดอก และตาข้างซอกใบมีขนสั้นปกคลุม ใบเดี่ยว เรียงสลับ รูปรีถึงรูปใบหอก กว้าง 1-4.5 เซนติเมตร ยาว 3-13 เซนติเมตร ปลายมนหรือเรียวยาวสั้นๆ โคนมนถึงสอบเรียว ขอบเรียบบริเวณโคนใบมนเล็กน้อย ท้องใบมีนวล เส้นใบแบบร่างแห เส้นแขนงใบ 8-13 คู่ ก้านใบยาว 3-7 มิลลิเมตร ดอกออกเป็นช่อแบบช่อกระจุก ที่ซอกใบใกล้ปลายยอด ช่อดอกยาวกว่าความยาวของใบดอกสีขาวหรือสีขาวแกมม่วง เมื่อแก่เปลี่ยนเป็นสีเหลืองและสีส้มเมื่อถึงระยะดอกโรย ก้านดอกยาวประมาณ 2 มิลลิเมตร กลีบเลี้ยงสีส้มคล้ำ มี 5 กลีบ เรียง 2 ชั้น มีขน กลีบเลี้ยงวงในใหญ่กว่ากลีบเลี้ยงวงนอก กลีบดอกมี 5 กลีบ รูปใบหอก เกสรเพศผู้ 8 อัน รังไข่เหนือวงกลีบมีขน ผลรูปทรงกลม กว้าง 1.7-3.8 เซนติเมตร ผิวเกลี้ยงสีเขียวและมีนวล

การกระจายพันธุ์ ประเทศไทยพบได้ทั่วไปพบบริเวณน้ำในป่าไม่ผลัดใบและป่าผลัดใบที่มีน้ำท่วมถึง ต่างประเทศพบที่บังคลาเทศ เมียนมาร์ ลาว กัมพูชา เวียดนาม มาเลเซีย และหมู่เกาะสุมาตรา การขยายพันธุ์โดยการเพาะเมล็ดและตอนกิ่ง ส่วนการใช้ประโยชน์ยอดและใบอ่อนมีรสหวานมัน รับประทานเป็นผักสดจิ้มน้ำพริกเนื่องจากต้นแสงที่เจริญเติบโตในธรรมชาติมีทรงต้นที่สวยงาม ในปัจจุบันจึงนิยมขุดนำไปปลูกเป็นไม้ประดับ

นอกจากนี้ต้นส้มแสงสามารถปรับตัวให้เติบโตท่ามกลางน้ำท่วมในช่วงฤดูฝน และพื้นตัวได้ดีหลังฤดูน้ำหลาก ช่วยสร้างความสมดุลของระบบนิเวศและเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำและนกท้องถิ่นหลากหลายชนิด

ในด้านพันธุ์ปลาที่เข้ามาอาศัยในพื้นที่ป่าส้มแสงนั้น เป็นปลาน้ำจืดที่มาจากแม่น้ำโขงและแม่น้ำอิงในช่วงฤดูน้ำหลาก ปลาพวกนี้จะขึ้นมาวางไข่และใช้พื้นที่ป่าส้มแสงเป็นแหล่งอนุบาลลูกปลาและปลาขนาดเล็ก เพราะเป็นแหล่งน้ำที่ปลอดภัยและอุดมสมบูรณ์เหมาะสำหรับการขยายพันธุ์ แม้ว่ายังไม่มีมีการระบุชนิดพันธุ์ปลาอย่างละเอียดชัดเจนในข้อมูลปัจจุบัน แต่โดยทั่วไปจะเป็นปลาที่สัมพันธ์กับระบบแม่น้ำโขงและแม่น้ำอิงที่ใช้พื้นที่ชุ่มน้ำนี้เพื่อเติบโตและสืบพันธุ์ ป่าส้มแสงจึงถือว่าเป็นแหล่งสำคัญในการอนุบาล และขยายพันธุ์ปลา ทำหน้าที่เป็นส่วนหนึ่งของระบบนิเวศชุ่มน้ำที่มีความสำคัญและมีเอกลักษณ์เฉพาะในประเทศไทย

1.2 ทิวทัศน์ธรรมชาติสวยงาม ในยามเช้าหรือฤดูน้ำหลาก ป่าส้มแสงจะมีหมอกบางๆปกคลุมผิวน้ำ ต้นส้มแสงเรียงรายสะท้อนกับผิวน้ำ เป็นภาพที่สงบและงดงาม พร้อมกับความพิศวงของบรรยากาศในพื้นที่ชุ่มน้ำ จึงเป็นสถานที่ให้นักท่องเที่ยวสามารถใช้เรือพายเข้าไปเพื่อไปศึกษาระบบนิเวศวิทยา รวมทั้งเป็นจุดชมวิวที่เหมาะสมสำหรับถ่ายภาพและสัมผัสบรรยากาศธรรมชาติอย่างใกล้ชิด

1.3 สีสันจากฤดูกาล ต้นส้มแสงบางต้นจะเปลี่ยนสีของใบ เมื่อถึงฤดูร้อนหรือปลายฝนต้นหนาว ใบจะมีเฉดเหลืองทอง ส้ม แดงตัดกับสีเขียวของป่าขึ้น สร้างความสวยงามเฉพาะตัว ซึ่งสีสันจากฤดูกาลนี้สามารถเป็นสถานที่ท่องเที่ยวและดึงดูดให้นักท่องเที่ยวที่สนใจมาท่องเที่ยว ถ่ายภาพ และสัมผัสกับความงดงามได้

1.4 จุดเรียนรู้ทางธรรมชาติ พื้นที่ป่าส้มแสงเหมาะสำหรับกิจกรรมเดินศึกษาธรรมชาติในช่วงหน้าแล้งเนื่องจาก มีด้วยเส้นทางที่สามารถชมนก พืช น้ำ เห็ดป่า ไก่ป่า กระรอก กระเจิง รวมถึงฝูงปลาที่อาศัยอยู่ในพื้นที่น้ำชุ่ม ผู้มาเยือนและนักท่องเที่ยวสามารถสัมผัสระบบนิเวศที่ค่อนข้างสมบูรณ์รวมทั้งเรียนรู้ความสัมพันธ์ของวิถีชีวิตของคนในชุมชนกับธรรมชาติได้อย่างกลมกลืน

1.5 วิถีชีวิตและวัฒนธรรมพื้นบ้าน ชุมชนบ้านป่าข่าเป็นชุมชนที่มีความผูกพันอย่างลึกซึ้งกับธรรมชาติ โดยเฉพาะพื้นที่ป่าส้มแสงซึ่งเป็นระบบนิเวศสำคัญ วิถีชีวิตสอดคล้องกับการเกษตรเป็นหลักเช่นการทำนา ทำไร่ และการใช้ทรัพยากรจากพื้นที่ชุ่มน้ำอย่างยั่งยืน นอกจากนี้

ยังมีภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น การถักจักสานไม้ไผ่ การทำอาหารพื้นบ้านที่ใช้วัตถุดิบจากธรรมชาติ รวมถึงความรู้ด้านการใช้สมุนไพร

1.6 ประเพณีและพิธีกรรมท้องถิ่น ชุมชนมีการสืบสานประเพณีสำคัญ เช่น งานสืบชะตาแม่น้ำเพื่อขอขมาพระแม่คงคาและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในธรรมชาติ พิธีบายศรีสู่ขวัญ ที่เป็นการส่งเสริมความเป็นสิริมงคลแก่คนในชุมชน การพ่อนมิงขวัญศิริศรีขุนตาล เป็นพ่อนพื้นเมืองของอำเภอขุนตาลที่มีความสวยงามและสะท้อนวัฒนธรรมท้องถิ่น และการเลี้ยงศาลเจ้าพ่อสอนเจ้าพ่อสาย ซึ่งเป็นประเพณีที่สืบทอดมายาวนานในตำบลป่าตาล

1.7 ความเชื่อและภูมิปัญญาท้องถิ่น ชุมชนบ้านป่าข่า มีความเชื่อและการปฏิบัติที่ผูกโยงและสัมพันธ์กับธรรมชาติและบรรพบุรุษ เช่น การไหว้เตาไฟเพื่อความเป็นสิริมงคลและสุขภาพดี การใช้พิธีกรรมเพื่อขอพรเกี่ยวกับการเกษตรและฝนฟ้า นอกจากนี้มีการถ่ายทอดภูมิปัญญาและมรดกทางวัฒนธรรมจากรุ่นสู่รุ่นอย่างต่อเนื่อง

1.8 กิจกรรมและวัฒนธรรมอาหารพื้นบ้าน อาหารพื้นบ้าน หรืออาหารถิ่นที่ได้รับการอนุรักษ์ ได้แก่ ซึ่งเป็นอาหารเด่นที่ใช้วัตถุดิบในท้องถิ่น และยังเป็นส่วนหนึ่งของงานบุญและโอกาสพิเศษในชุมชน

จากข้อมูลข้างต้นสามารถส่งเสริมแนวทางการพัฒนากิจกรรมและผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวในพื้นที่ชุ่มน้ำเพื่อเป็นแหล่งรายได้เสริมของชุมชนบ้านป่าข่า ตำบลป่าตาล อำเภอขุนตาล จังหวัดเชียงราย ได้ดังต่อไปนี้

1.การท่องเที่ยวเชิงนิเวศและธรรมชาติ (Eco-tourism and Nature-based Tourism)

1.1 การพายเรือศึกษาธรรมชาติและชมทิวทัศน์ ควรจัดกิจกรรมให้ผู้มาเยือนได้ พายเรือเข้าไปศึกษาความหลากหลายของระบบนิเวศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยามเช้าหรือช่วงฤดูน้ำหลาก ที่ป่าสั้มแสงมีหมอกบางๆ ปกคลุมผิวน้ำ และต้นสั้มแสงเรียงรายสะท้อนกับผิวน้ำ สร้างภาพที่สวยงาม กิจกรรมนี้ ยังเป็นจุดชมวิวที่เหมาะสมสำหรับถ่ายภาพ และสัมผัสบรรยากาศธรรมชาติอย่างใกล้ชิด

1.2 การเดินศึกษาธรรมชาติและดูนกในหน้าแล้ง เนื่องจากในช่วงหน้าแล้งซึ่งน้ำลดลง นักท่องเที่ยวสามารถเดินศึกษาธรรมชาติเพื่อชมนก พืชน้ำ เห็ดป่า ไก่ป่า กระรอก กระเจิง ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ชุ่มน้ำได้ การเดินนี้ยังเปิดโอกาสให้ ศึกษาความหลากหลายของพันธุ์พืชหายาก และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ต้นสั้มแสง หรือต้นชุมแสง ซึ่งเป็นไม้ประจำถิ่นที่มีความโดดเด่น กิจกรรมนี้จะช่วยให้ผู้มาเยือนสัมผัสระบบนิเวศ ที่ค่อนข้างสมบูรณ์อย่างใกล้ชิด

1.3 การท่องเที่ยวเชิงถ่ายภาพและชมสีสันตามฤดูกาล เน้นความสวยงามเฉพาะตัวของป่าสั้มแสง ในช่วงที่ ต้นสั้มแสงบางต้นจะเปลี่ยนสีของใบเป็นเฉดเหลืองทอง ส้ม แดง ตัดกับสีเขียวของป่าขึ้น

ในฤดูร้อนหรือปลายฝนต้นหนาว ซึ่งเป็นภาพที่สร้างความประทับใจและดึงดูดนักท่องเที่ยวที่สนใจการถ่ายภาพโดยเฉพาะ

1.4 การเรียนรู้บทบาทของป่าส้มแสงในฐานะแหล่งอนุบาลสัตว์น้ำ จัดกิจกรรมให้ความรู้เกี่ยวกับป่าส้มแสงทำหน้าที่เป็นแหล่งวางไข่และแหล่งอนุบาลลูกปลาและปลาขนาดเล็ก ซึ่งมาจากแม่น้ำโขงและแม่น้ำอิงในช่วงฤดูน้ำหลาก แม้จะยังไม่มีมีการระบุชนิดปลาอย่างละเอียด แต่การให้ความรู้นี้จะช่วย เน้นย้ำความสำคัญทางนิเวศวิทยาของพื้นที่ป่าส้มแสง

2. การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและวิถีชีวิตชุมชน (Cultural and Community-based Tourism)

2.1 โฮมสเตย์และเรียนรู้วิถีชีวิตเกษตรกรรม จัดโปรแกรมโฮมสเตย์ที่ให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสวิถีชีวิตของชุมชนบ้านป่าข่าที่ผูกพันกับการเกษตร เช่น การทำนา ทำไร่ และการใช้ทรัพยากรจากพื้นที่ชุ่มน้ำอย่างยั่งยืน

2.2 เวิร์คช็อปภูมิปัญญาท้องถิ่น จัดกิจกรรมที่ให้นักท่องเที่ยวได้ เรียนรู้และลงมือทำภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น การจักสานไม้ไผ่ ซึ่งเป็นหัตถกรรมพื้นบ้านของชุมชน การทำอาหารพื้นบ้าน ที่ใช้วัตถุดิบจากธรรมชาติ โดยเฉพาะ ห่อหมกหน่อไม้ ซึ่งเป็นอาหารเด่นของท้องถิ่น และเป็นส่วนหนึ่งของงานบุญและโอกาสพิเศษ

2.3 ผลิตภัณฑ์จากต้นส้มแสงเพื่อการประดับ เนื่องจากต้นส้มแสงที่เจริญเติบโตในธรรมชาติ มีทรงต้นที่สวยงาม และปัจจุบันนิยมขุดนำไปปลูกเป็นไม้ประดับ ชุมชนสามารถเพาะขยายพันธุ์โดยการเพาะเมล็ดหรือตอนกิ่ง เพื่อ จำหน่ายต้นส้มแสงขนาดเล็กเป็นไม้ประดับ ซึ่งเป็นที่ต้องการของตลาด

2.4 ของที่ระลึกที่เชื่อมโยงกับระบบนิเวศและวัฒนธรรม เช่น ภาพถ่ายทิวทัศน์ป่าส้มแสง หนังสือคู่มือเกี่ยวกับพืชพรรณและสัตว์น้ำในพื้นที่, หรือของที่ระลึกที่สื่อถึงประเพณีและความเชื่อของชุมชน

การพัฒนาแนวทางเหล่านี้จะช่วยส่งเสริมให้ป่าส้มแสงเป็น จุดเรียนรู้ทางธรรมชาติและ เป็น แหล่งรายได้เสริม ที่สำคัญของชุมชนบ้านป่าข่าได้อย่างยั่งยืน

2. ประเด็นด้านองค์กรชุมชนและการมีส่วนร่วม

องค์กรชุมชนและการมีส่วนร่วมในการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำป่าส้มแสงอย่างเข้มแข็ง โดยมีรายละเอียดดังนี้

2.1 องค์กรชุมชนและการมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านป่าข่า หมู่ 8 มีการบริหารจัดการและดูแลรักษาป่าส้มแสง โดยพื้นที่นี้มีบทบาทสำคัญทั้งในด้านระบบนิเวศ วิถีชีวิตชุมชน และวัฒนธรรมท้องถิ่น

เนื่องจากความสำคัญเหล่านี้ ป่าส้มแสงจึงได้รับการขึ้นทะเบียนเป็น “ป่าชุมชน” พร้อมกับการตั้งองค์กรชุมชน เช่น คณะกรรมการหมู่บ้าน เพื่อช่วยดูแลและบริหารจัดการทรัพยากรอย่างต่อเนื่อง โดยมีหน่วยงานท้องถิ่นให้การสนับสนุนชาวบ้านมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันในกิจกรรมต่าง ๆ เช่น งาน “สืบชะตาป่าส้มแสง” ซึ่งเป็นเวทีที่รวมพลังคนในชุมชนเพื่อผลักดันการขึ้นทะเบียนพื้นที่และสร้างแรงจูงใจในการอนุรักษ์ นอกจากนี้ชุมชนมีจิตสำนึกในการรักษาทรัพยากรป่าไม้อย่างรอบคอบ และมีการใช้ประโยชน์จากป่าอย่างสมดุล ป่าส้มแสงจึงเปรียบเสมือนเส้นเลือดใหญ่ของพื้นที่ช่วยเป็นแหล่งอาหาร สมุนไพร และที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำในช่วงน้ำหลาก รวมถึงมีหน่วยงานภาครัฐและองค์กรที่เกี่ยวข้อง เช่น เทศบาลตำบลป่าตาล และสมาคมแม่น้ำเพื่อชีวิต ร่วมมือกับชุมชนในการส่งเสริมและสนับสนุนการจัดการพื้นที่นี้อย่างยั่งยืน พร้อมทั้งส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศควบคู่กันไป

3. ประเด็นด้านการบริหารจัดการ

3.1 การจัดตั้งองค์กรชุมชนและกลไกการบริหาร ชุมชนได้ตั้งกลุ่มหรือคณะกรรมการหมู่บ้านเพื่อดูแลและบริหารจัดการป่าส้มแสงอย่างเป็นระบบ รวมทั้งมีการแบ่งหน้าที่รับผิดชอบในด้านต่าง ๆ เช่น การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การจัดกิจกรรมส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน และการกำกับดูแลการใช้ประโยชน์จากในพื้นที่ชุ่มน้ำป่าส้มแสง

3.2 การอนุรักษ์และจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืน ป่าส้มแสงถูกบริหารภายใต้หลักการรักษาสอดคล้องระบบนิเวศและเคารพวิถีชีวิตชุมชน และมีการกำหนดแนวทางและข้อห้ามในการใช้ทรัพยากร เช่น การเก็บพืชสมุนไพรหรือจับสัตว์น้ำ ตามฤดูกาลและขนาดที่เหมาะสม เพื่อป้องกันการทำลายระบบนิเวศ

3.3 การมีส่วนร่วมของชุมชนและการสร้างจิตสำนึก ชุมชนบ้านป่าข่ามีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการบริหารจัดการ รวมถึงการจัดกิจกรรมอนุรักษ์ เช่น งาน “สืบชะตาป่าส้มแสง” เป็นการส่งเสริมให้ชาวบ้านและบุคคลภายนอกเห็นคุณค่าและเข้ามามีส่วนร่วมในการรักษาป่าอย่างต่อเนื่อง

3.4 การกระจายผลประโยชน์ จากบริบทของการบริหารจัดการแบบชุมชนร่วมกับหน่วยงานท้องถิ่นและการจัดกิจกรรมท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน มักจะมีการจัดสรรผลประโยชน์ในชุมชนผ่านกลุ่มวิสาหกิจชุมชนหรือคณะกรรมการหมู่บ้าน เพื่อให้ทุกคนในชุมชนได้รับผลประโยชน์อย่างเท่าเทียมและมีส่วนร่วมในการดูแลพื้นที่

3.5 กระบวนการเรียนรู้ระหว่างชาวบ้านกับผู้มาเยือน ผู้มาเยือนได้ร่วมเดินชมป่าส้มแสงศึกษาระบบนิเวศและพันธุ์ไม้เฉพาะถิ่น เช่น ต้นส้มแสง พร้อมรับฟังชาวบ้านถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างระบบนิเวศกับวิถีชีวิต มีกิจกรรมวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น เวิร์กช็อป

จักสานไม้ไผ่ การสาธิตทำอาหารพื้นบ้าน หรือการเข้าร่วมพิธีกรรมพื้นถิ่นที่ชาวบ้านจัดขึ้น เป็นพื้นที่แลกเปลี่ยนวัฒนธรรมอย่างแท้จริง รวมทั้งเวทีสาธารณะและกิจกรรมชุมชนร่วม เช่น งานสืบชะตาป่า สัมผัสที่เปิดโอกาสให้ชาวบ้านและผู้มาเยือนร่วมกันอนุรักษ์ป่าและเรียนรู้ประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต พร้อมสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และการเป็นมัคคุเทศก์ชุมชน ชาวบ้านหรือวิทยากรท้องถิ่นทำหน้าที่เป็นผู้ถ่ายทอดเรื่องราวและความรู้ให้กับนักท่องเที่ยวโดยตรง นับเป็นการเรียนรู้แลกเปลี่ยนที่เป็นกันเองและลึกซึ้ง

3.6 สิ่งอำนวยความสะดวกในพื้นที่ มีการสร้างถนนรอบหนองน้ำ และสะพานยกสูงประมาณ 3 เมตร เพื่อให้สามารถเข้าถึงพื้นที่ป่าสัมผัสได้สะดวกและปลอดภัย และมีการจัดทำทางเดินภายในป่าสัมผัส (สกายวอล์ค) ระยะทางประมาณ 378 เมตร เพื่อให้นักท่องเที่ยวเดินชมธรรมชาติอย่างปลอดภัยและไม่ทำลายระบบนิเวศ ส่วนห้องน้ำและสาธารณูปโภคอื่นในพื้นที่ยังไม่ได้รับการพัฒนา

3.7 การพัฒนาสินค้าที่ระลึก ผลิตภัณฑ์ชุมชน สินค้าของที่ระลึกและผลิตภัณฑ์จากชุมชนเพื่อนำมาเป็นของฝากและสินค้าทางวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัวของชุมชนบ้านป่าช้า หมู่ 8 ตำบลป่าตาล อำเภอนาตาล จังหวัดเขมราฐ ยังไม่มีความโดดเด่น ดังนั้นควรต้องมีการพัฒนาสินค้าของที่ระลึกและผลิตภัณฑ์ชุมชนที่เป็นเอกลักษณ์ มีการสร้างมูลค่าและคุณค่าที่สะท้อนถึงภูมิปัญญา และทรัพยากรท้องถิ่น พร้อมส่งเสริมในด้านการตลาดและการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน โดยเฉพาะคนรุ่นใหม่ในการสร้างนวัตกรรมและขยายตลาดผ่านช่องทางต่างๆ เพื่อสร้างรายได้ให้กับชุมชน รวมทั้งยังขาดการประชาสัมพันธ์ในช่องทางต่างๆ ที่แพร่หลายให้คนภายนอกได้รับทราบถึงแหล่งท่องเที่ยวและทรัพยากรที่ชุมชนมี

4. ประเด็นด้านกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้

4.1 การสร้างการเรียนรู้และความเข้าใจในวิถีชีวิตและวัฒนธรรม กิจกรรมท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรม เช่น การเดินชมป่า สัมผัสธรรมชาติ การเข้าร่วมเวิร์กช็อปหัตถกรรมพื้นบ้าน และพิธีกรรมประเพณี ช่วยให้ผู้มาเยือนเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างธรรมชาติกับวิถีชีวิตชุมชน การแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างชาวบ้านและผู้มาเยือนอย่างใกล้ชิด ผ่านมัคคุเทศก์ท้องถิ่น การบอกเล่าภูมิปัญญา และกิจกรรมร่วมต่าง ๆ

4.2 ศักยภาพของคนในชุมชน คนในชุมชนมีความผูกพันและความสามัคคีสูง มีความพร้อมที่จะเรียนรู้และถ่ายทอดความรู้เรื่องธรรมชาติและวัฒนธรรมมีการจัดตั้งคณะกรรมการหมู่บ้านและกลไกชุมชนที่ทำงานร่วมกันอย่างมีระบบ แต่ยังขาดการพัฒนาองค์ความรู้และความเข้าใจด้านการใช้เทคโนโลยีมาปรับใช้ในการบริหารจัดการเพื่อให้เพิ่มศักยภาพของคนในชุมชนให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผล

4.3 ศักยภาพของพื้นที่ชุ่มน้ำป่าสั้มแสง เป็นพื้นที่ที่มีระบบนิเวศที่มีความหลากหลาย มีต้นสั้มแสงเป็นเอกลักษณ์ และเป็นแหล่งขยายพันธุ์ปลาน้ำจืดหลายชนิดเป็นแหล่งอาหาร สมุนไพร และที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำและสัตว์ป่าที่สำคัญมีทิวทัศน์ธรรมชาติที่สวยงามและมีคุณค่าทางวัฒนธรรม สูงและมีความพร้อมเปิดรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและเป็นแหล่งเรียนรู้สำหรับทั้งชุมชนและผู้มาเยือน

4.4 การจัดการเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดและความยั่งยืน ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน ในการบริหารจัดการและตัดสินใจ มีการใช้มาตรการควบคุมและรักษาสมดุลการใช้ทรัพยากร เช่น กำหนดฤดูกาลและวิธีการใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน รวมทั้งต้องให้การสนับสนุนการพัฒนา ผลิตภัณฑ์ชุมชนและช่องทางการตลาด เพื่อเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจ

4.5 การมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านป่าข่าในกระบวนการสื่อสารและแก้ไขปัญหา ชุมชนต้องมีจิตเวทีประชุมและเวทีระดมความคิดเห็นอย่างสม่ำเสมอ เพื่อเปิดโอกาสให้ทุกกลุ่มได้มีเสียงและร่วม คิดวางแผน ส่งเสริมการสื่อสารที่โปร่งใส เปิดเผย และเป็นกันเอง สร้างระบบการจัดการปัญหาร่วมกัน โดยใช้วิธีการระดมความคิดเห็นและข้อตกลงร่วม และส่งเสริมบทบาทผู้นำชุมชนและวิทยากรท้องถิ่น ในการนำพาชุมชนไปสู่เป้าหมายเดียวกัน

5.แนวทางการพัฒนากิจกรรมและผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวในพื้นที่ชุ่มน้ำเพื่อเป็นแหล่ง รายได้เสริม ส่งเสริมการสร้างและพัฒนาสินค้าของที่ระลึกที่สะท้อนเอกลักษณ์ของชุมชน เช่น งานจักสาน ผลิตภัณฑ์แปรรูปจากทรัพยากรธรรมชาติ รวมทั้งเสริมสร้างทักษะและความรู้ด้าน การบริการนวัตกรรมการบริหารธุรกิจท่องเที่ยวแก่ชาวบ้าน และการสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับ หน่วยงานภายนอก เช่น เทศบาล องค์กรท่องเที่ยว และสถาบันการศึกษา เพื่อสนับสนุนด้านเทคนิค และการตลาด

ผลการศึกษาวัตถุประสงค์ที่ 3 ประเด็นข้อเสนอแนะแนวทางการปรับปรุงและพัฒนาทิศทางการ ท่องเที่ยวของชุมชนบ้านป่าข่า ตำบลป่าตาล อำเภอบึงนาราง จังหวัดเขมราฐ มีประเด็นที่สำคัญ ดังนี้

5.1 การกระจายรายได้สู่ชุมชน

1. ส่งเสริมการจัดตั้งและสนับสนุนวิสาหกิจชุมชน เพื่อให้การจัดการท่องเที่ยวและสินค้าชุมชน เป็นระบบและกระจายรายได้อย่างเป็นธรรม

2. สร้างช่องทางจำหน่ายผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกและสินค้าพื้นถิ่นทั้งในตลาดท้องถิ่น และออนไลน์ เพื่อเพิ่มโอกาสสร้างรายได้แบบยั่งยืน

3. ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนทุกกลุ่มในกิจกรรมท่องเที่ยวและการบริหารจัดการเพื่อให้ ทุกคนได้รับผลประโยชน์อย่างเท่าเทียม

5.2 การจัดการสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ชุ่มน้ำ

1. พัฒนากลไกการอนุรักษ์และฟื้นฟูระบบนิเวศป่าชุ่มน้ำอย่างต่อเนื่อง โดยอาศัยความร่วมมือของชุมชนและหน่วยงานภายนอก
2. ควบคุมการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างสมดุลตามฤดูกาลและความเหมาะสม ตามแนวทางการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำอย่างยั่งยืน
3. วางแผนการท่องเที่ยวเพื่อจำกัดจำนวนผู้เข้าชมและควบคุมกิจกรรมให้ไม่ส่งผลกระทบต่อความสมบูรณ์ของระบบนิเวศ
4. ส่งเสริมการสร้างโครงสร้างพื้นฐานที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม เช่น ทางเดินศึกษาธรรมชาติ สะพานไม้ ที่ช่วยลดผลกระทบต่อธรรมชาติ

5.3 การสืบสานวัฒนธรรมท้องถิ่นในพื้นที่ชุ่มน้ำ

1. สนับสนุนกิจกรรมประเพณีและพิธีกรรมท้องถิ่น เช่น งาน “สืบชะตาป่าชุ่มน้ำ” ที่เชื่อมโยงชุมชนและผู้มาเยือนเพื่อรักษาวัฒนธรรมพื้นถิ่น
2. ส่งเสริมการถ่ายทอดภูมิปัญญาและวิถีชีวิตท้องถิ่นผ่านมัคคุเทศก์ชุมชน กิจกรรมเวิร์กช็อปหัตถกรรม และการจัดแสดงศิลปวัฒนธรรม
3. รวมชุมชนในการวางแผนและจัดการกิจกรรมที่สะท้อนอัตลักษณ์และค่านิยมทางวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน

5.4 นวัตกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community-based Tourism Innovation)

1. ผลิตภัณฑ์ (Product) พัฒนาผลิตภัณฑ์ท่องเที่ยวที่สะท้อนเอกลักษณ์ธรรมชาติและวัฒนธรรมของชุมชน เช่น ทัวร์ศึกษาธรรมชาติ สินค้าหัตถกรรมพื้นบ้าน อาหารพื้นถิ่น และกิจกรรมเชิงวัฒนธรรม ที่สร้างความแตกต่าง

ตัวอย่างเช่นทัวร์ศึกษาธรรมชาติ สามารถจัดกิจกรรม พายเรือเข้าไปศึกษาทางระบบนิเวศวิทยา ในช่วงเช้าหรือฤดูน้ำหลาก ซึ่งจะมีหมอกปกคลุมผิวน้ำและต้นสั้มแสงสะท้อนกับผิวน้ำอันสงบและงดงาม นอกจากนี้ยังสามารถจัด กิจกรรมเดินศึกษาธรรมชาติในช่วงหน้าแล้ง เพื่อชมนกพืชน้ำ เห็ดป่า ไก่ป่า กระรอก กระเจิง ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่น้ำชุ่ม ซึ่งจะช่วยให้ผู้มาเยือนได้สัมผัสระบบนิเวศที่ค่อนข้างสมบูรณ์ โดยป่าสั้มแสงเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำสำคัญที่มีพันธุ์พืชหายากหลากหลายชนิด รวมถึงต้นสั้มแสง (*Xanthophyllum lanceatum* J.J.Sm.) ที่มีลักษณะโดดเด่นและสามารถปรับตัวอยู่ในสภาพน้ำท่วมได้ดี นอกจากนี้ยังเป็น แหล่งอนุบาลและขยายพันธุ์ปลา น้ำจืดที่มาจากแม่น้ำโขง และแม่น้ำอิงในช่วงฤดูน้ำหลาก นักท่องเที่ยวสามารถศึกษาความหลากหลายของพันธุ์พืชต่างๆ ได้ในหน้าแล้ง และยังสามารถชมความสวยงามของ สีสนจากฤดูกาลที่ใบต้นสั้มแสงเปลี่ยนเป็นสีเหลืองทอง สั้ม แดง ในช่วงฤดูร้อน หรือปลายฝนต้นหนาว

2.กระบวนการ (Process) ปรับปรุงขั้นตอนและวิธีการจัดการท่องเที่ยวให้มีความยั่งยืน เช่น การมีส่วนร่วมของชุมชนในการวางแผน การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และการควบคุมผลกระทบจากนักท่องเที่ยว

ตัวอย่างเช่น การมีส่วนร่วมของชุมชนในการวางแผน: ชุมชนบ้านป่าข่า หมู่ 8 มี องค์การชุมชน และการมีส่วนร่วมที่เข้มแข็ง ในการบริหารจัดการและดูแลรักษาป่าสัมแสง ซึ่งเป็น “ป่าชุมชน” โดยมีการจัดตั้ง คณะกรรมการหมู่บ้าน เพื่อดูแลและบริหารจัดการทรัพยากร ชาวบ้านมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันในกิจกรรม เช่น งาน “สืบชะตาป่าสัมแสง” ซึ่งเป็นเวทีรวมพลังเพื่อผลักดันการขึ้นทะเบียน และสร้างแรงจูงใจในการอนุรักษ์ นอกจากนี้ยังได้รับ การสนับสนุนจากหน่วยงานท้องถิ่น เช่น เทศบาลตำบลป่าตาล และสมาคมแม่น้ำเพื่อชีวิต

การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ชุมชนมีจิตสำนึกในการรักษาทรัพยากรป่าไม้อย่างรอบคอบ และมีการ ใช้ประโยชน์จากป่าอย่างสมดุล โดยป่าสัมแสงมีบทบาทสำคัญในการเป็นแหล่งอาหาร และที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำในช่วงน้ำหลาก ต้นสัมแสงเองก็ช่วยสร้างความสมดุลของระบบนิเวศและเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำและนก และเป็นแหล่งสำคัญในการอนุบาลและขยายพันธุ์ปลา

การควบคุมผลกระทบจากนักท่องเที่ยว การส่งเสริม การท่องเที่ยวเชิงนิเวศควบคู่ไปกับการจัดการที่ยั่งยืน รวมถึงการกำหนดจุดเรียนรู้ทางธรรมชาติ และเส้นทางสำหรับการเดินศึกษาธรรมชาติ การใช้ เรือพายเพื่อศึกษาระบบนิเวศวิทยา แทนกิจกรรมที่ส่งผลกระทบสูงจะช่วยลดผลกระทบและส่งเสริมการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน

3.บริการ (Service): พัฒนาทักษะคนในชุมชน อาทิ มัคคุเทศก์ชุมชน การบริการนักท่องเที่ยว อย่างมืออาชีพและเป็นมิตร ตลอดจนการสร้างประสบการณ์ที่ลึกซึ้งและจริงใจสำหรับผู้มาเยือน

ตัวอย่างเช่น มัคคุเทศก์ชุมชน พัฒนาคนในชุมชนให้เป็นมัคคุเทศก์ท้องถิ่น ที่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับระบบนิเวศที่ค่อนข้างสมบูรณ์ของป่าสัมแสง รวมถึงความสัมพันธ์ของวิถีชีวิตของคนในชุมชน กับธรรมชาติ และสามารถนำทางนักท่องเที่ยวในกิจกรรมต่างๆ เช่น การเดินศึกษาธรรมชาติ การชมนก หรือการพายเรือศึกษาทางระบบนิเวศ

การบริการนักท่องเที่ยวอย่างมืออาชีพและเป็นมิตร สร้างบรรยากาศการต้อนรับที่เป็นมิตรและอบอุ่น โดยดึงเอา วิถีชีวิตและวัฒนธรรมพื้นบ้าน ที่มีความผูกพันอย่างลึกซึ้งกับธรรมชาติและมีการสืบทอดภูมิปัญญาและมรดกทางวัฒนธรรมจากรุ่นสู่รุ่น มาเป็นจุดเด่นในการบริการ

การสร้างประสบการณ์ที่ลึกซึ้งและจริงใจ ให้นักท่องเที่ยวได้ สัมผัสบรรยากาศธรรมชาติอย่างใกล้ชิด ทั้งในด้านทิวทัศน์ที่สวยงามและสีสันจากฤดูกาล รวมถึงการได้เรียนรู้และ มีส่วนร่วมในวิถีชีวิต การเกษตร และการใช้ทรัพยากรจากพื้นที่ชุ่มน้ำอย่างยั่งยืน และการเข้าร่วมใน ประเพณี

และพิธีกรรมท้องถิ่น ต่างๆ เช่น งานสืบทอดแม่น้ำ หรือการสัมผัสกับความเชื่อและภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งจะช่วยสร้างประสบการณ์ที่ไม่เหมือนใครและมีความหมายสำหรับผู้มาเยือน

กล่าวโดยสรุป ชุมชนบ้านป่าข้าวควรเน้นการสร้างความร่วมมือและการมีส่วนร่วมของสมาชิกในการบริหารจัดการทรัพยากรท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน ผ่านการกระจายรายได้ที่เป็นธรรม การรักษาและฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม การอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมท้องถิ่นควบคู่กับการนำแนวคิดนวัตกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชนมาประยุกต์ใช้ทั้งในผลิตภัณฑ์ กระบวนการ และการให้บริการ เพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวที่มีเอกลักษณ์ สร้างรายได้เสริม และรักษาคุณค่าทางธรรมชาติและวัฒนธรรมให้อยู่คู่ชุมชนอย่างยาวนานเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการบริหารจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำป่าสัมแสงต่อไป

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง ป่าส้มแสง: นวัตกรรมจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนบนฐานรากวิถีชีวิตชุมชนเพื่อการอนุรักษ์ในพื้นที่ชุ่มน้ำอย่างยั่งยืน และเป็นแหล่งรายได้เสริมของชุมชนบ้านป่าช้า ตำบลป่าตาล อำเภอนาตาล จังหวัดเขียงราย มีวัตถุประสงค์ในการวิจัยคือ

1. เพื่อศึกษาการมีส่วนร่วมในการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านป่าช้า ตำบลป่าตาล อำเภอนาตาล จังหวัดเขียงราย 2. เพื่อพัฒนากิจกรรมและผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวในพื้นที่ชุ่มน้ำเพื่อเป็นแหล่งรายได้เสริมของชุมชนบ้านป่าช้า ตำบลป่าตาล อำเภอนาตาล จังหวัดเขียงราย และ 3. เพื่อเสนอแนวทางการนำนวัตกรรมบริการไปใช้ในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวโดยชุมชนบนฐานรากวิถีชีวิตชุมชนเพื่อการอนุรักษ์ ในพื้นที่ชุ่มน้ำอย่างยั่งยืนและเป็นแหล่งรายได้เสริมของชุมชนบ้านป่าช้า ตำบลป่าตาล อำเภอนาตาล จังหวัดเขียงราย การศึกษาครั้งนี้ผู้วิจัยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงผสมผสาน (Mixed Methods Research) โดยใช้ทั้งการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยเริ่มตั้งกระบวนการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง การออกแบบเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย การทดสอบความถูกต้องและความเที่ยงตรงของแบบสอบถาม และแบบสำหรับสัมภาษณ์ในการลงพื้นที่ และการเก็บรวบรวมข้อมูลตามขั้นตอนวิธีการวิจัย ซึ่งผู้วิจัยสร้างขึ้นให้ครอบคลุมเนื้อหาตามวัตถุประสงค์การวิจัย โดยทดสอบดัชนีความสอดคล้อง (IOC) และความเชื่อมั่นจากการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (Coefficient of alpha) แบบ Cronbach เพื่อให้ได้แบบสอบถาม และแบบประเมินที่มีความตรงในเนื้อหา และมีความเชื่อมั่น เหมาะสมกับการนำไปใช้ในการเก็บข้อมูล หลังจากนั้นนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาวิจัยมาวิเคราะห์ข้อมูลแต่ละประเด็น ซึ่งสามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

สรุปผลการวิจัย

1. บริบทของพื้นที่

จากการศึกษาบริบทของพื้นที่บ้านป่าช้า ตั้งอยู่ในหมู่ที่ 8 ตำบลป่าตาล อำเภอนาตาล จังหวัดเขียงราย เป็นพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบเชิงเขา ริมแม่น้ำอิง และเข้าถึงได้สะดวกผ่านถนนทางหลวงสาย R3A ชื่อบ้านป่าช้ามีที่มาจากพื้นที่ป่าไม้หนาที่บในอดีตที่มีต้นข่าขึ้นอยู่จำนวนมาก

ผู้ตั้งถิ่นฐานเดิมเป็นผู้อพยพจากหลายพื้นที่ ส่วนใหญ่มีความชำนาญในการทำนาและปลูกข้าว โดยเดินทางเข้ามาหลีกเลี่ยงความแห้งแล้งจากจังหวัดลำปางและแพร่ และเริ่มบุกเบิกทำการเกษตรบนพื้นที่ป่าไม้อุดมสมบูรณ์ ซึ่งในปี พ.ศ. 2356 มีการแต่งตั้งท้าวขุนศรีเป็นผู้ใหญ่บ้าน

คนแรกชาวบ้านดำรงชีวิตด้วยเกษตรกรรมแบบดั้งเดิม ใช้เครื่องมือและแหล่งน้ำในพื้นที่เพื่อการบริโภค

ด้านการศึกษา ชุมชนมีความก้าวหน้าด้วยการก่อตั้งโรงเรียนบ้านป่าช้าในปี พ.ศ. 2478 และได้รับการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานเพิ่มขึ้น เช่น มีไฟฟ้าใช้ในปี พ.ศ. 2527 พร้อมจัดตั้งอาสาสมัครสาธารณสุขหมู่บ้านเพื่อดูแลสุขภาพของชุมชน บ้านป่าช้ายังคงรักษาวิถีชีวิตดั้งเดิมควบคู่ไปกับการพัฒนา เช่น การทำเกษตรอินทรีย์ การดูแลป่าชุ่มน้ำป่าสั้มแสง และการอนุรักษ์ประเพณีวัฒนธรรมท้องถิ่น

วัดป่าช้า ซึ่งเคยเป็นวัดร้างหลายร้อยปี ได้รับการบูรณะในปี พ.ศ. 2520 โดยพระมหาชูเกียรติ จกกวโร บุตรหลานชุมชน และในปี พ.ศ. 2529 วัดได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาโดยพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 9

ในพื้นที่ยังมีป่าสั้มแสง หรือป่าชุ่มน้ำชุ่มแสง ขนาดประมาณ 85 ไร่ ตั้งอยู่บนที่ราบลุ่มริมแม่น้ำอิง ต้นสั้มแสงเป็นไม้ยืนต้นที่สามารถทนน้ำท่วมขังได้นาน 4-5 เดือน และมีอายุมากกว่า 300 ปี ระบบนิเวศป่าสั้มแสงผสมผสานระหว่างป่าและแม่น้ำ ในฤดูน้ำหลากน้ำจะท่วมสูง 4-6 เมตร เป็นแหล่งอนุบาลปลาหลากหลายชนิด รวมถึงเป็นบ้านของนกสัตว์เล็กและพืชสมุนไพรที่ชุมชนใช้ประโยชน์

สำหรับชุมชน ป่าสั้มแสงมีบทบาทสำคัญเหมือน “เส้นเลือดใหญ่ทางชีวภาพ” เป็นแหล่งอาหาร และวัสดุใช้สอยในชีวิตประจำวัน รวมทั้งมีความเกี่ยวข้องกับพิธีกรรมและประเพณีท้องถิ่น ชาวบ้านร่วมมือกับหน่วยงานภาครัฐและเครือข่ายอนุรักษ์เพื่อดูแลและจัดการป่าสั้มแสงอย่างยั่งยืน

ด้านการอนุรักษ์และการใช้ประโยชน์ ชุมชนร่วมกับองค์กรภายนอกผลักดันให้ป่าสั้มแสงได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำที่มีความสำคัญในระดับสากล (Ramsar Site) และได้พัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มีสะพานทางเดินศึกษาธรรมชาติยาว 378 เมตร และกิจกรรมต่าง ๆ ให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้และสัมผัสวิถีชีวิตดั้งเดิม ป่าสั้มแสงยังถือเป็นหนึ่งใน 26 พื้นที่ชุ่มน้ำสำคัญของลุ่มน้ำอิงที่ยังคงอยู่จนถึงปัจจุบัน

2. การมีส่วนร่วมการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านป่าช้า ตำบลป่าตาล อำเภอขุนตาล จังหวัดเชียงราย

ผลการวิจัยพบว่าจำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามเพศ พบว่าผู้ตอบแบบสอบถามเป็นเพศชาย จำนวน 30 คน คิดเป็นร้อยละ 100 และเพศหญิง จำนวน 0 คน คิดเป็น ร้อยละ 0

จากการวิจัยพบว่าจำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามอายุพบว่าผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีอายุ ระหว่าง 61-20 ปี ขึ้นไป จำนวน 22 คน คิดเป็นร้อยละ 73.30 รองลงมามีอายุระหว่าง 51-60 ปี จำนวน 8 คน คิดเป็นร้อยละ 26.70

ผลการวิจัยพบว่าจำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามระดับการศึกษา พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีระดับการศึกษาในระดับต่ำกว่าปริญญาตรี จำนวน 30 คน คิดเป็นร้อยละ 100

ผลการวิจัยพบว่าจำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถามจำแนกตามอาชีพ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีอาชีพเป็นเกษตรกร จำนวน 29 คน คิดเป็นร้อยละ 96.7 และรองลงมา มีอาชีพรับจ้าง จำนวน 1 คน คิดเป็นร้อยละ 3.3

การประเมินการมีส่วนร่วมนวัตกรรมการท่องเที่ยวโดย ชุมชนบ้านป่าข่า ตำบล ป่าตาล อำเภอนากลางจังหวัดเชียงราย

โดยได้สังเคราะห์ข้อคำถามในแบบสอบถามจากแนวคิดการนวัตกรรมการท่องเที่ยวโดย ชุมชน O'Sullivan and Dooley (2009) มาประยุกต์ใช้กับการท่องเที่ยวโดยชุมชน 3 ด้าน คือ นวัตกรรมผลิตภัณฑ์ (product Innovation) นวัตกรรมกระบวนการ (process Innovation) และ นวัตกรรมบริการ (service Innovation)

จากการวิเคราะห์ข้อมูลการมีส่วนร่วมนวัตกรรมการท่องเที่ยวโดย วิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) ผลการวิเคราะห์ข้อมูลปรากฏ ดังต่อไปนี้

ผลการวิจัย สรุปข้อมูลทั้งสามด้านของการมีส่วนร่วมนวัตกรรมการท่องเที่ยวโดย ชุมชน พบว่าพบว่าด้านนวัตกรรมกระบวนการ (process Innovation) มีส่วนร่วมในระดับมากที่สุด ($\mu = 4.84$, $\sigma = .18$) รองลงมาเป็นด้านนวัตกรรมผลิตภัณฑ์ (product Innovation) ($\mu = 4.45$, $\sigma = .32$) และลำดับสุดท้ายปานกลางคือด้านนวัตกรรมบริการ (Service Innovation) ($\mu = 2.99$, $\sigma = .34$)

ผลการวิจัยระดับการมีส่วนร่วมด้านนวัตกรรมผลิตภัณฑ์ (product Innovation) พบว่าการมีส่วนร่วมในการเข้าร่วมประชุมด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่ชุ่มน้ำ ป่าสั้มแสงมีส่วนร่วมในระดับมากที่สุด ($\mu = 5.00$, $\sigma = .00$) รองลงมาเป็นการมีส่วนร่วมในการสำรวจในพื้นที่ชุ่มน้ำ ป่าสั้มแสงเพื่อกำหนดเป็นแหล่งท่องเที่ยว ($\mu = 4.90$, $\sigma = .30$) , การมีส่วนร่วมในการคัดเลือกผู้นำชุมชนบ้านป่าข่า ($\mu = 4.90$, $\sigma = .30$) และลำดับสุดท้ายคือการมีส่วนร่วมในการเสนอแนวทางหรือโครงการต่างๆที่เกี่ยวข้องกับในพื้นที่ชุ่มน้ำ ป่าสั้มแสง ($\mu = 3.53$, $\sigma = .97$)

ผลการวิจัย ระดับการมีส่วนร่วมด้านนวัตกรรมกระบวนการ (process Innovation) พบว่าการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวของบ้านป่าข่ามีส่วนร่วมในระดับมากที่สุด ($\mu = 5.00$, $\sigma = .00$) รองลงมาเป็นการมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาความเรียบร้อยและความสะอาด

บริเวณในพื้นที่ชุ่มน้ำ ป่าสั้มแสง ($\mu = 4.93$, $\sigma = .25$) และการมีส่วนร่วมในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ชุ่มน้ำป่าสั้มแสง ($\mu = 4.93$, $\sigma = .25$) และลำดับสุดท้ายคือการมีส่วนร่วมในการเป็นกรรมการในการพิจารณา โครงการ งบประมาณ หรือการติดตามผลการดำเนินงานด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่ชุ่มน้ำ ป่าสั้มแสง

ผลการวิจัย ระดับการมีส่วนร่วมด้านนวัตกรรมบริการ (service Innovation) พบว่า การมีส่วนร่วมในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรทางการท่องเที่ยวในพื้นที่ชุ่มน้ำ ป่าสั้มแสงมีส่วนร่วมในระดับมากที่สุด ($\mu = 4.73$, $\sigma = .52$) และมีส่วนร่วมในการใช้นวัตกรรมบริการเพื่ออนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำอย่างยั่งยืน และเป็นแหล่งรายได้เสริมของชุมชน ($\mu = 4.66$, $\sigma = .60$) รองลงมาเป็นการมีส่วนร่วมในการมีส่วนร่วมในการใช้นวัตกรรมบริการด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่ชุ่มน้ำ ป่าสั้มแสง ($\mu = 4.50$, $\sigma = .90$) และลำดับสุดท้ายคือการมีส่วนร่วมในการเข้าไปจำหน่ายผลิตภัณฑ์หรือการบริการในพื้นที่ชุ่มน้ำป่าสั้มแสง ($\mu = 1.53$, $\sigma = .50$) , การมีส่วนร่วมในการเข้ารับการฝึกอบรมเกี่ยวกับนวัตกรรมบริการให้บริการแก่นักท่องเที่ยวในพื้นที่ชุ่มน้ำ ป่าสั้มแสง ($\mu = 1.30$, $\sigma = .53$) และการมีส่วนร่วมในการมีส่วนร่วมกับการ พัฒนานวัตกรรมและผลิตภัณฑ์เพื่อเป็นแหล่งรายได้เสริมของชุมชน ($\mu = 1.23$, $\sigma = .56$) ตามลำดับ

ผลการศึกษาในวัตถุประสงค์ที่ 2 เพื่อพัฒนากิจกรรมและผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวในพื้นที่ชุ่มน้ำเพื่อเป็นแหล่งรายได้เสริมของชุมชนบ้านป่าข่า ตำบลป่าตาล อำเภอนครหลวง จังหวัดเชียงราย

ผู้วิจัยได้ใช้กระบวนการ การสัมภาษณ์ (In-depth Interview) ของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) คือ ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน เพื่อสอบถามเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนกิจกรรมและผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวในพื้นที่ชุ่มน้ำเพื่อเป็นแหล่งรายได้เสริมของชุมชนบ้านป่าข่า รวมทั้งเสนอแนะแนวทางการสร้างนวัตกรรมจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนบนฐานรากวิถีชีวิตชุมชนเพื่อการอนุรักษ์ในพื้นที่ชุ่มน้ำอย่างยั่งยืนบ้านป่าข่า โดยผลการศึกษาจะแบ่งออกเป็น 5 ประเด็นหลักด้วยกัน คือ 1.ประเด็นด้านทรัพยากรการท่องเที่ยวและวัฒนธรรม 2.ประเด็นด้านองค์กรชุมชน และการมีส่วนร่วม 3. ประเด็นด้านการบริหารจัดการ 4. ประเด็นด้านกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และ 5. ประเด็นข้อเสนอแนะ ผลการศึกษาปรากฏดังต่อไปนี้

1.ประเด็นด้านทรัพยากรการท่องเที่ยวและวัฒนธรรม

ประเด็นด้านทรัพยากรการท่องเที่ยวและวัฒนธรรม ป่าส้มแสงมีความสำคัญและเอกลักษณ์เฉพาะตัวหลายประการที่สามารถพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวสรุปได้ดังนี้

1.1 ระบบนิเวศเฉพาะถิ่น เป็นพื้นที่ชุ่มน้ำสำคัญที่มีพันธุ์พืชหายากหลากหลายชนิด รวมถึงต้นส้มแสง (*Xanthophyllum lanceatum* J.J.Sm.) ซึ่งเป็นพืชเด่นในพื้นที่ ต้นส้มแสงสามารถปรับตัวให้เติบโตท่ามกลางน้ำท่วมในฤดูฝนและพื้นตัวได้ดีหลังน้ำลด โดยช่วยสร้างสมดุลของระบบนิเวศและเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำและนกท้องถิ่น นอกจากนี้ ยังเป็นแหล่งอนุบาลและขยายพันธุ์ปลาน้ำจืดที่มาจากแม่น้ำโขงและแม่น้ำอิงในช่วงฤดูน้ำหลาก ซึ่งมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อระบบนิเวศชุ่มน้ำของประเทศไทย

1.2 ทิวทัศน์ธรรมชาติสวยงาม ในยามเช้าหรือฤดูน้ำหลาก ป่าส้มแสงจะมีหมอกปกคลุมผิวน้ำ พร้อมภาพต้นส้มแสงสะท้อนผิวน้ำที่สงบและงดงาม เหมาะสำหรับการพายเรือสำรวจระบบนิเวศและการถ่ายภาพ

1.3 สีสันจากฤดูกาล ใบของต้นส้มแสงบางต้นจะเปลี่ยนเป็นสีเหลืองทอง ส้ม แดง ในช่วงฤดูร้อนหรือปลายฝนต้นหนาว ตัดกับสีเขียวของป่าขึ้น สร้างความสวยงามดึงดูดนักท่องเที่ยว

1.4 จุดเรียนรู้ทางธรรมชาติ เหมาะสำหรับกิจกรรมเดินศึกษาธรรมชาติในช่วงหน้าแล้ง โดยมีเส้นทางให้ชมนก พืชน้ำ เห็ดป่า สัตว์ป่าหลากหลายชนิด และเรียนรู้ความสัมพันธ์ของวิถีชีวิตชุมชนกับธรรมชาติ

1.5 วิถีชีวิตและวัฒนธรรมพื้นบ้าน ชุมชนบ้านป่าข่ามีความผูกพันอย่างลึกซึ้งกับธรรมชาติ โดยมีวิถีชีวิตที่สอดคล้องกับการเกษตรและการใช้ทรัพยากรจากพื้นที่ชุ่มน้ำอย่างยั่งยืน รวมถึงมีภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น การถักจักสานไม้ไผ่ และการทำอาหารพื้นบ้าน

1.6 ประเพณีและพิธีกรรมท้องถิ่น มีการสืบสานประเพณีสำคัญ เช่น งานสืบชะตาแม่น้ำ พิธีบายศรีสู่ขวัญ และการพ่อนมิ่งขวัญศรีศรีขุนตาล

1.7 ความเชื่อและภูมิปัญญาท้องถิ่น ชุมชนมีความเชื่อและการปฏิบัติที่ผูกโยงกับธรรมชาติและบรรพบุรุษ เช่น การไหว้เตาไฟ และพิธีกรรมขอพรเกี่ยวกับการเกษตร ซึ่งมีการถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น

1.8 กิจกรรมและวัฒนธรรมอาหารพื้นบ้าน มีอาหารพื้นบ้านหรืออาหารท้องถิ่นที่ได้รับการอนุรักษ์ไว้ ซึ่งเป็นอาหารเด่นที่ใช้วัตถุดิบในท้องถิ่นในการประกอบอาหาร

สรุปแนวทางการพัฒนากิจกรรมและผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวในพื้นที่ชุ่มน้ำเพื่อเป็นแหล่งรายได้เสริมของชุมชนบ้านป่าช้า ตำบลป่าตาล อำเภอขุนตาล จังหวัดเชียงราย ได้ดังต่อไปนี้

1.การท่องเที่ยวเชิงนิเวศและธรรมชาติ (Eco-tourism and Nature-based Tourism)

1.1 การพายเรือศึกษาธรรมชาติและชมทิวทัศน์ ควรจัดกิจกรรมให้ผู้มาเยือนได้ พายเรือเข้าไปศึกษาความหลากหลายของระบบนิเวศ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยามเช้าหรือช่วงฤดูน้ำหลาก ที่ป่าส้มแสงมีหมอกบางๆ ปกคลุมผิวน้ำ และต้นส้มแสงเรียงรายสะท้อนกับผิวน้ำ สร้างภาพที่สงบและงดงาม กิจกรรมนี้ยังเป็นจุดชมวิวที่เหมาะสมสำหรับถ่ายภาพ และสัมผัสบรรยากาศธรรมชาติอย่างใกล้ชิด

1.2 การเดินศึกษาธรรมชาติและดูนกในหน้าแล้ง เนื่องจากในช่วงหน้าแล้งซึ่งน้ำลดลง นักท่องเที่ยวสามารถเดินศึกษาธรรมชาติเพื่อชมนก พืชป่า เห็ดป่า ไก่ป่า กระรอก กระเจิง ที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ชุ่มน้ำได้ การเดินนี้ยังเปิดโอกาสให้ ศึกษาความหลากหลายของพันธุ์พืชหายาก และโดยเฉพาะอย่างยิ่ง ต้นส้มแสง หรือต้นชุมแสง ซึ่งเป็นไม้ประจำถิ่นที่มีความโดดเด่น กิจกรรมนี้จะช่วยให้ผู้มาเยือนสัมผัสระบบนิเวศที่ค่อนข้างสมบูรณ์อย่างใกล้ชิด

1.3 การท่องเที่ยวเชิงถ่ายภาพและชมสีสันตามฤดูกาล เน้นความสวยงามเฉพาะตัวของป่าส้มแสง ในช่วงที่ ต้นส้มแสงบางต้นจะเปลี่ยนสีของใบเป็นเฉดเหลืองทอง ส้ม แดง ตัดกับสีเขียวของป่าขึ้นในฤดูร้อนหรือปลายฝนต้นหนาว ซึ่งเป็นภาพที่สร้างความประทับใจและดึงดูดนักท่องเที่ยวที่สนใจการถ่ายภาพโดยเฉพาะ

1.4 การเรียนรู้บทบาทของป่าส้มแสงในฐานะแหล่งอนุบาลสัตว์น้ำ จัดกิจกรรมให้ความรู้เกี่ยวกับการที่ ป่าส้มแสงทำหน้าที่เป็นแหล่งวางไข่และแหล่งอนุบาลลูกปลาและปลาขนาดเล็ก ซึ่งมาจากแม่น้ำโขงและแม่น้ำอิงในช่วงฤดูน้ำหลาก แม้จะยังไม่มีกระบวนการเพาะเลี้ยงปลาอย่างละเอียด แต่การให้ความรู้นี้จะช่วยเน้นย้ำความสำคัญทางนิเวศวิทยาของพื้นที่ป่าส้มแสง

2. การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและวิถีชีวิตชุมชน (Cultural and Community-based Tourism)

2.1 โฮมสเตย์และเรียนรู้วิถีชีวิตเกษตรกรรม จัดโปรแกรมโฮมสเตย์ที่ให้นักท่องเที่ยวได้สัมผัสวิถีชีวิตของชุมชนบ้านป่าช้าที่ผูกพันกับการเกษตร เช่น การทำนา ทำไร่ และการใช้ทรัพยากรจากพื้นที่ชุ่มน้ำอย่างยั่งยืน

2.2 เวิร์คช็อปภูมิปัญญาท้องถิ่น จัดกิจกรรมที่ให้นักท่องเที่ยวได้ เรียนรู้และลงมือทำภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น การจักสานไม้ไผ่ ซึ่งเป็นหัตถกรรมพื้นบ้านของชุมชน การทำอาหารพื้นบ้าน ที่ใช้วัตถุดิบจากธรรมชาติ โดยเฉพาะ ห่อหมกหน่อไม้ ซึ่งเป็นอาหารเด่นของท้องถิ่น และเป็นส่วนหนึ่งของงานบุญและโอกาสพิเศษ

2.3 ผลผลิตจากต้นส้มแสงเพื่อการประดับ เนื่องจาก ต้นส้มแสงที่เจริญเติบโตในธรรมชาติ มีทรงต้นที่สวยงาม และปัจจุบันนิยมขุดนำไปปลูกเป็นไม้ประดับ ชุมชนสามารถเพาะขยายพันธุ์โดยการเพาะเมล็ดหรือตอนกิ่ง เพื่อ จำหน่ายต้นส้มแสงขนาดเล็กเป็นไม้ประดับ ซึ่งเป็นที่ต้องการของตลาด

2.4 ของที่ระลึกที่เชื่อมโยงกับระบบนิเวศและวัฒนธรรม เช่น ภาพถ่ายทิวทัศน์ป่าส้มแสง หนังสือคู่มือเกี่ยวกับพืชพรรณและสัตว์น้ำในพื้นที่, หรือของที่ระลึกที่สื่อถึงประเพณีและความเชื่อของชุมชน

การพัฒนาแนวทางเหล่านี้ จะช่วยส่งเสริมให้ป่าส้มแสงเป็น จุดเรียนรู้ทางธรรมชาติและ เป็น แหล่งรายได้เสริม ที่สำคัญของชุมชนบ้านป่าข่าได้อย่างยั่งยืน

2. ประเด็นด้านองค์กรชุมชนและการมีส่วนร่วม

ชุมชนบ้านป่าข่ามีบทบาทสำคัญในการบริหารจัดการและดูแลรักษาป่าส้มแสงอย่างเข้มแข็งสรุปได้ดังนี้

2.1 การขึ้นทะเบียนและจัดตั้งองค์กร ป่าส้มแสงได้รับการขึ้นทะเบียนเป็น “ป่าชุมชน” และมีการจัดตั้งองค์กรชุมชน เช่น คณะกรรมการหมู่บ้าน เพื่อดูแลทรัพยากรอย่างต่อเนื่อง โดยได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานท้องถิ่น

2.2 การมีส่วนร่วมของชุมชน ชาวบ้านมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันในกิจกรรมต่างๆ เช่น งาน “สืบชะตาป่าส้มแสง” ซึ่งเป็นเวทีรวมพลังเพื่อผลักดันการขึ้นทะเบียนพื้นที่และสร้างแรงจูงใจในการอนุรักษ์

2.3 จิตสำนึกในการอนุรักษ์ ชุมชนมีจิตสำนึกในการรักษาทรัพยากรป่าไม้อย่างรอบคอบ และมีการใช้ประโยชน์จากป่าอย่างสมดุล ป่าส้มแสงเปรียบเสมือนเส้นเลือดใหญ่ที่ช่วยเป็นแหล่งอาหารและที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำ

2.4 ความร่วมมือกับหน่วยงานภายนอก เทศบาลตำบลป่าตาล และสมาคมแม่น้ำเพื่อชีวิต ร่วมมือกับชุมชนในการส่งเสริมและสนับสนุนการจัดการพื้นที่นี้อย่างยั่งยืน ควบคู่ไปกับการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

3. ประเด็นด้านการบริหารจัดการ

การบริหารจัดการป่าส้มแสงเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนและความยั่งยืนสรุปได้ดังนี้

3.1 การจัดตั้งองค์กรชุมชนและกลไกการบริหาร ชุมชนได้ตั้งกลุ่มหรือคณะกรรมการหมู่บ้านเพื่อดูแลป่าส้มแสงอย่างเป็นระบบ พร้อมแบ่งหน้าที่รับผิดชอบด้านการอนุรักษ์ การจัดการกิจกรรมและการกำกับดูแลการใช้ประโยชน์

3.2 การอนุรักษ์และจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืน บริหารภายใต้หลักการรักษาสมดุลระบบนิเวศ โดยมีการกำหนดแนวทางและข้อห้ามในการใช้ทรัพยากร เช่น การเก็บพืชสมุนไพรหรือจับสัตว์น้ำตามฤดูกาลและขนาดที่เหมาะสม

3.3 การมีส่วนร่วมของชุมชนและการสร้างจิตสำนึก ชุมชนมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนของการบริหารจัดการ รวมถึงการจัดกิจกรรมอนุรักษ์ เช่น งาน “สืบชะตาป่าส้มแสง” เพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการรักษาป่า

3.4 การกระจายผลประโยชน์ มีการจัดสรรผลประโยชน์ในชุมชนผ่านกลุ่มวิสาหกิจชุมชนหรือคณะกรรมการหมู่บ้าน เพื่อให้ทุกคนได้รับผลประโยชน์อย่างเท่าเทียม

3.5 กระบวนการเรียนรู้ระหว่างชาวบ้านกับผู้มาเยือน ผู้มาเยือนสามารถเดินชมป่าศึกษาพันธุ์ไม้เฉพาะถิ่น และรับฟังความรู้จากชาวบ้านเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างระบบนิเวศกับวิถีชีวิต รวมถึงเข้าร่วมกิจกรรมวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นต่างๆ ที่จัดโดยชาวบ้านและมัคคุเทศก์ชุมชน

3.6 สิ่งอำนวยความสะดวกในพื้นที่ มีการสร้างถนนรอบหนองน้ำและสะพานยกสูงเพื่อเข้าถึงพื้นที่ได้สะดวกและปลอดภัย รวมถึงการจัดทำทางเดินภายในป่าส้มแสง (สกายวอล์ค) ระยะทางประมาณ 378 เมตร อย่างไรก็ตาม ห้องน้ำและสาธารณูปโภคอื่นในพื้นที่ยังไม่ได้รับการพัฒนา

3.7 การพัฒนาสินค้าที่ระลึก ยังขาดสินค้าของที่ระลึกและผลิตภัณฑ์ชุมชนที่มีความโดดเด่น และยังขาดการประชาสัมพันธ์ในช่องทางต่างๆ ที่แพร่หลายให้คนภายนอกได้รับทราบถึงแหล่งท่องเที่ยว

4. ประเด็นด้านกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ กระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เป็นหัวใจสำคัญในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรมสรุปได้ดังนี้

4.1 การสร้างการเรียนรู้และความเข้าใจในวิถีชีวิตและวัฒนธรรม กิจกรรมท่องเที่ยวช่วยให้ ผู้มาเยือนเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างธรรมชาติกับวิถีชีวิตชุมชน และเกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างชาวบ้านและผู้มาเยือนผ่านมัคคุเทศก์ท้องถิ่น

4.2 ศักยภาพของคนในชุมชน คนในชุมชนมีความผูกพันและความสามัคคีสูง พร้อมทั้งจะเรียนรู้และถ่ายทอดความรู้ แต่ ยังขาดการพัฒนาองค์ความรู้และความเข้าใจด้านการใช้เทคโนโลยีมาปรับใช้ในการบริหารจัดการ

4.3 ศักยภาพของพื้นที่ชุ่มน้ำป่าส้มแสง เป็นพื้นที่ที่มีระบบนิเวศหลากหลาย ต้นส้มแสงเป็นเอกลักษณ์ เป็นแหล่งขยายพันธุ์ปลาและสัตว์ป่าที่สำคัญ มีทิวทัศน์สวยงาม และมีคุณค่าทางวัฒนธรรมสูง พร้อมเปิดรับการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

4.4 การจัดการเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดและความยั่งยืน ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการ มีการควบคุมการใช้ทรัพยากรอย่างยั่งยืน และสนับสนุนการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน เพื่อเพิ่มมูลค่าทางเศรษฐกิจ

4.5 การมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านป่าข่าในกระบวนการสื่อสารและแก้ไขปัญหา ชุมชนมีการจัดเวทีประชุมและระดมความคิดเห็นอย่างสม่ำเสมอ ส่งเสริมการสื่อสารที่โปร่งใส และสร้างระบบการจัดการปัญหาร่วมกัน

4.6 แนวทางการพัฒนากิจกรรมและผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยว ควรส่งเสริมการสร้างและพัฒนาสินค้าของที่ระลึกที่สะท้อนเอกลักษณ์ของชุมชน เสริมสร้างทักษะและความรู้ด้านการบริการและการบริหารธุรกิจท่องเที่ยวแก่ชาวบ้าน และสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับหน่วยงานภายนอก

ผลการศึกษาในวัตถุประสงค์ที่ 3 ประเด็นข้อเสนอแนะแนวทางการปรับปรุงและพัฒนาทิศทางการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านป่าข่า ข้อเสนอแนะมุ่งเน้นการสร้างความร่วมมือและการมีส่วนร่วมของสมาชิกในการบริหารจัดการทรัพยากรท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนสรุปได้ดังนี้

5.1 การกระจายรายได้สู่ชุมชน ควรส่งเสริมการจัดตั้งและสนับสนุนวิสาหกิจชุมชน เพื่อการจัดการท่องเที่ยวและสินค้าชุมชนเป็นระบบและกระจายรายได้อย่างเป็นธรรม รวมถึงสร้างช่องทางจำหน่ายผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกทั้งในตลาดท้องถิ่นและออนไลน์

5.2 การจัดการสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ชุ่มน้ำ ต้องพัฒนากลไกการอนุรักษ์และฟื้นฟูระบบนิเวศป่าเสื่อมสภาพอย่างต่อเนื่อง ควบคุมการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างสมดุล วางแผนการท่องเที่ยวเพื่อจำกัดจำนวนผู้เข้าชม และส่งเสริมการสร้างโครงสร้างพื้นฐานที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม

5.3 การสืบสานวัฒนธรรมท้องถิ่นในพื้นที่ชุ่มน้ำ สนับสนุนกิจกรรมประเพณีและพิธีกรรมท้องถิ่น เช่น งาน “สืบชะตาป่าเสื่อมสภาพ” ส่งเสริมการถ่ายทอดภูมิปัญญาผ่านมัลติมีเดียชุมชน และรวมชุมชนในการวางแผนและจัดการกิจกรรมที่สะท้อนอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม

5.4 นวัตกรรมท่องเที่ยวโดยชุมชน (Community-based Tourism Innovation) ควรประยุกต์ใช้นวัตกรรมใน 3 ด้าน ดังนี้

1.ผลิตภัณฑ์ (Product) พัฒนาผลิตภัณฑ์ท่องเที่ยวที่สะท้อนเอกลักษณ์ธรรมชาติและวัฒนธรรมของชุมชน เช่น ทัวร์ศึกษาธรรมชาติ สินค้าหัตถกรรมพื้นบ้าน และกิจกรรมเชิงวัฒนธรรม ที่สร้างความแตกต่าง

2.กระบวนการ (Process) ปรับปรุงขั้นตอนและวิธีการจัดการท่องเที่ยวให้มีความยั่งยืน เช่น การมีส่วนร่วมของชุมชนในการวางแผน การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และการควบคุมผลกระทบจากนักท่องเที่ยว

3.บริการ (Service) พัฒนาทักษะคนในชุมชน เช่น มัคคุเทศก์ชุมชน เพื่อให้บริการนักท่องเที่ยวอย่างมืออาชีพและเป็นมิตร ตลอดจนการสร้างประสบการณ์ที่ลึกซึ้งและจริงใจสำหรับผู้มาเยือน

โดยสรุป งานวิจัยชี้ให้เห็นว่าการพัฒนาการท่องเที่ยวในป่าสัมผัสแสงบ้านป่าชาจำเป็นต้องเน้นความร่วมมือและการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการทรัพยากรอย่างยั่งยืน ควบคู่ไปกับการรักษา และฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม การอนุรักษ์และส่งเสริมวัฒนธรรมท้องถิ่น รวมถึงการนำแนวคิดนวัตกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชนมาประยุกต์ใช้เพื่อสร้างรายได้เสริมและรักษาคุณค่าทางธรรมชาติและวัฒนธรรมให้คงอยู่กับชุมชนอย่างยาวนาน

อภิปรายผล

การวิจัยเรื่อง"ป่าส้มแสง นวัตกรรมจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนบนฐานรากวิถีชีวิตชุมชนเพื่อการอนุรักษ์ในพื้นที่ชุ่มน้ำอย่างยั่งยืนและเป็นแหล่งรายได้เสริมของชุมชนบ้านป่าช้า ตำบลป่าตาล อำเภอลำลูกกา จังหวัดเชียงราย มีประเด็นการอภิปรายดังนี้

1. การมีส่วนร่วมของชุมชนและบทบาทสำคัญในการบริหารจัดการจากผลการวิจัยพบว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนบ้านป่าช้าในด้านต่าง ๆ ของนวัตกรรมจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนนั้น มีระดับสูง โดยเฉพาะนวัตกรรมกระบวนการ (process innovation) ที่สะท้อนถึงความเข้มแข็งของการบริหารจัดการชุมชนในรูปแบบมีส่วนร่วม ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยอื่นในพื้นที่ท่องเที่ยวโดยชุมชนที่เชียงราย และพื้นที่อื่น ๆ ที่ชี้ให้เห็นว่าการมีส่วนร่วมที่เข้มแข็งเป็นปัจจัยสำคัญต่อความยั่งยืนของการท่องเที่ยวชุมชนและการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ การมีส่วนร่วมนี้ทำให้ชุมชนรับรู้และรู้สึกเป็นเจ้าของทรัพยากรและแหล่งท่องเที่ยว ลดความขัดแย้ง และกระตุ้นจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ สอดคล้องกับงานวิจัยของ ญัฐพัชร มณีโรจน์ (2560) เรื่อง การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน พบว่าการท่องเที่ยว โดยชุมชนเป็นการท่องเที่ยวที่สมาชิกในชุมชนมีส่วนร่วมบริหารจัดการ การท่องเที่ยว เพื่อประโยชน์ต่อชุมชน โดยกิจกรรมการท่องเที่ยวมุ่งสร้างปฏิสัมพันธ์และความผูกพันระหว่างเจ้าบ้านกับผู้มาเยือนผ่านการมีส่วนร่วมในกิจกรรมท่องเที่ยวซึ่งนำไปสู่การเรียนรู้ เข้าใจอย่างลึกซึ้งถึงรากเหง้าของชุมชนเน้นความยั่งยืน และเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม สร้างความสมดุลระหว่างทรัพยากรการท่องเที่ยว สังคม วัฒนธรรม และวิถีชีวิตของสมาชิกในชุมชน รวมถึงสร้างคุณภาพชีวิตที่ดีให้กับสมาชิกในชุมชน และก่อให้เกิดการเรียนรู้ประสบการณ์ที่มีคุณค่ากับผู้มาเยือน การจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน ประกอบด้วย การวางแผน การจัดองค์การ การนำการประสานงาน และการควบคุม โดยทุกๆ กระบวนการเน้นการมีส่วนร่วม ของสมาชิกในชุมชน ร่วมวางแผน ร่วมตัดสินใจ ร่วมพัฒนา ร่วมลงมือปฏิบัติ ร่วมแบ่งปันผลประโยชน์และมีส่วนร่วม ประเมินผล

2. การพัฒนากิจกรรมและผลิตภัณฑ์ท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตและระบบนิเวศกิจกรรมท่องเที่ยวที่พัฒนาขึ้นเน้นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและวัฒนธรรมที่แทรกซึมวิถีชีวิตชุมชน ซึ่งไม่เพียงแต่สร้างรายได้เสริมเท่านั้น แต่ยังช่วยอนุรักษ์ระบบนิเวศป่าส้มแสงอันมีคุณค่าทางชีวภาพสูง การผสมผสานกิจกรรมเรียนรู้เกี่ยวกับระบบนิเวศ สัตว์น้ำ พืชพรรณ รวมถึงประเพณีและภูมิปัญญาท้องถิ่นช่วยสร้างประสบการณ์ท่องเที่ยวที่ลึกซึ้งและยั่งยืน มีส่วนสนับสนุนให้นักท่องเที่ยวได้รับความรู้และความตระหนักต่อความสำคัญของทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม สิ่งนี้สอดคล้องกับ

ข้อเสนอในงานวิจัยท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ประสบความสำเร็จซึ่งเน้นการเชื่อมโยงทุนทางธรรมชาติและวัฒนธรรม สอดคล้องกับงานวิจัยของ ธง คำเกิด และคณะ (2564) เรื่องการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนบนฐานรากวิถีชีวิตชุมชนอย่างยั่งยืน ของตำบลต้นตาล อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี พบว่าศักยภาพการท่องเที่ยวโดยชุมชน ตำบลต้นตาล มีการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนในรูปแบบกลุ่ม โดยมีสมาชิกเป็นคนในชุมชน แบบมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน มีการจัด สถานที่ต้อนรับนักท่องเที่ยว โดยมีกิจกรรมการท่องเที่ยวให้นักท่องเที่ยวได้เรียนรู้วิถีชีวิตภูมิปัญญา ชาวบ้านของชุมชนบ้านบางแม่หม้าย ผ่านฐานการเรียนรู้และกิจกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชน และรูปแบบการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนบนฐานรากวิถีชีวิตชุมชนอย่างยั่งยืนของชุมชนตำบลต้นตาล เป็นกระบวนการตั้งแต่การวางแผน การกำหนดเป้าหมายร่วมกันที่ชัดเจน รวมถึงผลลัพธ์ ของการบูรณาการการทำงานร่วมกันในการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชน ซึ่งจากการศึกษาทำให้เกิด การทำงานร่วมกัน โดยมีโครงสร้างการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนบนฐานรากวิถีชีวิตชุมชนอย่าง ยั่งยืนของชุมชนตำบลต้นตาล เป็นโครงสร้างการทำงานร่วมกันของตำบลต้นตาล ที่ได้มีกำหนด โครงสร้าง บทบาทหน้าที่ ความรับผิดชอบ โดยโครงสร้างการทำงานของการท่องเที่ยวตำบลต้นตาลมี รูปแบบการทำงานที่มีลักษณะไม่ซับซ้อน

3.ความท้าทายด้านนวัตกรรมบริการและการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานแม้ว่าการมีส่วนร่วมด้านนวัตกรรมผลิตภัณฑ์และกระบวนการจะอยู่ในระดับสูง แต่การมีส่วนร่วมด้านนวัตกรรมบริการ เช่น การฝึกอบรมภาคีเครือข่าย การพัฒนาผลิตภัณฑ์บริการ หรือการจำหน่ายผลิตภัณฑ์ยังอยู่ในระดับปานกลางถึงต่ำ ซึ่งชี้ให้เห็นถึงข้อจำกัดด้านทักษะ ความรู้ และโครงสร้างพื้นฐานที่ยังต้องได้รับการส่งเสริม นอกจากนี้ การขาดแคลนสิ่งอำนวยความสะดวกขั้นพื้นฐานในพื้นที่ท่องเที่ยว เช่น ห้องน้ำหรือจุดบริการ อาจจำกัดประสบการณ์และความพึงพอใจของนักท่องเที่ยว งานวิจัยอื่น ๆ แสดงให้เห็นว่าการพัฒนาความสามารถของชุมชนในด้านการบริการและการบริหารจัดการเป็นหัวใจสำคัญในการสร้างความยั่งยืนของการท่องเที่ยวโดยชุมชน สอดคล้องกับงานวิจัยของ ภัทรบดีนทร์ สุทธิภักดี (2559) เรื่องแนวทางการพัฒนานวัตกรรมเพื่อการบริหารจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนริมกว๊านพะเยา พบว่ากลุ่มตัวอย่างนักท่องเที่ยวที่เดินทางมาท่องเที่ยวยังกว๊านพะเยา ไม่ได้มีความต้องการเดินทางมาด้วยตนเอง แต่เป็นการมาตามคำชวนของเพื่อนที่เป็นเจ้าถิ่นหรือเป็นการท่องเที่ยวในรูปแบบของจุดแวะพักก่อนเดินทางไปท่องเที่ยวยังสถานที่อื่นๆ ส่วนกลุ่มนักท่องเที่ยว ที่ยังไม่เคยเดินทางมาท่องเที่ยวที่กว๊านพะเยา ให้เหตุผลว่ามีการรับรู้เกี่ยวกับข้อมูลการท่องเที่ยวของ กว๊านพะเยาน้อยเกินไป ทำให้ไม่แน่ใจว่าเป็นตัวเลือกที่เหมาะสมเมื่อเทียบกับสถานที่ท่องเที่ยวใน จังหวัดท่องเที่ยวอื่นๆ ในขณะที่กว๊านพะเยาก็ยังไม่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวได้มากพอเนื่องจากกิจกรรม การท่องเที่ยวในปัจจุบันมีลักษณะเป็นกิจกรรมที่ใช้เวลาสั้นๆ ทำให้นักท่องเที่ยวไม่

สามารถเข้าไปมี ส่วนร่วม และดึงดูดให้นักท่องเที่ยวอยู่ในพื้นที่ได้นานขึ้น ส่งผลให้ผู้ประกอบการโรงแรมที่พักบางราย ต้องขาดรายได้เนื่องจากไม่มีลูกค้าเข้าพัก ซึ่งเป็นผลมาจากอัตราการเพิ่มขึ้นของโรงแรม และจำนวนนักท่องเที่ยวไม่สัมพันธ์กัน ดังนั้น สิ่งที่พะเยาต้องทำ คือ การรวมกลุ่มของธุรกิจที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวใน รูปแบบของเครือข่าย โดยร่วมกันสร้างแบรนด์ให้กับก๊วนพะเยาผ่านเรื่องเล่าตำนานและ ประวัติศาสตร์ และกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ช่วยเปิดมุมมองใหม่ของก๊วนพะเยา รวมไปถึงจัดทำ เว็บไซต์กลางเพื่อประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวในบริเวณก๊วนพะเยาไปยังกลุ่มนักท่องเที่ยวที่ยังไม่เคย เดินทางมายังก๊วนพะเยา เพื่อให้นักท่องเที่ยวมีข้อมูลประกอบการตัดสินใจ และมั่นใจได้ว่าพะเยาจะ เป็นตัวเลือกหนึ่งของการท่องเที่ยวที่ไม่ทำให้ผิดหวัง

4. บทบาทขององค์กรชุมชนและความร่วมมือภายนอก การขึ้นทะเบียนป่าสัมแสงเป็นป่าชุมชน รวมทั้งการจัดตั้งคณะกรรมการหมู่บ้าน มีส่วนช่วยให้การบริหารจัดการทรัพยากรและกิจกรรมท่องเที่ยวเป็นระบบ และสามารถควบคุมการใช้ทรัพยากรได้อย่างสมดุลระหว่างคนในชุมชนกับพื้นที่ทรัพยากรที่อยู่ในชุมชน ความร่วมมือกับหน่วยงานท้องถิ่น เช่น เทศบาลตำบลป่าตาล หรือองค์กรอนุรักษ์ภายนอก มีบทบาทช่วยส่งเสริมการพัฒนาและอนุรักษ์อย่างยั่งยืนซึ่งสอดคล้องกับแนวทาง “การท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วม” ที่ส่งเสริมการบูรณาการภายในและภายนอกชุมชนเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็ง สอดคล้องกับการศึกษาของ ไพรยาพัสเตอร์ ศรีจิริยา (2563) เรื่อง การประเมินการมีส่วนร่วมด้านการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์ ผลการศึกษาพบว่า การจัดการท่องเที่ยวชุมชนหนองแม่นาอยู่ภายใต้การบริหารจัดการขององค์การบริหารส่วนตำบลหนองแม่นา ซึ่งมีบทบาทในการส่งเสริม และสนับสนุนด้านการตัดสินใจ การปฏิบัติ การประเมินผล โดยร่วมกับประชาชนในพื้นที่ ผู้นำชุมชน ผู้ประกอบการต่างๆ และหน่วยงานในพื้นที่ ผลสำเร็จการจัดการท่องเที่ยวของชุมชน อบต. ได้รับความร่วมมือจากประชาชนในพื้นที่ระดับดี ในส่วนของปัญหาการมีส่วนร่วมคือ ประชาชนขาดความรู้ด้านการท่องเที่ยว ดังนั้น หน่วยงานภาครัฐจึงมีข้อเสนอแนะให้มีการส่งเสริมความรู้ จัดกิจกรรม/โครงการ และเปิดโอกาสให้ภาคประชาชนสามารถตรวจสอบการทำงานของหน่วยงานภาครัฐได้

5. การสร้างกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างชุมชนกับนักท่องเที่ยวการจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้เป็นตัวกลางสำคัญในการสร้างความเข้าใจซึ่งกันและกันระหว่างชาวบ้านกับผู้มาเยือนช่วยเสริมสร้างจิตสำนึกอนุรักษ์และความเคารพในวัฒนธรรม ทำให้เกิดการท่องเที่ยวที่มีความรับผิดชอบและยั่งยืนในระยะยาว ซึ่งสอดคล้องกับหลักการของการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่เน้นการเรียนรู้ร่วมกันและการสร้างสัมพันธ์ระหว่างผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกฝ่าย สอดคล้องการงานวิจัยของ อาทิตย์ ทองคำ และ ภัทรวรรณ จีรพัฒน์ธนธร (2565) เรื่อง รูปแบบการจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชน

เป็นฐานอย่างมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาการจัดการท่องเที่ยว โดยชุมชนของจังหวัดนนทบุรี ผลการศึกษาพบว่าชุมชนมีทั้งจุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรค ที่มีผลต่อการเรียนรู้และการบริหารจัดการชุมชนท่องเที่ยว คนในชุมชน มีความต้องการการเรียนรู้ใน 3 ด้าน ได้แก่ ด้านความเข้าใจอย่างชัดเจนในชุมชน ด้านการจัดการธุรกิจการท่องเที่ยว และด้านการพัฒนาอย่างมีส่วนร่วม สำหรับรูปแบบการจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานอย่างมีส่วนร่วม พบว่ามีองค์ประกอบที่เป็นขั้นตอนการเรียนรู้ 3 ลำดับขั้น ประกอบด้วย 1. ศึกษาความต้องการของชุมชน และปัจจัยที่เกี่ยวข้อง 2. กำหนดเป้าหมายการเรียนรู้และ วัตถุประสงค์ และ 3. ออกแบบหลักสูตรการเรียนรู้ซึ่งอยู่ในรูปแบบของปัจจัยนำเข้า กระบวนการพัฒนา ผลผลิต และ ผลลัพธ์ (IPOO) ผลจากการวิจัยสามารถนำไปขยายผลสำเร็จที่ยั่งยืนให้เกิดขึ้นทั้งสำหรับชุมชนริม คลองอ้อมนนท์ และชุมชนท่องเที่ยวอื่น ๆ ในจังหวัดนนทบุรี

6. ความสำคัญของนวัตกรรมในมิติต่าง ๆ เพื่อความยั่งยืนการนำแนวคิดนวัตกรรมทั้งในด้านผลิตภัณฑ์ กระบวนการ และบริการ มาประยุกต์ใช้ในการจัดการท่องเที่ยวชุมชนช่วยเพิ่มมูลค่าและความแตกต่างของแหล่งท่องเที่ยว ในขณะที่เดียวกันยังส่งเสริมการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรม นวัตกรรมเหล่านี้ไม่เพียงแต่ตอบโจทย์ด้านเศรษฐกิจของชุมชน แต่ยังสร้างต้นแบบการพัฒนาที่ยั่งยืนให้กับพื้นที่ ชุมชนอื่น ๆ ได้ต่อไปอีกด้วย สอดคล้องกับการศึกษาของจินตนา วัชรโพธิกร (2566) เรื่อง นวัตกรรมการพัฒนาผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยวโดยชุมชนผ่านกลไกการเชื่อมโยงตลาดการท่องเที่ยว จังหวัดบุรีรัมย์ ผู้ความยั่งยืน ผลการศึกษาพบว่าจัดการองค์ความรู้และนวัตกรรมจากงานวิจัยแบบบูรณาการสู่การศึกษาพัฒนานวัตกรรมผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยวโดยชุมชนผ่านกลไกการเชื่อมโยงตลาดการท่องเที่ยว จังหวัดบุรีรัมย์ผู้ความยั่งยืน เป็นการสร้างมีส่วนร่วมและการ สร้างความเข้าใจร่วมกัน ได้มีการวางแผนการดำเนินการและแบ่งบทบาทหน้าที่ในการดำเนินงานวิจัยอย่างเป็นระบบ 2) การสร้างความเข้าใจกับแกนนำชุมชนและภาคีเครือข่าย ทำให้ชุมชนมีความรู้ (Knowledge) มองเห็นความสำคัญของ ปัญหาที่เกิดขึ้นกับชุมชน และกิจกรรมต่างๆ ที่ต้องการดำเนินการเพื่อสร้างการบริหารจัดการชุมชนมีความเข้าใจและรับรู้ ถึงวัตถุประสงค์ของการดำเนินกิจกรรมงานวิจัย นวัตกรรมการพัฒนาผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยวโดยชุมชนผ่านกลไกการ เชื่อมโยงตลาดการท่องเที่ยวจังหวัดบุรีรัมย์ผู้ความยั่งยืน สร้างการมีส่วนร่วม แกนนำในชุมชนเกิดการรับรู้กิจกรรมในการ ดำเนินโครงการที่จะเกิดขึ้น และได้มีการร่วมแนวทางในการดำเนินงานวิจัยในพื้นที่ ซึ่งเบื้องต้นถือได้ว่าชุมชนเกิดการยอมรับ

7. ข้อเสนอแนะและแนวทางพัฒนาต่อเนื่องงานวิจัยชี้ให้เห็นความจำเป็นในการเพิ่มขีดความสามารถของชุมชนในด้านการบริการและการตลาด การพัฒนาสินค้าของที่ระลึกที่มีเอกลักษณ์เฉพาะรวมถึงการขยายเครือข่ายความร่วมมือทางสังคมและองค์กรเพื่อสร้างความเข้มแข็งและความยั่งยืนในระยะยาว นอกจากนี้ การควบคุมการท่องเที่ยวไม่ให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมเป็นสิ่งจำเป็นเพื่อให้ระบบนิเวศและวัฒนธรรมท้องถิ่นดำรงอยู่ได้อย่างสมบูรณ์ สอดคล้องกับการวิจัยของ ชัยญานุช ยุทธวรวิทย์ (2565) เรื่อง การศึกษาโมเดลการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน พบว่าการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านน้ำราบต้องมีการพัฒนา 4 ด้าน เพื่อนำไปสู่การจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนอย่างยั่งยืน จึงเกิดเป็นโมเดลการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านน้ำราบ ประกอบไปด้วย ต้องมีการพัฒนาการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวในชุมชนเพื่อเพิ่มจำนวนนักท่องเที่ยวให้เข้ามาท่องเที่ยว ที่ชุมชนและพัฒนาด้านการจัดการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์ ที่จะช่วยสร้างมูลค่าและเอกลักษณ์ให้กับชุมชนและเพิ่มความสามารถในการแข่งขันให้กับชุมชน และด้านความปลอดภัยของนักท่องเที่ยวเพื่อให้นักท่องเที่ยวเกิดความเชื่อมั่นและมั่นใจ ในด้านการจัดการต้องพัฒนาความร่วมมือในชุมชนเพื่อให้เกิดความเข้มแข็งสามัคคีและการสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้กับคนในชุมชนและนักท่องเที่ยว นอกจากนี้ชาวบ้านในชุมชนต้องมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และถ่ายทอดวัฒนธรรมให้กับคนรุ่นต่อไปในชุมชนและนักท่องเที่ยว และองค์กรภายนอกทั้งภาครัฐและเอกชน ก็เป็นส่วนสำคัญในการพัฒนาการท่องเที่ยวในชุมชนให้เกิดความยั่งยืน โดยการมาสนับสนุนด้านด้านเงินทุนและการฝึกอบรมและให้ความรู้กับชุมชน

ข้อเสนอแนะการนำผลการวิจัยไปใช้

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายเพื่อมุ่งเน้นไปที่บทบาทของหน่วยงานภาครัฐ องค์กรภายนอก และการวางกรอบการดำเนินงานในระยะยาว เพื่อสนับสนุนให้ชุมชนสามารถจัดการการท่องเที่ยวได้อย่างยั่งยืนและมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ดังต่อไปนี้

1. การส่งเสริมและสนับสนุนวิสาหกิจชุมชน หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรส่งเสริมการจัดตั้งและสนับสนุนวิสาหกิจชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม เพื่อให้การจัดการท่องเที่ยวและสินค้าชุมชนมีระบบ มีความเข้มแข็ง และสามารถกระจายรายได้อย่างเป็นธรรมแก่สมาชิกในชุมชน

2. การพัฒนากลไกและมาตรการเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอย่างต่อเนื่อง ควรมีนโยบายและกลไกที่ชัดเจนในการอนุรักษ์และฟื้นฟูระบบนิเวศป่าสมบูรณ์ โดยอาศัยความร่วมมือระหว่างชุมชนและหน่วยงานภายนอกอย่างต่อเนื่อง รวมถึงการวางแผนการท่องเที่ยวเพื่อจำกัดจำนวนผู้เข้าชม และควบคุมกิจกรรม ไม่ให้ส่งผลกระทบต่อความสมบูรณ์ของระบบนิเวศ และ ควบคุมการใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างสมดุล ตามฤดูกาลและความเหมาะสม.

3. การสนับสนุนการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่ยั่งยืน หน่วยงานภาครัฐควรมีนโยบายและจัดสรรงบประมาณเพื่อ ส่งเสริมการสร้างโครงสร้างพื้นฐานที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม เช่น การพัฒนาห้องน้ำและสาธารณูปโภคอื่น ๆ ในพื้นที่ รวมถึงสิ่งอำนวยความสะดวกในด้านอื่นๆ ให้แก่นักท่องเที่ยว

4. การส่งเสริมและสนับสนุนการเรียนรู้และใช้เทคโนโลยี ควรมีนโยบายสนับสนุนให้ชุมชนได้รับการ พัฒนาองค์ความรู้และความเข้าใจด้านการใช้เทคโนโลยีมาปรับใช้ในการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวและการดำเนินธุรกิจให้เกิดประสิทธิภาพและประสิทธิผล

5. การสร้างเครือข่ายความร่วมมือเชิงกลยุทธ์ หน่วยงานภาครัฐควรมีบทบาทในการสนับสนุนให้ชุมชนสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับหน่วยงานภายนอก เช่น เทศบาล องค์กรท่องเที่ยว และสถาบันการศึกษา เพื่อให้ได้รับการสนับสนุนด้านเทคนิค การตลาด และองค์ความรู้ที่จำเป็น

6. การสนับสนุนการสืบสานและถ่ายทอดวัฒนธรรมท้องถิ่น ควรกำหนดนโยบายที่ สนับสนุนกิจกรรมประเพณีและพิธีกรรมท้องถิ่น เช่น งาน "สืบชะตาป่าสมบูรณ์" เพื่อเชื่อมโยงชุมชนและผู้มาเยือนให้ร่วมกันรักษาและสืบสานวัฒนธรรมพื้นถิ่น นอกจากนี้ควรร่วมมือกับชุมชนในการวางแผนและจัดการกิจกรรมที่สะท้อนอัตลักษณ์และค่านิยมทางวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน

2. ข้อเสนอแนะในระดับปฏิบัติการ

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการมุ่งเน้นไปที่การดำเนินการที่เป็นรูปธรรมโดยชุมชนและผู้เกี่ยวข้องโดยตรง เพื่อยกระดับประสิทธิภาพการท่องเที่ยวและสร้างรายได้ที่มีประสิทธิภาพ ดังต่อไปนี้

1. การพัฒนานวัตกรรมการผลิตภัณท์และช่องทางการตลาด ชุมชนควรเร่งพัฒนาสินค้าของที่ระลึกและผลิตภัณท์ชุมชนที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว ซึ่งสะท้อนภูมิปัญญาและทรัพยากรท้องถิ่น เช่นงานจักสาน หรือผลิตภัณท์แปรรูปจากทรัพยากรธรรมชาติ ควรสร้างมูลค่าและคุณค่าเพิ่มให้กับผลิตภัณท์เหล่านี้ และ รวมทั้งสร้างช่องทางจำหน่ายทั้งในตลาดท้องถิ่นออฟไลน์และออนไลน์ เพื่อเพิ่มโอกาสในการสร้างรายได้ที่ยั่งยืนนอกจากนี้ ต้องมีการประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวและผลิตภัณท์ในช่องทางที่หลากหลายมากกว่าในปัจจุบัน และแพร่หลายให้คนภายนอกได้รับทราบ

2. การเสริมสร้างทักษะและความรู้ด้านการบริการและการบริหารจัดการ เนื่องจากพบว่าการมีส่วนร่วมด้านนวัตกรรมการบริการยังอยู่ในระดับปานกลางและบางด้านอยู่ในระดับน้อยที่สุด ชุมชนควร จัดให้มีการฝึกอบรมเพื่อพัฒนาทักษะด้านการบริการ แก่นักท่องเที่ยวให้เป็นมืออาชีพ และเป็นมิตรควรเสริมสร้างความรู้ด้านการบริหารธุรกิจท่องเที่ยวแก่ชาวบ้าน และ ส่งเสริมการมีส่วนร่วมในการพัฒนานวัตกรรมและผลิตภัณท์ เพื่อสร้างรายได้เสริมของชุมชน

3. การส่งเสริมกิจกรรมและประสบการณ์ท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและระบบนิเวศ ชุมชนควรจัดกิจกรรมท่องเที่ยวที่เน้นการเรียนรู้และสัมผัสวิถีชีวิตดั้งเดิม และความสัมพันธ์ระหว่างชุมชนกับธรรมชาติอย่างกลมกลืน และควรถ่ายทอดภูมิปัญญาและวิถีชีวิตท้องถิ่นผ่าน มัคคุเทศก์ชุมชน การจัดกิจกรรมเวิร์กช็อปหัตถกรรมพื้นบ้าน เช่น การจักสานไม้ไผ่ สาธิตการทำอาหารพื้นบ้าน เช่น อาหารท้องถิ่น และเปิดโอกาสให้นักท่องเที่ยวได้เข้าร่วมประเพณีและพิธีกรรมท้องถิ่น นอกจากนี้ ควรส่งเสริมการเข้าชม "ทิวทัศน์ธรรมชาติสวยงาม" และ "จุดเรียนรู้ทางธรรมชาติ" เพื่อชมนก พืชน้ำ และปลาในพื้นที่ชุ่มน้ำป่าสะแก

4. การปรับปรุงกระบวนการบริหารจัดการให้มีการมีส่วนร่วมอย่างครอบคลุม ชุมชนควรจัดเวทีประชุมและเวทีระดมความคิดเห็นอย่างสม่ำเสมอ เพื่อเปิดโอกาสให้ทุกกลุ่มในชุมชนมีส่วนร่วมในการวางแผนและตัดสินใจ ควรมีการปรับปรุงขั้นตอนและวิธีการจัดการท่องเที่ยวให้มีความยั่งยืน โดยเน้นการมีส่วนร่วมของชุมชนในการวางแผน การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ และการควบคุมผลกระทบจากนักท่องเที่ยว

5. การใช้ประโยชน์จากทรัพยากรการท่องเที่ยวอย่างเต็มศักยภาพ

ชุมชนควรใช้เอกลักษณ์ของพื้นที่ เช่น ต้นส้มแสง ซึ่งเป็นต้นไม้ที่มีความโดดเด่นและมีอายุมากกว่า 300 ปี และเป็นแหล่งอนุบาลปลาหลากหลายสายพันธุ์ มาเป็นจุดขายหลักในการประชาสัมพันธ์และการจัดกิจกรรมท่องเที่ยว รวมถึงการนำเสนอ "สีสันจากฤดูกาล" ที่โดดเด่นส้มแสงเปลี่ยนสี เพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เข้ามาท่องเที่ยวในพื้นที่

ข้อเสนอแนะการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการวิจัยที่มุ่งเน้น ศึกษาปัจจัยที่เป็นอุปสรรคต่อการพัฒนานวัตกรรมบริการ และทักษะการให้บริการของคนในชุมชน รวมถึงแนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนในการฝึกอบรมและการนำนวัตกรรมบริการมาใช้ให้เกิดผลสัมฤทธิ์ เพื่อยกระดับประสิทธิภาพการท่องเที่ยว และเพิ่มรายได้เสริมให้แก่ชุมชน

2. ควรมีการศึกษาถึงแนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวและสินค้าชุมชน ที่มีเอกลักษณ์ รวมถึง กลยุทธ์และช่องทางการตลาดที่มีประสิทธิภาพ เพื่อสร้างมูลค่าเพิ่มและเพิ่มการรับรู้จากภายนอก โดยอาจเน้นการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการประชาสัมพันธ์และการตลาด

3. ควรศึกษาแนวทางการพัฒนาขีดความสามารถของคนในชุมชนในการประยุกต์ใช้ เทคโนโลยีและนวัตกรรม ในการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวและการดำเนินธุรกิจ รวมถึงรูปแบบการฝึกอบรมที่เหมาะสมเพื่อเสริมสร้างทักษะการบริหารจัดการธุรกิจท่องเที่ยว ให้กับสมาชิกในชุมชน

รายการอ้างอิง

- กรมทรัพยากรน้ำ, สำนักอนุรักษ์และฟื้นฟูแหล่งน้ำ.(2553).การจัดการทรัพยากรใช้ประโยชน์พื้นที่ชุ่มน้ำอย่างยั่งยืน. กรุงเทพมหานคร:กรม.
- กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา. (2550). แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ พ.ศ. 2550-2554, กรุงเทพฯ: คณะกรรมการนโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติ กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา.
- จินตนา วัชรโพธิกร .(2566). นวัตกรรมการพัฒนาผลิตภัณฑ์ทางการท่องเที่ยวโดยชุมชนผ่านกลไกการเชื่อมโยงตลาดการท่องเที่ยว จังหวัดบุรีรัมย์สู่ความยั่งยืน. วารสารวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์, 18(1), 73–82.
- ซัชพล ทรงสุนทรวงศ์.(2553). มนุษย์กับสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชัยณานุช ยุทธวรวิทย์ .(2565). การศึกษาโมเดลการจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (สารนิพนธ์ปริญญาโทบริหารธุรกิจ). มหาวิทยาลัยมหิดล.
- ซาน, ชิมบา และคณะ.(2548). คู่มือการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงสิ่งแวดล้อม ประเทศญี่ปุ่น.
- ฐิญาภา เสถียรคมสรไกร, & พิมพ์สิรี สุวรรณ. (2566). การพัฒนาผลิตภัณฑ์ของที่ระลึกทางการท่องเที่ยวด้วยนวัตกรรมเพื่อการสร้างมูลค่าเพิ่มแก่ทรัพยากรท้องถิ่น (วิทยานิพนธ์). มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี.
- ณัฐพัชร มณีโรจน์. (2560). การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชน.วารสารท่องเที่ยวไทยนานาชาติ ,13(2),25-46.
- ดนัย เทียนพุฒ. (2554). นวัตกรรมบริการลูกค้า. กรุงเทพฯ: เอ็กสเปอร์เน็ท. ดิจิทัลเอเชีย. (2560). นวัตกรรม (Innovation). <http://digitalasia.co.th>. 29 พฤษภาคม, 2564.
- ทิพย์สุพรรณ แซ่ลิ้ และปวีรพรต สมนึก. (2561). “แนวทางในการพัฒนาศักยภาพการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนบ้านอ้อมแก้ว ตำบลศรีสุข อำเภอศรีณรงค์ จังหวัดสุรินทร์”,วารสารศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี. 14(1):53-68; มกราคม – มิถุนายน.
- ธง คำเกิด และคณะ (2563).การจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนบนฐานรากวิถีชีวิตชุมชนอย่างยั่งยืนของตำบลต้นตาล อำเภอสองพี่น้อง จังหวัดสุพรรณบุรี [รายงานวิจัย, มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลสุวรรณภูมิ].สืบค้นจาก <https://research.rmutsb.ac.th/fullpaper/2563/research.rmutsb-2563-20210830144629583.pdf>
- ปาจริย์ อินทะชูป (2565). พืชอาหาร พืชสมุนไพร พืชสมุนไพรพื้นบ้าน. กลุ่มวิจัยพฤกษศาสตร์และพันธุศาสตร์พืช. สำนักคุ้มครองพันธุ์พืช กรมวิชาการเกษตร: กรมวิชาการเกษตร.

- ปวิรรต สมนึก. (2565). นวัตกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชน องค์ความรู้เพื่อส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวโดยชุมชนที่ขับเคลื่อนด้วยนวัตกรรมทางการท่องเที่ยว.มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี พิมพ์ครั้งที่ 1. โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี.
- พจนา สวนศรี และสมภพ ยี่จ่อหอ. (2556).คู่มือมาตรฐานการท่องเที่ยวโดยชุมชน. เชียงใหม่: หจก. วนิดาการพิมพ์.
- พรหมภัสสร ชุนบุญญทิพย์. (2560). การท่องเที่ยวชุมชนกับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมพื้นที่ชุ่มน้ำหนองไขยวาน บ้านดอนแดง อำเภอสว่างนครพนม จังหวัดนครพนม. วารสารวิชาการการท่องเที่ยวไทยนานาชาติ, 13(2), 47-62.
- มณีนรัตน์ อธิพันธุ์เสถียร.(2562). ศักยภาพของชุมชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงเกษตร: กรณีศึกษาวิสาหกิจชุมชนเกษตรเพื่อสุขภาพบ้านป่ากล้วย อำเภอมะขาม จังหวัดจันทบุรี.วิทยานิพนธ์ บธ.ม. (การบริหารธุรกิจ). จันทบุรี: มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี.
- มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, คณะประมง. (2543). แนวทางการจัดทำแผนการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำ. กรุงเทพมหานคร: คณะประมง มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- รุ่งรวี จิตภักดี.(2566). นวัตกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชน พิมพ์ครั้งที่ 1. สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วิศรา สมเกียรติกุลและกมล เรืองเดช. (2561). การมีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อมของชุมชนเพื่อพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว: กรณีศึกษาชุมชนตำบลน้ำผุด อำเภอละงู จังหวัดสตูล.เชียงใหม่: วนิดาการพิมพ์.
- วศิน อิงคพัฒนากุล และคณะ. (2548).ความรู้พื้นฐานเกี่ยวกับทรัพยากรธรรมชาติ. ในเอกสารการสอนชุดวิชานิเวศวิทยาและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ. นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- ศรีจรรยา ไพรยาพัสดร์. (2563). การประเมินการมีส่วนร่วมด้านการท่องเที่ยวของชุมชนบ้านหนองแม่นา อำเภอเขาค้อ จังหวัดเพชรบูรณ์: (ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการการท่องเที่ยว). มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต.
- ศูนย์ประสานงานเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชน. (2562) CBT-N-CC | Thailand CBT Network Coordination Center. สืบค้นจาก <https://thaicomunitybasedtourismnetwork.wordpress.com/cbt>
- สุทธภักดี, ภัทรบดีนทร์. (2559). แนวทางการพัฒนานวัตกรรมเพื่อการบริหารจัดการการท่องเที่ยวของชุมชนริมกว๊านพะเยา (การค้นคว้าอิสระปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต). คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

- สุดอนอม ตันเจริญ. (2560). “การจัดการการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อการพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน”, ในการประชุมวิชาการระดับชาติด้านการจัดการ คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา ครั้งที่ 1. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา.
- สินธุ์ สโรบล.(2546). การท่องเที่ยวโดยชุมชนแนวคิดและประสบการณ์พื้นที่ภาคเหนือ. โครงการประสานงานวิจัยและพัฒนาเครือข่ายการท่องเที่ยวและชุมชน. สำนักงานกองทุนสนับสนุน การวิจัย (สกว.) สำนักงานภาค. พิมพ์ครั้งที่ 1. เชียงใหม่: วนิดาเพรส.
- สุวลักษณ์ สารมณีสพันธุ์.(2555). การจัดการชายฝั่ง: บูรณาการสู่ความยั่งยืน. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยมหิดล.
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สำนักงานนายกรัฐมนตรี. (2565). แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566—2570). ราชกิจจานุเบกษา.
- สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม.(2550). คู่มือการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำ. กรุงเทพมหานคร: อินทิเกรตเต็ด โปรโมชัน เทคโนโลยี.
- สำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ.(2549). พลวัตนวัตกรรม. กรุงเทพฯ: สำนักงานนวัตกรรมแห่งชาติ กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี.
- สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2562).กรุงเทพฯ:กองจัดการความหลากหลายทางชีวภาพ.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.(2547). โครงการศึกษารูปแบบการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ.กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- สมพงษ์ หลีเคราะห์. (2561) ศูนย์ประสานงานวิจัยเพื่อท้องถิ่นจังหวัดสตูล ปี 2561. สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม:กรุงเทพฯ.
- เสถียร ฉันทะ. (2561). การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการลุ่มน้ำคำ อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย. วารสารการจัดการทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม, (17). มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย. สืบค้นจาก <https://so02.tci-thaijo.org/index.php/JGNRU/article/view/136321>
- หทัยภัทร กังแสง และคณะ.(2563). “นวัตกรรมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม กรณีศึกษาการท่องเที่ยวบ้านเกิดหลวงปู่ทวดเหยียบน้ำทะเลจืด ตำบลดีหลวง อำเภอสทิงพระ จังหวัดสงขลา”, วารสารวิชาการวิทยาลัยบริหารศาสตร์. 3(3): 48-64; กรกฎาคม – กันยายน.
- ทองคำ, อาทิตย์., & จีรพัฒน์ธรร, ภัทรวรรณ. (2565). รูปแบบการจัดการเรียนรู้โดยใช้ชุมชนเป็นฐานอย่างมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนของจังหวัดนนทบุรี. ศึกษาศาสตร์ปริทัศน์, 36(3), 12-12.

- อัจฉรา จันทร์ฉาย.(2553). “นวัตกรรม: ความหมาย ประเภท และความสำคัญต่อการเป็น
ผู้ประกอบการ”, วารสารบริหารธุรกิจ. 33(128): 57-58; ตุลาคม –ธันวาคม.
- องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (องค์การมหาชน).(2558). กลยุทธ์
การจัดการการท่องเที่ยวแบบบูรณาการ: ถอดบทเรียนความสำเร็จของผู้นำการเปลี่ยนแปลง.
พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: ม.ป.พ.,.
- Dangi, T.B. and Petrick, J.F. (2021), "Enhancing the role of tourism governance to
improve collaborative participation, responsiveness, representation and inclusion
for sustainable community-based tourism: a case study", *International Journal of
Tourism Cities*, Vol. 7 No. 4, pp. 1029-1048. <https://doi.org/10.1108/IJTC-10-2020-0223>
- Cochran, W. G. (1977). *Sampling Techniques* (3rd ed). New York: John Wiley & Sons.
- Cronbach, L. J. (1970). *Essentials of Psychological testing* (3rd ed). New York: arper.
- Freeman, C. *The Economics of Industrial Innovation*. Hermondsworth England: Penguin,
1974.
- Cohen J. M and Uphoff N. T, *Rural Development Participation: Concepts and Measures
for Project Design, Implementation and Evaluation* (Ithaca NY: Rural Development
Committee, Cornell University).
- Giampiccoli,A. ,&Kalis,J. H. (2012) . *Tourism, Food, and Culture: Community - Based
Tourism, Local Food, and Community Development in Mpondoland*. *Culture,
Agriculture, Food & Environment*, 34(2) , 101- 123. doi: 10. 1111/ j. 2153-
9561.2012.01071.x
- Lascurain, H.C. “The Future of Ecotourism”, *Mexico Journal*. 17(1): 13 – 14, 1988.
- Joseph, A.S. *Business Cycles*. New York Toronto London: McGrawHill Book Company,
1939.
- Keller, K. L. (2003). *Strategic brand management: building, measuring and
managing brand equity*. Upper Saddle River NJ : Prentice Hall Review.
- Lascurain, H.C. “The Future of Ecotourism”, *Mexico Journal*. 17(1): 13 – 14, 1988.
- Morton, H.L. *Logic Design and Computer Organization*. Reading: Addison-Wesley, 1998.
- Miles,M. B;& Huberman,A. M. (1994) . *Qualitative Data Analysis: An Expanded
Sourcebook*.Thousand Oaks, CA: Sage Publications.

- Oka, I. M. D., Darmayanti, P. W., & Sonder, I. W. "Turtle conservation in Serangan Island: the implementation of community- based tourism concepts in tourism development", *PalArch's Journal of Archaeology of Egypt/Egyptology*. 18(2): 172-18; January, 2021
- O'Sullivan, D. and Dooley, L. *Applying Innovation* Sage Publications, Inc., 2009.
- Ramsar Convention Secretariat. *The Ramsar Convention Manual: A Guide to the Convention on Wetlands (Ramsar, Iran, 1971)*, 6th edition. Gland, Switzerland: Ramsar Convention Secretariat, 2013.
- Ramsar Convention Secretariat. *Law and Institutions: Reviewing Laws and Institutions to Promote the Conservation and Wise Use of Wetlands*. In *Ramsar Handbooks for the Wise Use of Wetlands*, 4th Ramsar Convention Secretariat. Gland, Switzerland: Ramsar Convention Secretariat, 2010.
- Thetsane, R.M. (2019) Local Community Participation in Tourism Development The Case of Katse Villages in Lesotho. *Athens Journal of Tourism*, 6, 123-140.
- Wan, L. , and Ding, F. "Decomposition- and gradient- based iterative identification algorithms for multivariable systems using the multi-innovation theory", *Circuits, Systems, and Signal Processing*. 38(7): 2971-2991; January, 2019.
- Wiyaboon, S. (2019). Community Participation in Local Development Projects. *The Journal of International Buddhist Studies College (JIBSC)*, 4(1), 18–24. Retrieved from <https://so03.tci-thaijo.org/index.php/ibsc/article/view/211236>
- WHO/UNICEF. 1978. *Report of the International Conference on Primary Health Care*. New York: N.P. Press.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

หนังสือรับรองจากคณะกรรมการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์

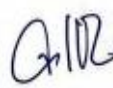
มว.จ.๐๐๘
เลขที่หนังสือรับรอง ๑๖๐/๒๕๖๗

หนังสือรับรอง

คณะกรรมการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยวงษ์ชวลิตกุล ได้ทำการพิจารณาตรวจสอบและรับรองโครงการวิจัยตามที่ระบุไว้ข้างล่าง โดยพิจารณาบนพื้นฐานของปฏิญญาเฮลซิงกิและหลักเกณฑ์ของคณะกรรมการ

๑. ชื่อโครงการวิจัย (ภาษาไทย) ป่าล้มแสง: นวัตกรรมจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนบนฐานรากวิถีชีวิตชุมชนเพื่อการอนุรักษ์ในพื้นที่ชุ่มน้ำอย่างยั่งยืน และเป็นแหล่งรายได้เสริมของชุมชนบ้านป่าท่า ตำบลป่าตอล อำเภอขุนตาล จังหวัดเชียงราย
(ภาษาอังกฤษ) GASOMSAENG: Community-Based Tourism Management Innovation Rooted in Community Lifestyle for Sustainable Wetland Conservation as a Source of Supplementary Incomes for Ban Pa Kha Community, Pa Tal Sub-district, Khun Tan District, Chiang Rai Province
๒. รหัสโครงการวิจัย รหัส มว.จ.๓๐๗/๒๕๖๗.๑๕.๑๐.๒๕๖๗
๓. หัวหน้าโครงการวิจัย อาจารย์ ดร.รชตะ ไชยเมือง
อาจารย์ประจำคณะท่องเที่ยวและการโรงแรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย
๔. สถานที่ทำการวิจัย คณะท่องเที่ยวและการโรงแรม มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย
๕. เอกสารที่รับรอง
 - ๕.๑ โครงการวิจัยที่ปรับแก้ไขแล้ว
 - ๕.๒ หนังสือแจ้งผู้จะเข้ารับการวิจัยหรืออาสาสมัคร
 - ๕.๓ หนังสือแสดงเจตนายินยอมเข้าร่วมการวิจัย
 - ๕.๔ ประวัติหัวหน้าโครงการวิจัย
๖. วิธีทบทวน คณะกรรมการชุด Exemption
๗. วันที่ออกหนังสือรับรอง ๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๗
๘. วันที่หมดอายุหนังสือรับรอง ๒๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๘

(อาจารย์ ดร.ณัฐวัฒน์ วงษ์ชวลิตกุล)
อธิการบดีมหาวิทยาลัยวงษ์ชวลิตกุล

(อาจารย์ ดร.จิตติมา กุลวงศ์)
ประธานกรรมการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์
มหาวิทยาลัยวงษ์ชวลิตกุล

- เนื่องจากการออกหนังสือรับรองและวันหมดอายุ เป็นไปตามที่คณะกรรมการพิจารณาจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์กำหนด
 - สถานที่ติดต่อ สำนักวิจัยและบริการวิชาการ ชั้น ๕ อาคารแหล่งข้อมูล มหาวิทยาลัยวงษ์ชวลิตกุล
- ๘๔ หมู่ที่ ๔ ถนนมิตรภาพ-หนองคาย ตำบลบ้านเกาะ อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา ๓๐๐๐๐ โทร. ๐ ๔๔๐๐ ๙๗๓๓ ต่อ ๒๒๓

ภาคผนวก ข
ผลการวิเคราะห์ IOC ของผู้เชี่ยวชาญ

รายการข้อคำถาม	ความคิดเห็นผู้ทรงฯ			ค่าเฉลี่ย IOC	แปลผล
	คนที่ 1	คนที่ 2	คนที่ 3		
ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้ข้อมูล					
1. เพศ	1	1	1	1	ใช้ได้
2. อายุ	1	1	1	1	ใช้ได้
3. ระดับการศึกษา	1	1	1	1	ใช้ได้
4. อาชีพ	1	1	1	1	ใช้ได้
ตอนที่ 2 แนวทางการพัฒนากิจกรรมและผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวในพื้นที่ชุ่มน้ำ					
1.ท่านคิดว่าป่าสมแส มีความสวยงาม โดดเด่น เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นอะไรบ้าง	1	1	1	1	ใช้ได้
2.ท่านคิดว่าในชุมชนบ้านป่าขามีแหล่งโบราณคดี/แหล่งประวัติศาสตร์/ศาสนสถานที่สวยงาม หรือไม่ ถ้ามีอะไรบ้าง	1	1	1	1	ใช้ได้
3.ท่านคิดว่าในชุมชนบ้านป่าขามีพิพิธภัณฑ์พื้นบ้านหรือไม่	0	1	1	0.67	ใช้ได้
4. ท่านคิดว่าในชุมชนบ้านป่าขามีงานบุญพื้นบ้าน งานประเพณีพื้นเมือง อะไรบ้าง	1	1	1	1	ใช้ได้
5.ท่านคิดว่าในชุมชนบ้านป่าขามีภูมิปัญญาพื้นบ้าน วิถีชีวิตพื้นบ้าน และการประกอบอาชีพหลักในชุมชนอะไรบ้าง	1	1	1	1	ใช้ได้
6.ในชุมชนบ้านป่าขาชาวบ้านมีอาชีพอะไรบ้าง เช่น ชาวไร่ ชาวนา ชาวสวน เกษตร และฟาร์มเลี้ยงสัตว์ต่างๆ	1	1	1	1	ใช้ได้
7.ท่านคิดว่าในชุมชนบ้านป่าขามีบุคลากรในท้องถิ่นที่มีความสามารถทำงานในธุรกิจท่องเที่ยวด้านบริการ	1	1	1	1	ใช้ได้

อย่างมีคุณภาพในแต่ละสาขา เช่น บริการรถนำเที่ยว เรือนำเที่ยว บริการร้านอาหาร และบริการนำเที่ยว (มัคคุเทศก์ท้องถิ่น หรือ วิทยากรในท้องถิ่น) หรือไม่					
ด้านองค์กรชุมชนและการมีส่วนร่วม					
1. ท่านคิดว่าชุมชนบ้านป่าข่า มีบทบาทหน้าที่ในการ ดูแลและรับผิดชอบพื้นที่ชุ่มน้ำ ป่าสัสมแสง อย่างไร	1	1	1	1	ใช้ได้
2. ท่านคิดว่าชุมชนบ้านป่าข่ามีระบบสังคมที่เข้าใจกัน มีปราชญ์ชาวบ้าน หรือผู้มีความรู้และทักษะในเรื่อง ต่างๆที่หลากหลาย อย่างไร	1	1	1	1	ใช้ได้
3. ท่านคิดว่าชุมชนบ้านป่าข่าเข้ามามีส่วนร่วมใน กระบวนการพัฒนา ตั้งแต่ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วม ปฏิบัติร่วมรับประโยชน์ และร่วมในการติดตาม ประเมินผล อย่างไรบ้าง	1	1	1	1	ใช้ได้
ด้านการบริหารจัดการ					
1. ท่านคิดว่าชุมชนบ้านป่าข่ามีกลไกในการทำงานเพื่อ จัดการท่องเที่ยวในพื้นที่ชุ่มน้ำ ป่าสัสมแสงอย่างไร	1	0	0	0.33	ใช้ ไม่ได้
2. ท่านคิดว่าชุมชนบ้านป่าข่า มีกฎ กติกาในการ จัดการสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และการท่องเที่ยว ใน พื้นที่ชุ่มน้ำ ป่าสัสมแสงอย่างไร	1	1	1	1	ใช้ได้
3. ท่านคิดว่าชุมชนบ้านป่าข่า มีการกระจาย ผลประโยชน์ที่ได้รับจากพื้นที่ชุ่มน้ำ ป่าสัสมแสงอย่างไร	1	1	1	1	ใช้ได้
4. ท่านคิดว่าชุมชนบ้านป่าข่ามีกองทุนของชุมชนที่เอื้อ ประโยชน์ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน หรือไม่อย่างไร	1	1	1	1	ใช้ได้
5. ท่านคิดว่าชุมชนบ้านป่าข่ามีระบบการจัดการให้เกิด กระบวนการเรียนรู้ระหว่างชาวบ้านกับผู้มาเยือน อย่างไร	1	0	1	0.67	ใช้ได้

6. ท่านคิดว่าชุมชนบ้านป่าข่ามีการสร้างจิตสำนึกเรื่อง การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ชุ่มน้ำ ป่าสั้ม แสงและวัฒนธรรมทั้งในส่วนของชาวบ้าน และผู้มา เยือน อย่างไร	1	1	1	1	ใช้ได้
7. ท่านคิดว่าชุมชนบ้านป่าข่ามีการบริหารจัดการ แหล่งท่องเที่ยวและโปรแกรมการท่องเที่ยวอย่างไร	1	1	1	1	ใช้ได้
8. ท่านคิดว่าชุมชนบ้านป่าข่ามีการบริหารจัดการน้ำ เทียวและมัคคุเทศก์โดยจัดให้มีการบริการหรืออำนวยความสะดวกอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น สถานที่พัก อาหาร มัคคุเทศก์ อย่างไร	1	1	1	1	ใช้ได้
9. ท่านคิดว่าชุมชนบ้านป่าข่ามีการอำนวยความสะดวกให้นักท่องเที่ยว การรักษาความปลอดภัย การ รักษาความสะอาด ในพื้นที่ชุ่มน้ำ ป่าสั้มแสง อย่างไร	1	1	1	1	ใช้ได้
10. ท่านคิดว่าชุมชนบ้านป่าข่ามีการพัฒนาสินค้าของ ที่ระลึก ผลิตภัณฑ์จากชุมชนเพื่อเป็นของที่ระลึก ของ ฝากหรือจำหน่ายแก่นักท่องเที่ยว เพื่อสร้างคุณค่า และมูลค่าของผลิตภัณฑ์และสร้างคุณค่าและมูลค่าที่ เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน หรือไม่ อย่างไร	1	1	1	1	ใช้ได้
11. ท่านคิดว่าชุมชนบ้านป่าข่ามีการทำการตลาดและ การจัดทำสื่อประชาสัมพันธ์การวางแผน ทำสื่อ ประชาสัมพันธ์เพื่อให้เป็นที่รู้จักมากยิ่งขึ้น เช่น เอกสาร สื่อสิ่งพิมพ์ หรือไม่อย่างไร	1	1	1	1	ใช้ได้
ด้านกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้					
1. ท่านคิดว่ากิจกรรมการท่องเที่ยวสามารถสร้างการ เรียนรู้ และความเข้าใจในวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่ แตกต่างในพื้นที่ชุ่มน้ำ ป่าสั้มแสง อะไรบ้าง	1	1	1	1	ใช้ได้

2. ท่านคิดว่าศักยภาพคนในชุมชนบ้านป่าช้า มีความพร้อมที่จะเรียนรู้ มีความสามัคคี ทำงานร่วมกันได้ในพื้นที่ชุ่มน้ำ ป่าสั้มแสง อะไรบ้าง	1	1	1	1	ใช้ได้
3. ท่านคิดว่าศักยภาพของพื้นที่ชุ่มน้ำ ป่าสั้มแสง มีอะไรบ้าง	0	1	1	0.67	ใช้ได้
4. ท่านคิดว่า ควรมีการจัดการ เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด เกิดความยั่งยืน สมดุลในพื้นที่ชุ่มน้ำ ป่าสั้มแสง อย่างไร	0	1	1	0.67	ใช้ได้
5. ท่านคิดว่าชุมชนบ้านป่าช้า ควรมีส่วนร่วม มีการสื่อสารพูดคุย การถกปัญหารวมถึงการหาทางแก้ไข ปัญหาต่างๆจากการระดมความคิด ชุมชน จัดให้มีเวทีพูดคุย ร่วมกันคิดวางแผนดำเนินการ อย่างไร	1	1	1	1	ใช้ได้
ตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะแนวทางการปรับปรุงและพัฒนาทิศทางการท่องเที่ยวของชุมชนในฐานะผู้เป็นเจ้าของในการจัดการดูแลทรัพยากรท่องเที่ยวที่มีอยู่ให้เกิดการบริหารจัดการอย่างเหมาะสมในพื้นที่ชุ่มน้ำอย่างยั่งยืนฯ					
1. ท่านคิดว่าการกระจายรายได้สู่ชุมชน ในพื้นที่ชุ่มน้ำ ป่าสั้มแสง ควรมีลักษณะอย่างไร	1	1	0	0.67	ใช้ได้
2. ท่านคิดว่าการจัดการสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ชุ่มน้ำ ป่าสั้มแสง ควรมีลักษณะอย่างไร	1	1	1	1	ใช้ได้
3. ท่านคิดว่าการสืบสานวัฒนธรรมท้องถิ่นในพื้นที่ชุ่มน้ำ ป่าสั้มแสง ควรมีแนวทางอย่างไร	1	1	1	1	ใช้ได้
4. ท่านคิดว่านวัตกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชน ด้านความใหม่ (Newness) เช่นสิ่งใหม่ที่ถูกพัฒนาขึ้น หรือมีลักษณะเป็นตัวผลิตภัณฑ์บริการ ควรมีลักษณะอย่างไร	1	1	1	1	ใช้ได้
5. ท่านคิดว่านวัตกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชน ด้านการใช้ความรู้และความคิดสร้างสรรค์ (Knowledge and Creativity Idea) ควรมีลักษณะอย่างไร	1	1	1	1	ใช้ได้

6.ท่านคิดว่านวัตกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชน ด้านประโยชน์ในเชิงเศรษฐกิจ (Economic Benefits) และสังคม (Social) ทำให้เกิดมูลค่าเพิ่มขึ้นได้จากการพัฒนาสิ่งใหม่นั้น ๆ ควรมีลักษณะอย่างไร	1	1	1	1	ใช้ได้
ตอนที่ 4 การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research)					
ด้านนวัตกรรมผลิตภัณฑ์ (product Innovation)					
1.ท่านมีส่วนร่วมในการเข้าร่วมประชุมด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่ชุ่มน้ำ ป่าส้มแสง	1	1	1	1	ใช้ได้
2.ท่านมีส่วนร่วมในการเสนอความคิดเห็นต่อที่ประชุม	1	1	1	1	ใช้ได้
3.ท่านมีส่วนร่วมในการเสนอแนวทางหรือโครงการต่างๆที่เกี่ยวข้องกับในพื้นที่ชุ่มน้ำ ป่าส้มแสง	1	1	1	1	ใช้ได้
4.ท่านมีส่วนร่วมในการกำหนด กฎระเบียบ กติกาเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวในพื้นที่ชุ่มน้ำ ป่าส้มแสง	1	1	0	0.67	ใช้ได้
5.ท่านมีส่วนร่วมในการสำรวจในพื้นที่ชุ่มน้ำ ป่าส้มแสงเพื่อกำหนดเป็นแหล่งท่องเที่ยว	1	1	1	1	ใช้ได้
6.ท่านมีส่วนร่วมในการคัดเลือกผู้นำชุมชนบ้านป่าช้า	1	1	1	1	ใช้ได้
ด้านนวัตกรรมกระบวนการ (process Innovation)					
7.ท่านมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวของบ้านป่าช้า	1	1	1	1	ใช้ได้
8.ท่านมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาความเรียบร้อยและความสะอาดบริเวณในพื้นที่ชุ่มน้ำ ป่าส้มแสง	1	1	1	1	ใช้ได้
9.ท่านมีส่วนร่วมในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ชุ่มน้ำ ป่าส้มแสง	1	1	1	1	ใช้ได้
10.ท่านมีส่วนร่วมในการป้องกันและดูแลรักษาสภาพแวดล้อมในพื้นที่ชุ่มน้ำ ป่าส้มแสง	1	1	1	1	ใช้ได้
11.ท่านมีส่วนร่วมในการเป็นการเป็นกรรมการในการพิจารณา โครงการ งบประมาณ หรือการติดตามผลการดำเนินงานด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่ชุ่มน้ำ ป่าส้มแสง	1	1	1	1	ใช้ได้
นวัตกรรมและการบริการ (service Innovation)					

12.ท่านมีส่วนร่วมในการใช้นวัตกรรมบริการด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่ชุ่มน้ำ ป่าสั้มแสง	1	1	1	1	ใช้ได้
13.ท่านมีส่วนร่วมในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรทางการท่องเที่ยวในพื้นที่ชุ่มน้ำ ป่าสั้มแสง	1	1	1	1	ใช้ได้
14.ท่านมีส่วนร่วมในการเข้าไปจำหน่ายผลิตภัณฑ์หรือการบริการในพื้นที่ชุ่มน้ำ ป่าสั้มแสง	1	1	1	1	ใช้ได้
15.ท่านมีส่วนร่วมในการเข้ารับการฝึกอบรมเกี่ยวกับนวัตกรรมการให้บริการแก่นักท่องเที่ยวในพื้นที่ชุ่มน้ำ ป่าสั้มแสง	1	0	1	0.67	ใช้ได้
16.ท่านมีส่วนร่วมในการใช้นวัตกรรมบริการเพื่ออนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำอย่างยั่งยืน และเป็นแหล่งรายได้เสริมของชุมชน	1	1	1	1	ใช้ได้
17.ท่านมีส่วนร่วมกับการพัฒนานวัตกรรมและผลิตภัณฑ์เพื่อเป็นแหล่งรายได้เสริมของชุมชน	1	0	1	0.67	ใช้ได้

ภาคผนวก ค

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ตอนที่ 1 แบบสัมภาษณ์ งานวิจัยเรื่อง นวัตกรรมการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนบนฐานรากวิถีชีวิตชุมชนเพื่อการอนุรักษ์ในพื้นที่ชุ่มน้ำอย่างยั่งยืน และเป็นแหล่งรายได้เสริมของชุมชนบ้านป่าข่า ตำบลป่าตาล อำเภอขุนตาล จังหวัดเชียงราย (การวิจัยเชิงคุณภาพ Qualitative Research)

ประเด็น แนวทางการพัฒนากิจกรรมและผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวในพื้นที่ชุ่มน้ำเพื่อเป็นแหล่งรายได้เสริมของชุมชน และข้อเสนอแนะแนวทางการปรับปรุงและพัฒนาทิศทางการท่องเที่ยวของชุมชนในฐานะผู้เป็นเจ้าของในการจัดการดูแลทรัพยากรท่องเที่ยวที่มีอยู่ให้เกิดการบริหารจัดการอย่างเหมาะสมในพื้นที่ชุ่มน้ำอย่างยั่งยืน

ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ให้ข้อมูล คำชี้แจง โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงในช่อง ☐ ให้ตรงกับความเป็นจริงของท่าน

1. เพศ

☐

ชาย

☐

หญิง

2. อายุ

- ☐ อายุ 20-30 ปี
- ☐ อายุ 31-40 ปี
- ☐ อายุ 41-50 ปี
- ☐ อายุ 51-60 ปี
- ☐ อายุ 61 ปีขึ้นไป

3. ระดับการศึกษา

- ☐ ต่ำกว่าปริญญาตรี ☐ ปริญญาตรี
- ☐ ปริญญาโท ☐ ปริญญาเอก
- ☐ อื่นๆ ระบุ.....

4. อาชีพ

- ☐ ชาวไร่ ☐ ชาวนา
- ☐ ชาวสวน ☐ เกษตรกร
- ☐ รับจ้าง ☐ แม่บ้าน
- ☐ พนักงานหน่วยงานภาครัฐ / เอกชน
- ☐ อื่นๆ ระบุ.....

ตอนที่ 2 การวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research)

แบบสัมภาษณ์ Focus Group (ประชุมกลุ่มย่อย)

เครื่องมือนี้จะใช้เก็บข้อมูลกับภาคชุมชน ประกอบด้วย ประชาชนที่ใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ เป็นประชากรที่อาศัยอยู่ในชุมชนบ้านป่าข่า หมู่ที่ 8 ตำบลป่าตาล อำเภอนากลาง จังหวัดเชียงราย มีจำนวนทั้งสิ้น 30 คน ซึ่งผู้วิจัยใช้การเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จากชาวบ้านที่เป็นแกนนำในการมีส่วนร่วมเกี่ยวกับการท่องเที่ยวโดยชุมชนในพื้นที่ชุ่มน้ำป่าสั้มแสง ให้ข้อมูลโดยผู้วิจัยจะใช้แบบสัมภาษณ์ประชุมกลุ่มย่อย (Focus Group) เพื่อประเมินการมีส่วนร่วมนวัตกรรมการท่องเที่ยวโดย ชุมชนบ้านป่าข่า ตำบลป่าตาล อำเภอนากลางจังหวัดเชียงราย โดยได้สังเคราะห์ข้อคำถามในแบบสอบถามจากแนวคิดการนวัตกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชน O'Sullivan and Dooley (2009) มาประยุกต์ใช้กับการท่องเที่ยวโดยชุมชน 3 ด้าน คือ นวัตกรรมผลิตภัณฑ์ (product Innovation) นวัตกรรมกระบวนการ (process Innovation) และนวัตกรรมบริการ (service Innovation)

ให้ท่านพิจารณาข้อความแต่ละข้อ แล้วทำเครื่องหมาย ✓ ที่ตรงกับความคิดเห็นของท่านมากที่สุดเพียงข้อเดียว โดยมีเกณฑ์การเลือกตอบและให้คะแนนดังนี้

5 หมายถึง มีส่วนร่วมในระดับที่มากที่สุด

- 4 หมายถึง มีส่วนร่วมในระดับมาก
 3 หมายถึง มีส่วนร่วมในระดับปานกลาง
 2 หมายถึง มีส่วนร่วมในระดับน้อย
 1 หมายถึง มีส่วนร่วมในระดับที่น้อยที่สุด

ข้อที่	รายการ	ระดับการมีส่วนร่วม				
		5	4	3	2	1
ด้านนวัตกรรมผลิตภัณฑ์ (product Innovation)						
1	ท่านมีส่วนร่วมในการเข้าร่วมประชุมด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่ชุ่มน้ำ ป่าส้มแสง					
2	ท่านมีส่วนร่วมในการเสนอความคิดเห็นต่อที่ประชุม					
3	ท่านมีส่วนร่วมในการเสนอแนวทางหรือโครงการต่างๆที่เกี่ยวข้องกับในพื้นที่ชุ่มน้ำ ป่าส้มแสง					
4	ท่านมีส่วนร่วมในการกำหนด กฎระเบียบ กติกาเกี่ยวกับการจัดการท่องเที่ยวในพื้นที่ชุ่มน้ำ ป่าส้มแสง					
5	ท่านมีส่วนร่วมในการสำรวจในพื้นที่ชุ่มน้ำ ป่าส้มแสงเพื่อกำหนดเป็นแหล่งท่องเที่ยว					
6	ท่านมีส่วนร่วมในการคัดเลือกผู้นำชุมชนบ้านป่าช้า					
ด้านนวัตกรรมกระบวนการ (process Innovation)						
7	ท่านมีส่วนร่วมในกิจกรรมการท่องเที่ยวของบ้านป่าช้า					
8	ท่านมีส่วนร่วมในการดูแลรักษาความเรียบร้อยและความสะอาดบริเวณในพื้นที่ชุ่มน้ำ ป่าส้มแสง					
9	ท่านมีส่วนร่วมในการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ชุ่มน้ำ ป่าส้มแสง					
10	ท่านมีส่วนร่วมในการป้องกันและดูแลรักษาสภาพแวดล้อมในพื้นที่ชุ่มน้ำ ป่าส้มแสง					
11	ท่านมีส่วนร่วมในการเป็นการเป็นกรรมการในการพิจารณา โครงการ งบประมาณ หรือการติดตามผลการดำเนินงานด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่ชุ่มน้ำ ป่าส้มแสง					
ข้อที่	รายการ	ระดับการมีส่วนร่วม				
		5	4	3	2	1

ด้านนวัตกรรมบริการ (service Innovation)						
12	ท่านมีส่วนร่วมในการใช้นวัตกรรมบริการด้านการท่องเที่ยวในพื้นที่ชุ่มน้ำ ป่าสั้มแสง					
13	ท่านมีส่วนร่วมในการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรทางการท่องเที่ยวในพื้นที่ชุ่มน้ำ ป่าสั้มแสง					
14	ท่านมีส่วนร่วมในการเข้าไปจำหน่ายผลิตภัณฑ์หรือการบริการในพื้นที่ชุ่มน้ำ ป่าสั้มแสง					
15	ท่านมีส่วนร่วมในการเข้ารับการฝึกอบรมเกี่ยวกับนวัตกรรมการให้บริการแก่นักท่องเที่ยวในพื้นที่ชุ่มน้ำ ป่าสั้มแสง					
16	ท่านมีส่วนร่วมในการใช้นวัตกรรมบริการเพื่ออนุรักษ์พื้นที่ชุ่มน้ำอย่างยั่งยืน และเป็นแหล่งรายได้เสริมของชุมชน					
17	ท่านมีส่วนร่วมกับการพัฒนานวัตกรรมและผลิตภัณฑ์เพื่อเป็นแหล่งรายได้เสริมของชุมชน					

23. ข้อเสนอแนะอื่นๆ

.....

.....

ตอนที่ 3 แนวทางการพัฒนากิจกรรมและผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวในพื้นที่ชุ่มน้ำเพื่อเป็นแหล่งรายได้เสริมของชุมชนบ้านป่าข่า ตำบลป่าตาล อำเภอขุนตาล จังหวัดเชียงราย

ด้านทรัพยากรการท่องเที่ยวและวัฒนธรรม

1. ท่านคิดว่าป่าสั้มแสง มีความสวยงามโดดเด่น เป็นเอกลักษณ์ของท้องถิ่นอะไรบ้าง

.....

.....

2. ท่านคิดว่าในชุมชนบ้านป่าข่ามีแหล่งโบราณคดี/ แหล่งประวัติศาสตร์/ ศาสนสถานที่สวยงามหรือไม่ ถ้ามีอะไรบ้าง

.....

.....

3. ท่านคิดว่าในชุมชนบ้านป่าข่ามีพิพิธภัณฑ์พื้นบ้าน หรือไม่

4. ท่านคิดว่าในชุมชนบ้านป่าข่ามีงานบุญพื้นบ้าน งานประเพณีพื้นเมือง อะไรบ้าง

5. ท่านคิดว่าในชุมชนบ้านป่าข่ามีภูมิปัญญาพื้นบ้าน วิถีชีวิตพื้นบ้าน และการประกอบอาชีพหลักในชุมชน อะไรบ้าง

6. ในชุมชนบ้านป่าข่าชาวบ้านมีอาชีพอะไรบ้าง เช่น ชาวไร่ ชาวนา ชาวสวน เกษตร และฟาร์มเลี้ยงสัตว์ต่างๆ

7. ท่านคิดว่าในชุมชนบ้านป่าข่ามีบุคลากรในท้องถิ่นที่มีความสามารถทำงานในธุรกิจท่องเที่ยวด้านบริการอย่างมีคุณภาพในแต่ละสาขา เช่น บริการรถนำเที่ยว เรือนำเที่ยว บริการร้านอาหาร และบริการนำเที่ยว (มัคคุเทศก์ท้องถิ่น หรือ วิทยากรในท้องถิ่น) หรือไม่

ด้านองค์กรชุมชนและการมีส่วนร่วม

1. ท่านคิดว่าชุมชนบ้านป่าข่า มีบทบาทหน้าที่ในการดูแลและรับผิดชอบพื้นที่ชุ่มน้ำ ป่าสมบูรณ์ อย่างไร

2. ท่านคิดว่าชุมชนบ้านป่าข่ามีระบบสังคมที่เข้าใจกัน มีปราชญ์ชาวบ้าน หรือผู้มีความรู้และทักษะในเรื่องต่างๆที่หลากหลาย อย่างไร

3. ท่านคิดว่าชุมชนบ้านป่าข่าเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการพัฒนา ตั้งแต่ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมปฏิบัติร่วมรับประโยชน์ และร่วมในการติดตามประเมินผล อย่างไรบ้าง

ด้านการบริหารจัดการ

1. ท่านคิดว่าชุมชนบ้านป่าข่ามีกลไกในการทำงานเพื่อจัดการท่องเที่ยวในพื้นที่ชุ่มน้ำ ป่าสั้มแสงอย่างไร

2. ท่านคิดว่าชุมชนบ้านป่าข่า มีกฎ กติกาในการจัดการสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม และการท่องเที่ยว ในพื้นที่ชุ่มน้ำ ป่าสั้มแสงอย่างไร

3. ท่านคิดว่าชุมชนบ้านป่าข่า มีการกระจายผลประโยชน์ที่ได้รับจากพื้นที่ชุ่มน้ำ ป่าสั้มแสงอย่างไร

4. ท่านคิดว่าชุมชนบ้านป่าข่ามีกองทุนของชุมชนที่เอื้อประโยชน์ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชุมชน หรือไม่อย่างไร

5. ท่านคิดว่าชุมชนบ้านป่าข่ามีระบบการจัดการให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ระหว่างชาวบ้านกับผู้มาเยือนอย่างไร

6. ท่านคิดว่าชุมชนบ้านป่าข่ามีการสร้างจิตสำนึกเรื่องการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ชุ่มน้ำ ป่าสั้มแสงและวัฒนธรรมทั้งในส่วนของชาวบ้าน และผู้มาเยือน อย่างไร

7. ท่านคิดว่าชุมชนบ้านป่าข่ามีการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวและโปรแกรมการท่องเที่ยวอย่างไร

8. ท่านคิดว่าชุมชนบ้านป่าข่ามีการบริหารจัดการน้ำเที่ยวและมัคคุเทศก์โดยจัดให้มีการบริการหรืออำนวยความสะดวกอย่างใดอย่างหนึ่ง เช่น สถานที่พัก อาหาร มัคคุเทศก์ อย่างไร

9. ท่านคิดว่าชุมชนบ้านป่าข่ามีการอำนวยความสะดวกให้นักท่องเที่ยว การรักษาความปลอดภัย การรักษาความสะอาด ในพื้นที่ชุ่มน้ำ ป่าสั้มแสง อย่างไร

10. ท่านคิดว่าชุมชนบ้านป่าข่ามีการพัฒนาสินค้าของที่ระลึก ผลิตภัณฑ์จากชุมชนเพื่อเป็นของที่ระลึก ของฝากหรือจำหน่ายแก่นักท่องเที่ยว เพื่อสร้างคุณค่า และมูลค่าของผลิตภัณฑ์และสร้างคุณค่าและ มูลค่าที่เป็นเอกลักษณ์ของชุมชน หรือไม่ อย่างไร

11. ท่านคิดว่าชุมชนบ้านป่าข่ามีการทำการตลาดและการจัดทำสื่อประชาสัมพันธ์การวางแผน ทำสื่อ ประชาสัมพันธ์เพื่อให้เป็นที่รู้จักมากยิ่งขึ้น เช่น เอกสาร สื่อสิ่งพิมพ์ หรือไม่อย่างไร

ด้านกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้

1. ท่านคิดว่ากิจกรรมการท่องเที่ยวสามารถสร้างการเรียนรู้ และความเข้าใจในวิถีชีวิตและวัฒนธรรม ที่แตกต่างในพื้นที่ชุ่มน้ำ ป่าสั้มแสง อะไรบ้าง

2. ท่านคิดว่าศักยภาพคนในชุมชนบ้านป่าข่า มีความพร้อมที่จะเรียนรู้ มีความสามัคคี ทำงานร่วมกัน ได้ในพื้นที่ชุ่มน้ำ ป่าสั้มแสง อะไรบ้าง

3. ท่านคิดว่าศักยภาพของพื้นที่ชุ่มน้ำ ป่าสั้มแสง มีอะไรบ้าง

4. ท่านคิดว่า ควรมีการจัดการ เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด เกิดความยั่งยืน สมดุลในพื้นที่ชุ่มน้ำ ป่าสั้ม แสง อย่างไร

.....

.....

5. ท่านคิดว่าชุมชนบ้านป่าข่า ควรมีส่วนร่วม มีการสื่อสารพูดคุย การอภิปรายรวมถึงการหาทาง
แก้ไขปัญหาดังกล่าวจากการระดมความคิด ชุมชน จัดให้มีเวทีพูดคุย ร่วมกันคิดวางแผนดำเนินการ
อย่างไร

.....

.....

ข้อเสนอแนะอื่นๆ สำหรับแนวทางการพัฒนากิจการและผลิตภัณฑ์การท่องเที่ยวในพื้นที่ชุ่มน้ำเพื่อ
เป็นแหล่งรายได้เสริมของชุมชนบ้านป่าข่า ตำบลป่าตาล อำเภอนครหลวง จังหวัดนครราชสีมา

.....

.....

ตอนที่ 4 ข้อเสนอแนะแนวทางการปรับปรุงและพัฒนาทิศทางการท่องเที่ยวของชุมชนในฐานะผู้
เป็นเจ้าของในการจัดการดูแลทรัพยากรท่องเที่ยวที่มีอยู่ให้เกิดการบริหารจัดการอย่างเหมาะสม
ในพื้นที่ชุ่มน้ำอย่างยั่งยืนบ้านป่าข่า ตำบลป่าตาล อำเภอนครหลวง จังหวัดนครราชสีมา

1. ท่านคิดว่า การกระจายรายได้สู่ชุมชน ในพื้นที่ชุ่มน้ำ ป่าสนแสง ควรมีลักษณะอย่างไร

.....

.....

2. ท่านคิดว่า การจัดการสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ชุ่มน้ำ ป่าสนแสง ควรมีลักษณะอย่างไร

.....

.....

3. ท่านคิดว่า การสืบสานวัฒนธรรมท้องถิ่นในพื้นที่ชุ่มน้ำ ป่าสนแสง ควรมีแนวทางอย่างไร

.....

.....

4. ท่านคิดว่า นวัตกรรมท่องเที่ยวโดยชุมชน ด้านความใหม่ (Newness) เช่นสิ่งใหม่ที่ถูกพัฒนาขึ้น
หรือมีลักษณะเป็นตัวผลิตภัณฑ์บริการ ควรมีลักษณะอย่างไร

.....

.....

5. ท่านคิดว่า นวัตกรรมท่องเที่ยวโดยชุมชน ด้านการใช้ความรู้และความคิดสร้างสรรค์
(Knowledge and Creativity Idea) ควรมีลักษณะอย่างไร

.....

.....

6. ท่านคิดว่านวัตกรรมการท่องเที่ยวโดยชุมชน ด้านประโยชน์ในเชิงเศรษฐกิจ (Economic Benefits) และสังคม (Social) ทำให้เกิดมูลค่าเพิ่มขึ้นได้จากการพัฒนาสิ่งใหม่นั้น ๆ ควรมีลักษณะอย่างไร

.....

.....

ภาคผนวก ง

ภาพการลงพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูล

ภาพที่ 4 ลงพื้นที่เพื่อสำรวจบริบททั่วไปของพื้นที่ตำบลป่าตาล และบ้านป่าช้า โดยได้รับความอนุเคราะห์จากเทศบาลตำบลป่าตาล อำเภอขุนตาล จังหวัดเชียงราย

ภาพที่ 5 ผู้วิจัยลงพื้นที่เพื่อสำรวจบริบททั่วไปของพื้นที่ ร่วมกับเทศบาลตำบลป่าตาล อำเภอนูนตาล จังหวัดเชียงราย

ภาพที่ 6 การลงพื้นที่เข้าพบผู้ใหญ่บ้านนายสอน เทพสมบัติ เพื่อหาหรือประเด็นปัญหาการวิจัยในพื้นที่ชุ่มน้ำป่าสั้มแสง

ภาพที่ 7 ผู้ใหญ่บ้านให้ข้อมูลด้านกายภาพของพื้นที่ชุ่มน้ำป่าสมแสง

ภาพที่ 8 ป้ายบอกสถานที่ ป่าสมแสง

ภาพที่ 9 พื้นที่บริเวณป่าสมแส บ้านป่าช้า หมู่ที่ 8 ตำบลป่าตาล อำเภอลำดวน จังหวัดสุรินทร์

ภาพที่ 10 พื้นที่ชุ่มน้ำในป่าสมแส ในช่วงหน้าแล้ง

รูปที่ 11 ทางเดินภายในป่าส้มแสง (สกายวอล์ค) ระยะทางประมาณ 378 เมตร เพื่อให้นักท่องเที่ยวเดินชมธรรมชาติอย่างปลอดภัยและไม่ทำลายระบบนิเวศ

ภาพที่ 12 ผู้วิจัยลงพื้นที่เพื่อชี้แจงรายละเอียดและประเด็นต่างๆของการวิจัยกับผู้ใหญ่บ้านและผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ณ ศาลาอเนกประสงค์ ประจำหมู่บ้านป่าข้า

ภาพที่ 13 ลงพื้นที่เก็บรวบรวมข้อมูล (focus group)

ภาพที่ 14 ชาวบ้านและผู้มีส่วนเกี่ยวข้องให้ข้อมูลด้านต่างๆแก่ผู้วิจัย

ภาคผนวก จ

ประวัตินักวิจัย

ชื่อ-สกุล	นายรชตะ ไชยเมือง
วัน เดือน ปี เกิด	6 สิงหาคม 2525
ที่อยู่ปัจจุบัน	136 หมู่ 1 บ้านป่าห่า ถนนบ้านป่าห่า ตำบลนางแล อำเภอเมือง จังหวัดเชียงราย
ประวัติการศึกษา	พ.ศ.2563 ระดับปริญญาเอก:ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (ปร.ด.)พัฒนาการ ท่องเที่ยว มหาวิทยาลัยแม่โจ้

- พ.ศ.2556 ระดับปริญญาโท: ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต(ศศ.ม.)
พัฒนาการ ท่องเที่ยว มหาวิทยาลัยแม่โจ้
- พ.ศ.2552 ระดับปริญญาตรี :ศิลปศาสตรบัณฑิต (ศศ.บ.)
ภาษาอังกฤษ มหาวิทยาลัยพายัพ
- พ.ศ.2558-ปัจจุบัน อาจารย์ประจำคณะกรรมการท่องเที่ยวและการโรงแรม
มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย อำเภอเมือง
จังหวัดเชียงราย

ชื่อ-สกุล นางสาวรักติบูล จันทนุพาน
วัน เดือน ปี เกิด 24 สิงหาคม พ.ศ.2509
ที่อยู่ปัจจุบัน 67/1 หมู่ 1 ตำบลมะเขือแจ้ อำเภอเมือง จังหวัดลำพูน

ประวัติการศึกษา

- พ.ศ.2556 ระดับปริญญาโท ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ศศ.ม.)
การจัดการท่องเที่ยวและการบิน มหาวิทยาลัยนอร์ท -
เชียงใหม่
- พ.ศ.2542 ระดับปริญญาตรี ศิลปศาสตรบัณฑิต (ศศ.บ.) การจัดการ
ทั่วไปสถาบันราชภัฏเชียงใหม่

พ.ศ.2558-ปัจจุบัน อาจารย์ประจำคณะกรรมการท่องเที่ยวและการโรงแรม
มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย อำเภอเมือง
จังหวัดเชียงราย